

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BİR DAHA ASLA!

Geçmişle
Yüzleşme
ve Özür

BİR DAHA ASLA!

*Geçmişle
Yüzleşme
ve Özür*

NEVER AGAIN!

*Apology and
Coming to Terms
with the Past*

BİR DAHA ASLA!: GEÇMİŞLE YÜZLEŞME VE ÖZÜR
NEVER AGAIN!: APOLOGY AND COMING TO TERMS WITH THE PAST
25 Ekim/October – 15 Aralık/December 2013 - DEPO

PROJE KOORDİNATÖRLERİ / PROJECT COORDINATORS Asena Günal (EDİTÖR/EDITOR),

Önder Özengi (KÜRATÖR/CURATOR), Özlem Yalçinkaya

VAKA METİNLERİ / CASE TEXTS Mehmet Sinan Birdal, Derviş Aydın Akkoç

AKADEMİK DANIŞMAN / ACADEMIC CONSULTANT Elazar Barkan

RESMÎ ÖZÜRLER LİSTESİ / LIST OF OFFICIAL APOLOGIES Graham G. Dodds

SERĞİ TASARIM / EXHIBITION DESIGN Sarper Takkeci

SERĞİ VE KATALOG GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA /

EXHIBITION AND CATALOG GRAPHIC DESIGN AND APPLICATION Fevkalade

VERİ HARİTALAMA / DATA MAPPING Mahir M. Yavuz

VİDEO MONTAJ / VIDEO EDITING Sevgi Ortaç

ÇEVİRİLER / TRANSLATIONS İrazca Geray, Liz Amado, Barış Yıldırım, Aslı Çetinkaya,

Aylin Ülçer, Çiçek Öztekin, Balca Ergener

KAPAK FOTOĞRAFI / COVER PHOTO Hanns Hubmann, © bpk - Bildagentur für Kunst,

Kultur und Geschichte, Berlin, 1970. Federal Almanya Şansölyesi Willy

Brandt, Varşova Gettosu direnişi anıtının önünde diz çöküyor. / Willy Brandt,

Chancellor of the Federal Republic of Germany, kneeling before the Warsaw

Ghetto monument.

TEŞEKKÜRLER / SPECIAL THANKS

FOTOĞRAFCILAR VE BELGESEL YÖNETMENLERİ / PHOTOGRAPHERS AND DOCUMENTARY FILM

MAKERS Fred Hoare, Robert White, Marcelo Montecino, Paulo Slachevsky, Marcela

Briones, Patricia Alfaro, Marco Ugarte, Behiç Günelan, Dusan Vranic, Irina Nedeva,

Andrey Getov, Leslie Woodhead, Mick Csaky, Jon Jones

fotoğraf ve belgesellerini paylaştıkları için / for sharing their photographs and
documentaries.

KURUMLAR / INSTITUTIONS Mémoires d'Humanité (L'Humanité Gazetesi Arşivi /

Archives of the newspaper L'Humanité); Ministère de la Défense - ecpad

(Fransa Savunma Bakanlığı - ecpad Arşivi / French Ministry of Defence

- ecpad Archive); INA (Ulusal Audiovisuel Enstitüsü, Fransa / National

Audiovisual Institute, France); Getty Images Turkey; National Archives of

Australia (Avustralya Devlet Arşivleri); Parliament of Australia (Avustralya

Parlamentosu); The Library of Congress (ABD Kongre Kütüphanesi);

Bundesarchiv (Alman Devlet Arşivi / The Federal Archives of Germany);

Museum of Free Derry, Derry (Özgür Derry Müzesi, Derry); Birleşik Krallık

Parlamentosu (UK Parliament); UTV Ltd, Belfast; Museo de la Memoria y los Derechos Humanos, Santiago (Hafıza ve İnsan Hakları Müzesi, Santiago / Museum of Memory and Human Rights, Santiago); Bulgaristan Devlet Ajansı Arşivi (Bulgaria State Agency Archives); Bulgar Ulusal Radyosu, Sofya (Bulgarian National Radio, Sofia); The Red House, Sofia; Lost Bulgaria, Sofia; Associated Press; Humanitarian Law Center, Belgrade (İnsani Hukuk Merkezi, Belgrad); Antelope Films; Directors Cut Films
arşivlerini paylaştıkları için / *for sharing their archives.*

KİŞİLER / PEOPLE Murat Çelikkan, Meltem Aslan, Gökçe Tüylüoğlu, Ferhat Boratav, Pelin Bardakçı, Aslı Çetinkaya, Irazca Geray, Urszula Wozniak, Gökhan Gençay, Derin Korman, Christian Bergmann, José Manuel Rodríguez Leal, Adrian Kerr, Marijana Toma, Irina Nedeva, Peyo Tzankov Kolev, Tanıl Bora, Zeynep Morali, Şengül Ertürk, Ahmet İnsel, Mithat Sancar, Ozan Erözden, Necati Sönmez, Burçak Muraben, Nazlı Gürlek, Hilal Ünal, Fahrettin Örenli, Muhsin Akgün, Gülay Sadık her türlü yardım ve destekleri için / *for all their generous help and support.*

Sergideki vaka incelemeleri, yazarların katkılarıyla beraber İletişim Yayınları'ndan kitap olarak yayınlanmıştır. / *The case studies of the exhibition and authors' contributions have been published by İletişim Publications.*

SERĞİ TASARIM UYGULAMA / EXHIBITION DESIGN APPLICATION Şantiye Destek

FOTOĞRAF BASKI / PHOTO PRINTS DAKA A.Ş.

FOLYO BASKI / FOLIO PRINTS 3T Reklam

BASKI / PRINT Mas Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş

Hamidiye Mahallesi, Soğuksu Caddesi N°3 Kağıthane - İstanbul

0 (212) 294 10 00 / info@masmat.com.tr / Sertifika No: 12055

DEPO / Tütün Deposu, Lüleci Hendek caddesi, no. 12, 34425, Tophane, İstanbul
www.depoistanbul.net

“Bir Daha Asla! Geçmişle Yüzleşme ve Özür”, Açık Toplum Vakfı ve Anadolu Kültür’ün ortak projesidir.

“Never Again! Apology and Coming to Terms with the Past”, is a joint project of Open Society Foundation and Anadolu Kültür.

İçindekiler

- 6 Sunuş ~ İshak Alaton
- 11 Giriş ~ Önder Özengi
- 16 **FRANSA ~ CEZAYİR ~ SÖMÜRGEÇİLİK VE KIRLI SAVAŞ**
Cezayir'in, sömürgecilik ve Cezayir Savaşı'ndaki suçları için
Fransa'dan beklediği özür
- 32 **AVUSTRALYA ~ ABORJİNLER VE TORRES BOĞAZI ADALARI HALKI ~**
ÇALINMIŞ KUŞAKLAR
Avustralya Başbakanı Kevin Rudd'un resmî özrü ~ 13 Şubat 2008
- 48 **ABD ~ JAPON AMERİKALILAR ~ JAPON AMERİKALILARIN TOPLAMA**
KAMPLARINDA TUTULMASI
ABD Başkanlarının İkinci Dünya Savaşı'nda toplama kamplarında
tutuldukları için Japon Amerikalılardan resmî özürleri
- 62 **ALMANYA ~ YAHUDİLER ~ HOLOKOST**
Batı Almanya Başbakanı Willy Brandt'ın Varşova Gettosu Anıtı önünde
diz çökmesi ~ 7 Aralık 1970
- 76 **BRİTANYA ~ KUZAY İRLANDA ~ KANLI PAZAR**
İngiltere Başbakanı David Cameron'ın resmî özrü ~ 15 Haziran 2010
- 90 **ŞİLİ ~ ŞİLİ HALKI ~ PINOCHET DÖNEMİ HAK İHLALLERİ**
Şili Başkanı Patricio Aylwin'in resmî özrü ~ 4 Mart 1991
- 106 **BULGARİSTAN ~ TÜRK AZINLIK ~ YENİDEN DOĞUŞ SÜRECİ**
Bulgaristan Parlamentosu'nun resmî özrü ~ 11 Ocak 2012
- 120 **SİRBİSTAN CUMHURİYETİ ~ BOSNALI MÜSLÜMANLAR ~ SREBRENİTSA**
KATLİAMI
Sırbistan Parlamentosu'nun resmî özrü ~ 31 Mart 2010
- 136 Siyasi Özürlerden Seçme

Contents

- 148 Foreword ~ İshak Alaton
- 152 Introduction ~ Önder Özengi
-
- 156 **FRANCE ~ ALGERIA ~ COLONIALISM AND THE DIRTY WAR**
The awaited apology of France to Algeria for colonialism and the crimes committed during the Algerian War
-
- 164 **AUSTRALIA ~ ABORIGINES AND TORRES STRAIT ISLANDERS ~ STOLEN GENERATIONS**
The official apology of Australian Prime Minister Kevin Rudd
~ February 13, 2008
-
- 172 **USA ~ JAPANESE AMERICANS ~ INTERNMENT OF THE JAPANESE AMERICANS**
The official apologies of the USA presidents to Japanese Americans for their internment in camps during the Second World War
-
- 180 **GERMANY ~ THE JEWS ~ HOLOCAUST**
West German Chancellor Willy Brandt kneeling before the Warsaw Ghetto Monument ~ December 7, 1970
-
- 187 **GREAT BRITAIN ~ NORTHERN IRELAND ~ BLOODY SUNDAY**
The official apology of British Prime Minister David Cameron
~ June 15, 2010
-
- 195 **CHILE ~ PEOPLE OF CHILE ~ RIGHTS VIOLATIONS IN THE PINOCHET ERA**
The official apology of Chilean President Patricio Aylwin ~ March 4, 1991
-
- 205 **BULGARIA ~ TURKISH MINORITY ~ THE PROCESS OF REBIRTH**
The official apology of the Bulgarian Parliament ~ January 11, 2012
-
- 213 **SERBIAN REPUBLIC ~ BOSNIAN MUSLIMS ~ SREBRENICA MASSACRE**
The official apology of the Serbian Parliament ~ March 31, 2010
-
- 222 A Selection from Political Apologies

SUNUŞ

İshak Alaton

Açık Toplum Vakfı

ÇOĞUNUZ HATIRLARSINIZ. 40 YIL KADAR ÖNCE... Willy Brandt, Alman başbakanı olarak Polonya'yı resmen ziyaret etti. Bu ziyarette kimsenin beklemediği bir şey yaptı. Aniden kurbanların anısına dikilmiş anıtın önünde diz çöktü ve bir dakika boyunca başı eğik, dizleri üzerinde, Alman devleti adına günah çıkardı. Dünya insanlarından özür diledi. Bütün dünya televizyonları bu anı gösterdi. Willy Brandt Alman halkı adına özür diledi. Almanya'yı yüceltti. Alman halkına saygınlık kazandırdı.

Yine hatırlayın, komşumuz Bulgaristan'ın Stalinist başkanı Todor Jivkov, Bulgar vatandaşı Türk asıllı insanlardan kurtulmak istedi. Özal zamanı idi. Turgut Özal, "bu insanları biz alırız" dedi. Türkiye'ye üç yüz binden fazla mülteci geldi. Yerinden koparılan insanlar. Bugüne gelelim. Aradan yirmi küsur yıl geçti. Üç yıl önce, bugünkü Avrupa Birliği üyesi, demokrat Bulgar Parlamentosu'nun 122 üyesi oy birliği ile karar aldılar. Bulgar Devleti, Türkiye'den, Türk halkından ve sürgüne gönderdiği insanlardan resmen özür diledi. Sadece üç parlamenter çekimser oy

verdi. Özür dileme hususunda Türkiye’den veya başka bir yerden bir talep gelmedi. Onlar tek taraflı karar aldılar ve özür dilediler.

Benzer bir olay, iki yıl önce yaşandı. Almanya’da, polisin üstünü kapattığı cinayetlerde, sekiz Türk asıllı insan öldürülmüştü. Zamanla gerçekler anlaşıldı. Türk düşmanı neo-Nazilerin suçu ortaya çıktı. Başbakan Angela Merkel inkâra yeltenmedi. Sorumlu davrandı. Alman Devleti adına, kurban Türklerin ailelerinden resmen özür dile-di. Kurbanların anısına bir dakikalık saygı duruşunda, bütün Alman halkı, yani 80 milyon insan, yer aldı. Angela Merkel Alman halkını yüceltti, dünya nezdinde saygınlık kazandı. Ülkemizin de kalbini kazandı.

Toplumsal barış, geçmişindeki karanlık sayfalarla cesurca hesaplaşabilmiş, gerçeklerin üstündeki kalın örtüleri sıyrıp fırlatmış toplumların ayrıcalığı.

Yani barış ve huzur için sokağa, topluma yayılmış “bir daha asla!” çağrısı ve toplumların bütünleştirici unsuru olan devletin resmî özrü gerekiyor.

Almanya ve Bulgaristan örneklerini bir kez daha hatırlayalım ve kendimize şunu soralım: Bizler, neden örneğin Bulgarlar veya Almanlar kadar adil ve insancıl olamıyoruz?

Almanya ve Bulgaristan’ın bu resmî özürleri sadece iki toplumdan örnekler. Yakın tarihte toplumsal barışı, huzuru tesis etmek için devletlerin attığı buna benzer 150’ye yakın çarpıcı örneği tespit ettik.

Şili’den ABD’ye, Avustralya’dan İngiltere’ye farklı ülkelerden seçtiğimiz sekiz örneği kendimizi talihsiz, ülkemizi de “olağanüstü şartlar” toprakları olarak görmememiz için bu sergide bir araya getirdik.

Kendimizi toplumun, fikir önderlerinin, karar vericilerin yerine koyma imkânımız yok. Ama hepimizi yeniden düşünmeye davet etmek istiyoruz.

Açık sözlü olma zamanı...

Ömrünün 86 senesini dolu dolu yaşamış, sona az kalmış bir adam, içinden geçenleri yalın bir lisanla dile getirirken, önyargılarının esiri

olmuş bağınaz insanların şimşeklerini de göğüslemeye hazırdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk doksan yılında şu ya da bu nedenle yaşadığımız ve bugün toplumsal huzurumuzun ayağında bir pranga haline gelmiş acıları, hataları konuşmanın zamanı geldi.

Açık sözlü olalım... 1915 tartışması, 6-7 Eylül olayları, 12 Eylül'ün insanlık dışı uygulamaları, şu günlerde çok yoğun tartıştığımız "Barış Süreci"ne giden yolda yaşanan hatalar titizlikle irdelenmesi ve devlet tarafından uzlaştırıcı adımlar atılması gereken konulardır.

Dürüst olalım. Gündemimizde acil konular var.

Yaklaşık bir yıldır "Barış Süreci" sözünü tartışıyoruz.

Kabul ediyorum, Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın 2011 yılında TBMM çatısı altında Dersim isyanıyla ilgili açıkladığı belgeler ve devlet adına özür dilemesi önemli ve olumlu bir adımdı. Ama bu kısmi adımların kamu vicdanında yatıştırıcı olduğu söylenemez.

Bir diğer acil konu... Tüm dünyada ağır bir diplomasi ve itibar krizi yaşayacağımıza kesin gözüyle baktığım 2015'e doğru hızla, freni boşalmış duvara çarpmak üzere olan bir kamyon gibi gidiyoruz.

Direksiyonu çevirmeye niyetli pek kimse de göremiyorum.

Ben, bazılarını birebir yaşadığım ve şahidi olduğum bu olayların toplum tarafından bilinmesi için bu konuları sık sık gündeme getiriyorum. Çünkü devletin sırtında bu günahların daha fazla kalmasını istemiyorum. Toplum gerçekleri bilsin istiyorum, toplumuna gerçekleri söyleyen bir saygın devlet zihniyeti oluşsun istiyorum.

Yeri geldiğinde özür dilemeyi bilen ve özür dileyerek arınan, yücelen ve saygınlık kazanan bir devlet istiyorum.

Yüzleşme...

Gerçeklerle yüzleşmenin zamanı geldi diyorum. Kamu yönetiminde yer almış bir takım insanların devlet adına işledikleri

günahları artık bilelim, karanlıkta kalmış günahları da öğrenelim diyorum.

Bu günahkârların hemen hepsi bugün artık hayattan göçtüler. Ama bizler hayattayız ve çocuklarımızın yüzüne, babalarımızın günahlarından arınmış olarak bakabilelim diyorum.

Babaların günahlarını, çocuklarının veya torunlarının omuzlarına yüklemek, adil insanlara yakışmaz.

Evrensel hukuk da, suçun mirasını reddeder. Yani, uzun yıllar önce işlenmiş cinayetlerin hesabı kimseden sorulamaz. Sorulmuyor da zaten...

Derdimiz, bizim bugüne kadar savunduğumuz inkâr politikamız...

İnkâr ettiğimiz gerçekler...

Sorumluluk hepimizin...

21. yüzyılın ilk çeyreği, dünyada ve Türk toplumunda bir arınma ve günah çıkarma dönemi olarak tarihe geçecek. Bu yolda sivil topluma da çok önemli bir görev düşüyor.

Ben bir girişimciyim. Çok iyi biliyoruz ki, talep yoksa arz da olmaz. Güçlü bir talep olmadan kamu otoritesinin böyle zorlu bir sürece girmesini beklemek de hayalciliktir. Hem de sadece belirli kesimlerin değil, toplumun çok farklı renklerinin, seslerinin bu talebin içinde yerini alması gerekiyor. Yoksa bundan sonra da göstermelik adımlar dışında bir şey göremeyiz.

Kurucuları arasında bulunduğum bir sivil toplum örgütü olan Açık Toplum Vakfı, uzun yıllardan beri, çağdaş ve saygın bir ülkenin vatandaşlarına yakışacak bir arınma ve geçmişteki hatalarımızla, günahlarımızla ilgili bilgiye ulaşma görevini yerine getiriyor. Özgür düşüncüyü, toplumsal çok sesliliği destekliyor.

“Bir Daha Asla!: Geçmişle Yüzleşme ve Özür” sergisini de aynı maksatla düzenledik. Toplumumuzda yaşanan tartışmalara ışık tutacak dünya örneklerini sunmak istedik. Toplumsal barışa katkı yaratacağına inandığım bu projede emeği olanlara müteşekkirim.

Hepimiz çok iyi biliyoruz ki, bu süreç çok uzun ve zorlu.

İngiltere, Almanya, Sırbistan, Avustralya, Bulgaristan, Şili, Fransa ve ABD örneklerinde nasıl yaşandığını, hatta hâlâ yaşamakta olanları sergimizde ve elinizde bulunan yayınímızda sizler de göreceksiniz ya da bir kez daha hatırlayacaksınız.

Başarabilecek miyiz?

Şimdi can yakan soru şu: Benzer bir örneği acaba ölkemiz de yaratabilecek mi?

Pek çok zorlukların tanığıyım. Umudumu asla yitirmedim, iyimserim.

Sebat edelim. İnanalım. Başaracağız.

Belki ben göremeyecek olsam da ...

BİR DAHA ASLA!: GEÇMİŞLE YÜZLEŞME VE ÖZÜR

Önder Özengi
Küratör

*Tüm geçip gitmiş kuşakların oluşturduğu gelenek,
yaşayanların beyinlerine bir kâbus gibi çöker.*
— Karl Marx¹

BU SERGİNİN MERKEZİNDE, DEVLETLERİN GEÇMİŞTE YAPTIKLARI hak ihlalleri, katliamlar, soykırımlar ve insanlık suçlarıyla hesaplaşma/yüzleşme süreçleri ve özür dileme edimleri yer alıyor.

Geçmiş üzerine tartışmalar, son yıllarda hem yaşadığımız coğrafyada hem de dünyanın başka yerlerinde gitgide önem kazanan bir ölçüde politik ve sosyal alandaki tartışmalarda yer alıyor. Geçmişle yüzleşme ve özür talebi bu tartışmaların çatışma noktalarından en önemlisi. Bu çatışmalar bazen devletler arasındaki güncel politik çekişmelerde araç olarak kullanılıyor, bazen de kalıcı ilişkiler için bir ön koşul.

1 Karl Marx, *Louis Bonaparte'in 18 Brumaire'i*, çev. Tanıl Bora, İletişim Yayınları, 2010, s.30.

Diğer taraftan da bu talebin, geçmişte yaşanan felaketlerden etkilenen, yakınlarını kaybeden, işkence gören, yerlerinden edilen, dışlanan, acı çeken ve bu acıda ortaklaşanlar için de, varlığını ege-menler karşında görünür kılma, kabul ettirme ve eşitlik talebin-den bağımsız ele alınamayacağını gözden kaçırmamak gerekir.

Devletlerin özür dilemesi, geçmişteki suçların bir özürle geçiştirilmesi, bir dönemi kapatıp yola devam edilmesi anlamına değil, yaşananların bir daha asla yaşanmamasının koşullarının sağlanması anlamına gelir. Bu yönü ile geçmişle yüzleşme ve özür dileme, nasıl bir toplumda yaşamak istediğimiz ve nasıl ortak bir gelecek kurmak istediğimiz ile de ilgilidir.

Bundan dolayı bu sürecin sadece, dilenen özür ve onunla birlikte gelen tazminat, sorumluların cezalandırılması, kayıpların tazmini, yapılan yasal düzenlemeler, oluşturulan kurumlar, anıtlar ve müzelerle sonlanmış bir süreç olduğunu söylemek yaşanan deneyimleri göz önüne aldığımızda zor görünüyor. Geçmişle yüzleşmeyi bugün ve geleceğe uzanan ucu açık uzun bir süreç, bir süreklilik olarak anlamak gerekir. Geçmiş, bugünden özerk ve sabit bir varlık olarak ele alınamayacağı için, onunla yüzleşmek bugünü inşa etmek adına yapılan sürekli bir mücadele anlamını taşır.

“Bir Daha Asla!: Geçmişle Yüzleşme ve Özür” sergisi, geçmişle yüzleşme deneyimlerini ve özür dileme eylemini bu bakış açısı ile ele almaya çalışıyor. Sergi, sekiz vakaya yakından bakarak geçmişte yaşanan hak ihlalleri, katliamlar, soykırım ve insanlık suçlarıyla devletlerin nasıl hesaplaştıkları, hangi süreçlerden geçtikleri, nasıl özür diledikleri ve dilenen özrün anlamı üzerine düşünmeye çalışıyor.

Almanya’nın Yahudi Soykırımı ile hesaplaşmasının önemli bir eşiği olarak okunabilecek özür jesti Federal Almanya Başbakanı Willy Brandt’tan geldi. 1970 yılında Polonya’ya yaptığı ziyaret sırasında Varşova Gettosu Anıtı önünde diz çöktü ve bir süre sessizce bekledi. Bu jest, özür literatüründeki öneminden dolayı serginin de merkezinde yer alıyor.

Jivkov döneminde Bulgar Türklerine karşı girişilen ve “Yeniden Doğuş Süreci” olarak adlandırılan, 140 Bulgar Türk’ünün ölümüne, 360.000’inin de Türkiye’ye göçüne neden olan asimilasyon politikaları için 2012 yılında yayınlanan özür deklarasyonu ise, Türk azınlığın varlığının resmî olarak tekrar kabulü anlamında önem taşıyordu. Sergide Bulgaristan Türklerinin asimilasyon öncesi gündelik hayatlarına, bu dönemi deneyimleyenlerin tanıklıklarına ve asimilasyon politikalarının sonuçlarına odaklandık.

Bir diğer ele aldığımız özür vakası ise Avustralya Başbakanı Kevin Rudd’un ailelerinden zorla alınan “Çalınmış Kuşaklar” için Aborjinler ve Torres Boğazı Adaları halkından özür dilemesi idi. Bu vakada dikkatimizi Aborjinlerin hak mücadelesi ve özür dilenmesi talebinin toplumsallaşmasına verdik. “Sorry Day” ve “Sorry Book” gibi mütevazı girişimlerin etkisini göstermeye çalıştık.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonya’nın düzenlediği Pearl Harbor saldırısının ardından Japon kökenli vatandaşlarını toplama kamplarına gönderen ABD’de devletin resmî özrü ve zararlarının tazmini uzun yıllara yayıldı. Sergide hem Japon Amerikaların gönderildikleri kamplara hem de bu yüzden dilenen özrün 11 Eylül sonrası ABD’ye etkilerine baktık.

Geçmişle hesaplaşma süreçlerini, devletlerin başlattıkları ve bitirdikleri bir süreç olarak ele almak da eksik bir yaklaşım olur. Bu, uzun yıllara yayılan adalet, eşitlik ve insan hakları talebinin bir parçası olan hatırlatma ve gerçeğin ortaya çıkartılması mücadelelerini göz ardı etmek anlamına gelir.

Bu bağlamda sergi için Cameron’un 2012 yılında “Kanlı Pazar” için özrü ise, olayın yaşandığı Derry kentinin 38 yıl süren ve kentin kimliğinin bir parçası haline gelen hakikatin ortaya çıkarılması mücadelesini anlama açısından önemliydi. Bu mücadelenin hem hukuksal hem de sosyal boyutunun izlerini sürmeye ve görselleştirmeye çalıştık.

Aylwin 1990 yılında Pinochet dönemi yaşanan insanlık suçları, kayıplar, işkenceler ve ölümler için bu ihlallerin merkezi haline gelmiş Ulusal Stadyum’da “bir daha asla” sözü verdi. Sergi bu

vakada özrün törenini merkezine alıyor ve simge haline gelmiş mek nlara, insanlara ve deneyimlere odaklanıyor. Darbe karşıtı mücadele döneminde sanatın direnişteki örneklerine değiniyor.

Srebrenitsa katliamı ve dilenen  z rde ise yaşananlar ve hayatını kaybedenlerin yakınları ve onların acısında ortaklaşanların adalet mücadelesi odak noktası. Uluslararası örgütlerin geçmişle hesaplaşmadaki etkisi de dikkat çekilmek istenen bir diğer mesele.

Devletlerin diledikleri bu özürler yanında mağdurun baskısına rağmen bir türlü gelmeyen özürler de var. Fransa, 1830 yılında Cezayir'i işgali ile başlayan sömürgecilik dönemi ve 1954-62 yıllarında arasındaki Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nda yaşanan insanlık dışı uygulamalar için hâlâ resmî olarak özür dilemedi. Ancak yaşananların Fransız Devrimi ilkelerine aykırı, acımasız ve adaletsiz olduğunu kabul etmek zorunda kaldı. Sergi sömürgecilik tarihine, bu dönemdeki ayrımcılığa, Fransız aydınlarının bağımsızlık mücadelesindeki etkisine ve savaşa bakışına eğiliyor.

Sergi kapsamında ele aldığımız vakaları, toplumların ortak demokrasi kültürünü oluşturma mücadelesi bağlamında ilişkisel olarak ele almaya ve göstermeye çalıştık. Toplumların yaşadıkları acı, soykırım, katliam, dışlama ve bunlarla yüzleşme süreçleri, sadece yaşandıkları yerler bağlamında değil daha geniş ölçekte evrensel birer mesele ve biz de bunu bir çıkış noktası olarak aldık.

Sergide  zel olarak incelediğimiz vakaların yanı sıra Elazar Barkan ve Graham G. Dodds'un danışmanlığında hazırlanan, sanatçı Mahir M. Yavuz'un görselleştirdiği, devletlerin günümüze kadar diledikleri özürlerin kapsamlı bir haritası da yer alıyor. Bu  zel proje, dilenmiş resmî özürleri, tarihsel bağlam ve mek n ilişkisi üzerinden ilişkisel olarak ele alıyor.

Bu sergiyi hazırlarken, yaşadığımız coğrafyadan başka yerlerde yaşananlara bakarken ve o görüntüler üzerinden başka yerleri anlamaya çalışırken, aslında kendimizi de o kadar dışarıda tutamadığımızı söylemek gerekir. Taradıığımız arşivler, fotoğraflar, şarkılar ve belgelerde Türkiye ile - birebir analoji kurmanın

tehlikelerinin farkında olarak- ürkütücü bir tanıdıklık da sezdik. Cezayir kentindeki Avrupalı ve Cezayirlilerin yaşadıkları bölgelerdeki bölünmüşlüğü, Bulgar Türklerinin yaşadıkları yerden Türkiye'ye zorunlu göçünün ya da "Kanlı Pazar"da ya da Paris 1961 Mayıs'ında barışçıl göstericilere yapılan sert müdahalenin fotoğraflarına bakarken, Türkiye'de yaşananlar bir hayalet gibi peşimizi bırakmadı. Aynı şekilde Sırbistan, Şili ve Kuzey İrlanda'da kayıpları için eylem yapan insanların, Cezayir, Bulgaristan ve ABD'de eşitlik için verilen mücadelelerin Türkiye'deki benzerleri aklımıza geldi. Bu, başka toplumların yaşadıkları birikime kendi gerçekliğimizden bakmak şeklinde mi oldu, yoksa kendi gerçekliğimizi başkalarının deneyimleri üzerinden yeniden kurmak yoluyla mı? Burada hangisi hangisini belirledi sorusundan daha önemlisi sanırım bu mücadelelerin toplumları kesen ortak ve evrensel bir dava olduğu gerçeği.

Sergide çok çeşitli kaynaklardan medyumlar kullanarak vakaları görselleştirmeye özen gösterdik. Devlet ve özel arşivlerden, olay anına tanıklık etmiş insanların anlatılarına ve görsel kayıtlarına; resmî belgelerden, afişlere ve şarkılara kadar geniş bir bakış açısından yaşananları anlatmaya ve bu kurguyu tasarladığımız mekânla da desteklemeye çalıştık.

Bu sergi yaklaşık bir yıllık bir araştırma sonucunda ortaya çıktı. Bu süreçte bizimle bilgi, görüş, öneri, eleştiri ve emeğini paylaşan herkese sonsuz teşekkürler.

JEAN TEXIER / MÉMOIRES
D'HUMANITÉ, ARCHIVES
DÉPARTEMENTALES DE LA SEINE-
SAINT-DENIS, 1961, PARIS.
PARİS'TEKİ SAINT-MICHEL KÖPRÜSÜ
ÜZERİNDE "BURADA CEZAYİRLİLERİ
BOĞDUK" YAZIYOR.

JEAN TEXIER / MÉMOIRES D'HUMANITÉ,
ARCHIVES DÉPARTEMENTALES DE LA SEINE-
SAINT-DENIS, 1961, PARIS. TAGGED ON THE
SAINT-MICHEL BRIDGE IN 1961 "HERE WE
DROWN ALGERIANS."

FRANSA ~ CEZAYİR

SÖMÜRGEÇİLİK VE KİRLİ SAVAŞ

Cezayir'in, sömürgecilik ve Cezayir Savaşı'ndaki suçları için Fransa'dan beklediği özür

HAK İHLALLERİNİN ÇOK YOĞUN BİÇİMDE YAŞANDIĞI, uluslararası savaş hukukunun fütursuzca çiğnendiği 1954-62 Cezayir Savaşı, Fransa'nın sömürgecilik tarihinde önemli bir yere sahiptir. Cezayir Bağımsızlık Hareketi ve Fransa arasındaki savaş, yüz yılı aşkın bir birikimin neticesi olarak zuhur etti. Bir başka ifadeyle, savaş bir sürekliliğin tezahürüydü.

Fransa 31 Ocak 1830'da korsanlığı ve Fransız konsolosuna yapılan "kötü muameleleri" bahane ederek Cezayir'i işgal etti. Öne sürülen çeşitli bahaneler bir tarafa, harekâtın amacı devrimin eşliğine gelmiş Fransız monarşisine prestij kazandırmanın yanı sıra, Britanya'nın Akdeniz'deki egemenliğine meydan okumaktı. 1830 Temmuz Devrimi rejim değişikliğine neden oldu olmasına ama Cezayir projesi yeni rejim tarafından da olduğu gibi devam ettirildi. Aralık 1840'ta Cezayir'e vali olarak atanan General Thomas Bugeaud'nun komutasındaki ordu, köylüleri kitlesel olarak tehcir etmekle mesaisine başladı. Ordunun müdahalesi yerli halkın varoluşunu sıfır noktasına çekmeyi amaçlıyordu âdetâ: Kadınlara tecavüz edildi, çocuklar rehin alındı, hasat ve hayvanlar çalındı, meyve ağaçları yok edildi. Kral Louis-Philippe ve III. Napoleon Cezayir'de bu işlere imza atan komutanları terfilerle ödüllendirmekte hiçbir beis görmüyorlardı.

Cezayir, anayasal bir statüye bağlanması nedeniyle denizaşırı Fransız toprakları içinde istisnai bir yere sahipti. Ne var ki, buradaki insanların statüsü vatandaşlıktan ziyade sömürge tebasıydı. Vatandaşlık statüsü edinmek belli hükümlere, sözelimi şeriat yasalarına bağlı olmama taahhüdüne tabiydi. Fransız sömürgeciliği Cezayir'in toplumsal ve iktisadi altyapısını çökertmiş; işsizlik ve yoksulluk yaygınlaşmıştı. Yoksullaşan Cezayirliler kitlesel olarak Fransa'ya göç etmek zorunda kaldılar. Bu göçlerin nedeni Cezayirlilerin topraklarını Fransız yerleşimcilere kaptırmalarıydı.

Manevi ve maddi hasarların yoğunlaşmasına paralel olarak, sömürgeci yönetime tabi olmanın yarattığı huzursuzluklar da hızla artıyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Cezayir milliyetçiliği bağımsızlık için örgütlenmeye başladı. Fransa'nın Nazi işgaline uğraması Cezayir topraklarındaki siyasetin de kaderini değiştirmişti. 1942'de Atlantik Şartı'nın sömürge karşıtı söylemine bel bağlayan milliyetçiler, bağımsızlık söylemi uyarınca Cezayir Halk Partisi (PPA) bayrağı altında örgütlendiler. Nisan 1945'te PPA'nın lideri Messali Hadj kaçırılarak Brazzaville'e götürüldü. PPA 1 Mayıs gösterilerine ulusal sorun konusunda

sessiz kalan Fransız ve Cezayir komünist partileri ve Fransız sendika konfederasyonu CGT'nin yanında ayrı bir kortejle katılma kararı aldı. Sokak eylemleri, protesto gösterileri giderek çoğalıyordu. Oran ve Cezayir'de eylemcilerden rahatsız olan polisler ve bazı Avrupalılar kitleye ateş açtılar. Eylemleri seyretmek şöyle dursun, daha bir sıkılaştırıyordu bu müdahaleler. Her fırsatta, ölümlere, yaralanmalara ve tutuklamalara rağmen Cezayir'in bağımsızlık taleplerini dile getiren gösteriler düzenleniyordu. Sétif ve Guelma'da yaşanan çatışmalarda binlerce Cezayirli hayatını kaybetti. Avrupa faşizmden kurtulmuştu artık. Müttefiklerin zaferi kutlanıyordu her yanda. Fransa açısından da bir dönüm noktasıydı Nazilerin çöküşü. Fransa tarihinin her dönüm noktasında -1871, 1914 ve 1940'ta- Cezayir milliyetçileri reform taleplerini yükseltmişlerdi. 1871 ve 1914'te şiddetle bastırılan ayaklanmalar çıkmıştı, ancak Mayıs 1945'te herhangi bir ayaklanmanın çıkacağına dair bir kanıt yoktu. Sular durgundu, kitle eylemlerine yapılan müdahaleler rutindi ve geniş çaplı bir savaşa kaynaklık edeceğine pek ihtimal verilmiyordu. Lakin Fransa'nın yılları bulan sömürgecilik siyaseti Cezayirli nezdinde doyuma ulaşmıştı, savaş deyim yerindeyse an meselesiydi.

SAVAŞIN EŞİĞİNDE: YENİ ÖRGÜTLENMELER, İTİRAZLAR

1954'te FLN (Ulusal Kurtuluş Cephesi) ve onun silahlı kanadı olan ALN (Ulusal Kurtuluş Ordusu) kuruldu. Cezayir toplumu gerek savaşın patlak vermesi öncesinde, gerekse FLN'nin örgütlendiği dönemlerde ekonomik, siyasi ve kültürel olarak ırk farklılıklarına göre ayrılmıştı. Şöyle ki, bir milyon Fransız yerleşimciye karşılık dokuz milyon Cezayirli yaşıyordu ülke sathında. Fransa'daki Cezayirlilerin sayısıysa 200.000'e ulaşmıştı. FLN Fransa'da çoğunluğu inşaat ve çelik sektöründe çalışan göçmen işçiler arasında örgütleniyordu. İşçiler FLN'nin mücadelesini finanse eden başlıca kesimler arasındaydı. Bir cephe örgütlenmesi olarak FLN kitlese sokak eylemlerinin tertipleycisiydi, çeşitli

vesilelerle Fransa'da pek çok gösteri düzenleniyordu. 17 Ekim 1961'de Paris'te polis güçleri FLN'yi desteklemek ve Cezayirlilere uygulanan sokağa çıkma yasağını protesto etmek için gösteri yapmak isteyen 30.000 kadar Cezayirliye saldırdı. Bu saldırıda resmî rakamlara göre 70, bazı araştırmalara göre ise 200'den fazla kişi polis tarafından öldürüldü. Eylemciler dövülerek, Seine nehrine itilip boğularak, gözaltına alındıktan sonra karakolda işkence edilerek öldürülmüştü. Savaş hem Cezayir hem de Fransız topraklarında eşanlı ve çeşitli şekillerde devam ediyordu.

Fransa ve Cezayir arasındaki savaş 1958'de Dördüncü Cumhuriyet'in çökmesine neden oldu. Cezayir milliyetçilerinin uluslararası alandaki meşruiyeti de giderek artıyordu. Buna mukabil, Fransa sömürgeci zihniyetin devamı olan bir savaşı sürdürmekten ötürü her geçen gün meşruiyet kaybına uğruyordu. Bu meşruiyet kaybı, 1959'da gönülsüz de olsa, General De Gaulle'ün Cezayir'in kendi kaderini tayin hakkını telaffuz etmesine yol açtı. Bununla birlikte, Fransız toplumunda FLN'nin desteklenmesine yönelik olarak kıpırdanmalar başlamıştı. Fransa'daki Cezayirlilerin FLN'ye desteklerini ulaştırmalarına kimi Fransızlar yardımcı oluyordu. FLN destekçisi Fransızlara göre faşizme karşı direnişin ilkesi Cezayirlilere yardım etmeyi gerektiriyordu. 6 Eylül 1960'ta Fransız ordusuna karşı mücadele eden Cezayirlilere silah, insan ve belge taşıyan bir grup Fransız entelektüeli tutuklanarak mahkemeye çıkarıldı. Mahkemeden bir gün önce, 121 entelektüel "121'ler Manifestosu" adı verilen bir metin kaleme aldı. Manifesto, Cezayirlilerin diplomatik ve askerî olarak sürdürdüğü mücadeleyi doğrudan "bağımsızlık savaşı" olarak nitelendiriyor; Fransa'nın Hitler'den 15 yıl sonra Avrupa'ya işkenceyi bir kurum olarak geri getirdiğini öne sürüyordu. Bu çarpıcı Manifesto şu sözlerle bitiyordu:

Bizler Cezayir halkına karşı silah kullanmayı reddetmeyi meşru kabul ediyor, buna saygı duyuyoruz. Bizler Fransız halkı adına ezilen Cezayirlileri koruma ve onlara yardım etmenin görevleri

olduğunu düşünen Fransız erkek ve kadınlarının tavrını meşru kabul ediyor, buna saygı duyuyoruz. Kesin bir şekilde sömürge sisteminin çöküşüne katkısı olan Cezayir halkının davası tüm özgür erkek ve kadınların davasıdır.

Manifestonun yayınlanması hükümetin sansür uygulamalarıyla engellenmeye çalışıldı. Lakin sansür teşebbüsleri tam da etkili olamadı. 1961'de Manifesto'nun imzacılarından Jean Paul Sartre, Frantz Fanon'un *Yeryüzünün Lanetlileri* adlı kitabına yazdığı önsözde Fransızlara şöyle sesleniyordu:

Sevgili yurttaşlarım, sizler ki adımıza işlenmiş olan bütün suçları gayet iyi biliyorsunuz, kendinizi yargılamak mecburiyetinde kalacağınız korkusuyla bunlarla ilgili olarak kimselere, hatta kendi kendinize dahi tek kelime etmiyor olmanız hiç doğru değil. Başlangıçta neler olup bittiğini anlamadığınız, sonra ise böyle şeylerin doğru olabileceğinden şüphe ettiğinize inanmaya razıyım; ama artık biliyorsunuz ve halen daha dilinizi tutuyorsunuz. Sekiz yıllık suskunluk, bu nasıl bir alçalmadır!

SAVAŞIN SONU VE YENİ BİR DÖNEME GİRERKEN

Hem savaşın şiddeti hem de kamuoyu baskısının etkisiyle 1961'de De Gaulle FLN ile görüşmeye başladı. Müzakerelerle birlikte yeni bir döneme giriliyordu artık. Cezayirliilerin bağımsızlığına ramak kalmıştı. 1962'de Evian Antlaşması imzalandı. Fransa'nın Cezayir'deki egemenliği antlaşmayla birlikte ortadan kalktı. Sömürge statüsü ilga edilmiş, Cezayirliiler kendi kaderlerini tayin hakkına kavuşmuşlardı. Gelgelelim savaşın sürdüğü sekiz yıl boyunca bir milyon Cezayirli hayatını kaybetti. Yığınla savaş suçu ve hak ihlali gerçekleşti. Bilinen ihlallerin gündeme gelmesi, hukuki bir düzleme çekilerek soruşturulması Fransa'nın yakın geçmişiyle yüzleşmesi açısından önem arz ediyordu. Lakin Evian Antlaşması savaşın sonlanmasına yönelik bir ateşkes sözleşmesi olmanın yanı sıra, geçmişle hesaplaşmayı engelleyen

NICAISE, ECPAD ARŞİVİNDEN, 1962, CEZAYİR. EVIAN ANLAŞMASI SIRASINDA BAĞIMSIZLIK KARŞITI FRANSTZ PARAMİLİTER OAS ÖRGÜTÜNÜN RUE MICHELET'DE İŞLEDİĞİ BİR CİNAYET.

NICAISE, FROM THE ECPAD ARCHIVE, 1962, ALGERIA. AN ASSASSINATION THE FRENCH PARAMILITARY ORGANISATION OAS AGAINST ALGERIAN INDEPENDENCE COMMITTED ON RUE MICHELET AT THE TIME OF EVIAN ACCORDS.

FOTOĞRAFÇI BİLİNMIYOR, ECPAD
ARŞİVİNDEN, 1960, ORAN, CEZAYİR.
BAĞIMSIZLIK YANLISI CEZAYİRLİLERİN
DÜZENLEDİĞİ BİR EYLEMDEN.

UNKNOWN PHOTOGRAPHER, FROM THE ECPAD
ARCHIVE, 1960, ORAN, ALGERIA. DEMONSTRATION
IN FAVOR OF INDEPENDENT ALGERIA IN ORAN.

bir işleve sahipti. Antlaşma savaşta işlenen suçlara ilişkin olarak hem Cezayirli direnişçilerin hem de Fransız askerleri, polisleri ve siyasetçilerinin yargılanmasını engelleyen genel bir af maddesi içeriyordu. Nitekim 1990'lara kadar Cezayir'deki savaş suçları meselesi, sadece özel lobi gruplarının ilgilendiği bir konu oldu. Cezayir Savaşı kapsamlı ve yetkili soruşturma komisyonlarınca araştırılmadı. Savaş suçlarını kavramaya yönelik çabalar ırkçılık karşıtlığından, insan hakları perspektifinden besleniyordu ama Cezayir Savaşı, Avrupa'da hiçbir zaman bir Holokost, bir başka ifadeyle "bir daha asla" etkisi yaratmadı, "soykırım" ifadesinden ziyade tekil vakalara odaklanıldı.

GEÇMİŞ ARALANIRKEN: İNSANLIK SUÇU TARTIŞMALARI

1970'lerde sorgulanana kadar Vichy dönemi, hâkim Gaullist ideoloji tarafından bir direniş miti etrafında değerlendirilmişti. Buna göre, Fransa Nazilere karşı direnmiş, anti-semitik politikalar esas olarak Naziler tarafından empoze edilmişti. Dolayısıyla, Vichy rejimi Fransız tarihinde bir istisna olarak değerlendirilmeliydi. 1980'lerde savaş yeniden gündeme taşındı, suskunluk perdesi ağır aksak da olsa aralanıyordu. Kasım 1984'te Cezayir'de savaşla ilgili uluslararası bir konferans düzenlendi. 1980'lerin sonunda, Fransa'daki Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi savaşı meşru bir araştırma alanı olarak tanımlamak için çaba gösterdi. Güncel Tarih Enstitüsü ve Jean-Pierre Rioux, savaş ve Hristiyan kamuoyu, entelektüeller ve Fransızlar arasındaki ilişkileri irdeleyen üç önemli konferans gerçekleştirdiler.

Sonuç olarak, Cezayir Savaşı ile ilgili tartışmalar İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerin Fransa'yı işgali ve Nazi işbirlikçisi Vichy rejimiyle ilgili değerlendirmeler çerçevesinde ortaya çıktı. Cezayir Savaşı, faşizme ilişkin tartışmalarla iç içe geçmişti. İki tartışmanın ortak paydası Vichy rejimi ve "insanlığa karşı işlenen suçlar"dı. 1987'de Klaus Barbie adlı eski bir Naziyi savunan avukat Jacques Vergès, savunmasında Nazilerin Fransa'daki eylemleriyle Fransızların Cezayir'deki eylemleri arasında para-

lellikler kurdu. “İnsanlık suçu” tanımı bu paralellik hasebiyle yeniden gündeme geldi. Ne var ki, Yüksek Mahkeme insanlığa karşı suçların tanımını daralttı. Mahkeme bu suçun ancak “siyasi hegemonya politikası izleyen bir devlet adına” işlenebileceğini belirtti. Yüksek Mahkeme’ye bakılırsa Fransa Cezayir’de hegemonya siyaseti izlememişti. Dolayısıyla işlenen suçlar insanlığa karşı suçlar kapsamında değerlendirilemezdi. Jacques Vergès ise sömürgeciliğin bir siyasi hegemonya politikası olarak değerlendirilmesi gerektiği konusunda ısrarcıydı. Davada tanıklık yapan, Cezayir Savaşı’nda işkenceye karşı başından beri mücadele eden, antik Yunan uzmanı tarihçi Pierre Vidal-Naquet *Le Monde* gazetesine yazdığı bir yazıda, Fransızların hem Cezayir’de hem de ondan önce Hindin ve Madagaskar’da insanlığa karşı suç işlediğini iddia etti. Fransız siyasi ve askerî liderlerinin yargılanabilmesi için affın uygulamadan kaldırılmasını talep etti. Ne var ki, Yüksek Mahkeme insanlık suçu işlenmediği hususunda kararlıydı; Fransa’nın Cezayirlilerden özür dilemesine, soruşturma açmasına, kayıplara ilişkin tazminat ödemelerinde bulunmasına gerek yoktu. Tartışmalar ilerleyen tarihlerde yeniden açılmak üzere kapandı.

1990’LARDA CEZAYİR SAVAŞI: ANMALAR, BELGESELLER, DAVALAR

1991’de, 17 Ekim 1961 olaylarının yıldönümünde, Cezayirli göçmenlerin oluşturduğu gruplar Cezayir Savaşı’na dair “hatırlama görevine” (*devoir de mémoire*) dikkat çektiler. Anma etkinlikleri kolektif hafızayı diri tutuyor, suçların masaya yatırılması için bir zemin oluştuyordu. Tarihçi Benjamin Stora’nın bir devlet kanalında gösterilen dört bölümlük “Cezayir Yılları” adlı belgeseli Fransızların savaş deneyimini tartışmaya açtı. Fransa’nın Vichy geçmişi daha radikal bir biçimde sorgulandı. Bu itibarla, Pierre Péans’ın 1994’te yayınladığı François Mitterrand biyografisi, sosyalist siyasetçinin 1930’larda aşırı sağla ilişkili olduğunu, Vichy rejimi tarafından ödüllendirildiğini ortaya çıkardı. 1995’te Chirac,

Vichy rejiminin anti-semitik uygulamaları için özür diledi. Lakin benzer bir özür hâlâ Cezayir Savaşı için dillendirilmiyor, suskunluk devam ediyordu.

1997’de Vichy rejimine yönelik araştırmalar daha kapsamlı biçimde gerçekleşti. 1942-44 arasında Gironde’de görev yapan ve Bordeaux’dan ölüm kamplarına dört Yahudi konvoyu göndermekle suçlanan Maurice Papon’un davası, Vichy rejiminin örtülü hakikatlerinin gün yüzüne çıkmasına vesile oldu. Papon davası salt münferit bir bireyin değil, aynı zamanda devletin de yargılandığı bir dava oldu. Papon davasının temel sorusu, devlet adına işlenen insanlığa karşı suçlarda kişilerin ne kadar sorumluluk taşıdığıydı. Dava Vichy ve Cezayir Savaşı paralelliğinde ikinci bir benzerliği daha ortaya çıkarmıştı: Fransız devletinin Yahudilere ve Cezayirlilere uyguladığı resmî ayrımcılık pratikleri özünde aynıydı. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelerine dayanan cumhuriyetçi Fransa’nın yanında sömürgeci bir Fransa’nın da olduğunu göstermesi açısından özellikle rahatsız ediciydi bu. Papon davasını takiben Vichy dönemi arka planda kalırken 2000’li yıllarda Cezayir meselesi yeniden ilgi odağı olmaya başladı.

TANIMLARDA UYUŞMAZLIKLAR: BİR TÜRLÜ GELMEYEN ÖZÜR, TOPLUMSAL PATLAMALAR

Cezayir Savaşı’nın geçmişle hesaplaşma kapsamında masaya yatırılmamasında bir başka önemli etmen daha vardı. 1954-62 arası dönem, hukuken 1999’a kadar “savaş” değil, “asayiş sorunu” ve kontrgerilla operasyonları olarak nitelenmişti. Siyasal iktidar, FLN militanlarını adlandırmak için “düşman” statüsünden farklı olarak, “haydut”, “isyancı”, “terörist” gibi kavramları kullanmayı tercih etmişti. Savaşın gazileri, gazi haklarından yararlanabilmek için Fransız kamuoyunun uzun zamandır benimsediği savaş tanımının resmen kabul edilmesini talep ettiler. Nihayet Ekim 1999’da temsilciler ve senatörler savaş tanımını resmen kabul ettiler. 2000’de Komünist Partisi milletvekilleri Cezayir Savaşı sırasındaki işkenceleri araştırmak, Fransa’nın pişmanlık ifade etmesi

KIERZKOWSKI, ECPAD ARŞİVİNDEN, 1960, ORAN, CEZAYİR. BİR ÇOBAN, CONSTANTINE PLANI DAHİLİNDE ORAN KENTİNİN BANLİYÖLERİNDE YAPILAN YENİ KONUTLARA BAKIYOR.

KIERZKOWSKI / FROM THE ECPAD ARCHIVE, 1960, ORAN, ALGERIA. A SHEPHERD FACES THE NEW HOUSING PROJECT IN THE SUBURBS OF ORAN BUILT UNDER THE CONSTANTINE PLAN.

ve mağdurlar için tazminat ödemesi amacıyla parlamentoda bir araştırma komisyonu kurulmasını istediler. Dönemin Başbakanı Lionel Jospin bu talebi reddetti. Jospin komisyon teklifini kabul etmemişti ama “hatırlamanın ulusal toplumu zayıflatmadığı, tersine güçlendirdiği”ni öne sürerek geçmişe ulaşmanın önemine dikkat çekmişti. Bu çerçevede 2001’de bir başbakanlık genelgesi yayınladı. Altı bakanlığa savaşa ilişkin resmî belgelere erişimi kolaylaştırma talimatı verdi.

Şubat 2005’te muhafazakâr Halk Hareketi İçin Birlik’in (UMP) meclisteki çoğunluğuyla sömürgeciliğin olumlu rolünün öğretilmesini emreden bir yasa tasarısı yasalaştı, büyük bir tartışmaya yol açtı bu. Yasanın gerekçesi geçmiş eleştirel saiklerle değil, olduğu gibi anımsamanın tezahürü olması açısından kayda değer: Fransa yasa sayesinde Cezayir, Fas, Tunus ve Hindin’de kendine hizmet edenlere borcunu ödemiş olacaktı. Dördüncü maddeye göre “okul dersleri Fransa’nın denizaşırı topraklarda, özellikle Kuzey Afrika’da, oynadığı olumlu rolü tanımalı ve Fransız silahlı kuvvetleri üyelerinin tarihte hak ettikleri önemli yeri vurgulamalıydı.” Yasanın göçmenler üzerinde olumsuz etki yaratması işten bile değildi. Haziran 2005’te kendilerine “Cumhuriyet’in Yerlileri” adını veren bir oluşum örgütlendi. “Cumhuriyet’in Yerlileri”, Fransa’da yaşanan özellikle kültürel ayrımcılık meselesine vurgu yapıyordu. Ekonomik sömürü ve toplumsal haklardan mahrum olmaktan kaynaklanan sorunların tazminini talep eden bir manifesto yayınladılar: “Biz sömürgeleştirilmiş halkların ve göçmenlerin kızları ve oğulları sömürge sonrası Cumhuriyet tarafından uygulanan baskı ve ayrımcılığa karşı bir mücadeleye girişmiş durumdayız.” Manifestonun yayınlanmasından üç ay sonra Fransa’nın büyük şehirlerinin banliyölerinde geniş katılımlı bir ayaklanma patlak verdi. Göçmenlerin ayaklanmasında 10.000 araç ve 200 kamu binası yandı, üç kişi hayatını kaybetti. 1 Ocak 2006’da Jacques Chirac yasanın Fransızları böldüğünü, yeniden yazılması gerektiğini belirtti. Chirac yasa değişikliğini Anayasa Mahkemesi’ne götürdü. Ders kitaplarının

düzenlemesinin yasal değil, idari bir tasarruf olduğu kararına dayandırarak yasayı iptal ettirdi.

ÖZRE BİR ADIM KALA: SORUMLULUKTAN YA DA GEÇMİŞTEN FİRAR

UMP'nin bir sonraki başkanı Nicolas Sarkozy Cezayir seyahatinden önce sömürgeciliğin tarihine ilişkin ihtiyatlı kelimeler sarf etti. Fransa'nın Cezayir'deki 132 yıllık varlığı süresince elbette pek çok acı olduğunu belirtti: "Gerçeklerin tanınmasını savunuyorum fakat devletlerarası ilişkilerde yeri olmayan, dinî bir kavram olan pişmanlığı değil." Siyasete özgü olan özür, dinî olduğu iddia edilen pişmanlıkla eş tutulmuştu. Sarkozy sömürgeciliğin cumhuriyetin üç önemli kavramı olan özgürlük, eşitlik ve kardeşliğe aykırı olduğunu kabul etti. Ancak Fransa'nın savaşın vahşeti için sorumluluk almayacağını öne sürdü. Aralık 2012'de Başkan François Hollande, Cezayir ziyaretinde parlamentoda yaptığı konuşmada Cezayir'in Fransa tarafından sömürgeleştirilmesini "acımasızlık ve adaletsizlik" olarak nitelendirdi ve sömürgeciliğin neden olduğu acıları tanıdığını söyledi. Hollande İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Guelma, Kherrata ve Setif'te çıkan milliyetçi gösterilerin Fransız kuvvetleri tarafından katliamla bastırılmasını kınadı. 8 Mayıs 1945'in, dünya barbarlığı yenerken Fransa'nın evrensel değerlerini unuttuğu bir gün olduğunu belirtti. Ne var ki, sömürgecilik bahsinde Fransa'nın işlediği suçlar için özür dilemekten kaçındı.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- “Chirac attacks ‘history’ law”, *The New York Times*, 4 Ocak 2006, <http://www.nytimes.com/2006/01/04/world/europe/04iht-chirac.html>.
- “France recognises Algeria’s colonial suffering”, *Al Jazeera*, 20 Aralık 2012, <http://www.aljazeera.com/news/afri-ca/2012/12/201212209928683335.html>.
- “Sarkozy in Algeria, calls French colonialism ‘profoundly unjust’”, *The New York Times*, 3 Kasım 2007, <http://www.nytimes.com/2007/12/03/world/europe/03iht-sarkozy.5.8573646.html>.
- “Sarkozy tells Algeria: No apology for the past”, *Reuters*, 10 Temmuz, <http://uk.reuters.com/article/2007/07/10/uk-algeria-france-apologyidUKL1063873720070710>. 2007.
- Bruce Crumley, “Sarkozy confronted by Algerian anger”, *Time*, 3 Aralık 2007, <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1690197,00.html>.
- Claude Liauzu, “At war with France’s past”, *Le Monde Diplomatique*, Haziran 2005.
- Clovis Casali, “Hollande says no apology for Algerian colonial past”, <http://www.france24.com/en/20121219-france-hollande-refuses-apology-se-algeria-colonial-past>, 2012.
- Declaration on the Right to Insubordination in the War in Algeria* (The Manifesto of the 121) 1960, <http://www.marxists.org/history/france/algerian-war/1960/manifesto-121.htm>.
- Gregory Viscusi, “Hollande Calls France’s Algerian Rule Brutal; No Apology”, <http://www.bloomberg.com/news/2012-12-20/hollande-calls-france-s-algerian-rule-brutal-no-apology.html>, 2012.
- Jean Paul Sartre, “1961 Tarihli Baskıya Önsöz”, Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri* içinde, Şen Süer (çev.), İstanbul: Versus, 2005.
- Jean-Luc Einaudi, *Octobre 1961: un massacre à Paris*, Paris: Fayard.
- Julie Fette, “Apology and the Past in Contemporary France”, *French Politics, Culture and Society*, 26(2): 78-113, 2008.
- Martin Evans, “French Resistance and the Algerian War”, *History Today*, 41(7), 1991, <http://www.historytoday.com/martin-evans/french-resistance-and-algerian-war>.

- Martin S. Alexander, Martin Evans, J.F.V. Keiger, "The 'War without a Name', the French Army and the Algerians: Recovering Experiences, Images and Testimonies", *The Algerian War and the French Army, 1954-62: Experiences, Images, Testimonies* içinde, (der.) Martin S. Alexander, Martin Evans ve J.F.V. Keiger, New York: Macmillan, 1-39, 2002.
- Mohammed Harbi, "Massacre in Algeria", *Le Monde Diplomatique*, Mayıs 2005.
- Olivier Le Cour Grandmaison, "Liberty, equality and colony", *Le Monde Diplomatique*, Haziran 2001.
- Raphaëlle Branche, "The State, the Historians and the Algerian War in French Memory, 1994-2001", *Contemporary History on Trial: Europe since 1989 and the Role of the Expert Historian* içinde, (der.) Harriet Jones, Kjell Östberg ve Nico Randeraad, Manchester: Manchester University Press, 159-173, 2007.
- Robert Aldrich, "Colonial Past, Post-Colonial Present: History Wars French Style", *History Australia*, 3(1): 1-10, 2006.

AVUSTRALYA ULUSAL ARŞİVİ, AVUSTRALYA, 1958. BÖLGE BAKANİ MR P M HASLUCK VE BAZI FEDERAL MECLİS ÜYELERİNİN ZİYARET ETTİĞİ ROMAN KATOLİK MİSYONU'NDA BİR SINIF, BATHURST ADASI, KUZEY BÖLGESİ.

NATIONAL ARCHIVES OF AUSTRALIA, AUSTRALIA, 1958.
A CLASSROOM AT THE ROMAN CATHOLIC MISSION AT
BATHURST ISLAND, NT, DURING A VISIT BY THE MINISTER
FOR TERRITORIES, MR P M HASLUCK, AND A NUMBER OF
MEMBERS OF FEDERAL PARLIAMENT.

AVUSTRALYA ~ ABORJİNLER VE TORRES BOĞAZI ADALARI HALKI ÇALINMIŞ KUŞAKLAR

*Avustralya Başbakanı Kevin Rudd'un
resmî özrü ~ 13 Şubat 2008*

AVUSTRALYA, KANADA, YENİ ZELANDA, ABD VE ARJANTİN gibi yerleşimci devletlerde “yerliler” açısından temel mesele sömürgecilerin asimilasyon siyasetlerine karşı mevcut kimliklerini muhafaza etmek olmuştur. Sömürgeciliği yerleşimcilikle paralel götüren mahut devletler siyasal egemenlik tesisi esnasında, işgal ettikleri topraklardaki yerli “unsurları” asimile etme yoluna gitmişlerdir. Yerlilerin asimilasyon siyasetlerine tabi tutulması muhtelif şekillerde cereyan etmiş ve asimilasyon süreçleri geride yığınla ihlalin birikmesine neden olmuştur. Yerleşimci sömürge devlet-

lerinde icra edilen eylemler bugünkü ahlâk ve adalet ölçütlerine aykırı olmanın yanı sıra, *hâkim ulus kimliği* açısından da önemli bir sorun teşkil etmektedir. Başlangıçta asimilasyon siyasetlerinin yarattığı kolektif suçluluk duygusunun üstesinden geçmişteki eylemlerin aklileştirilmesiyle gelinmeye çalışıldı. Fakat bu tutum pek çok kesim nezdinde -yerlileri hedef alan türlü eşitsizlikler göz önüne alındığında- sürdürülebilir olmaktan çıktı. Geçmişte yaşanan fakat bugünkü ahlâki ve vicdani ölçütlere ters düşen pratiklerle bugün nasıl yüzleşileceği de, bir diğer önemli mesele. Yerleşimci sömürgecilik zihniyeti üzerine kurulmuş devletlerde, güncel kimlik tartışmaları temel sorunlardan biri olmaya devam ediyor. Kimlik tartışmalarının geçmişle hesaplaşma süreçleriyle paralel ilerlediği ülkelerden biri de, asimilasyon siyasetini özellikle çocuklar üzerinde acımasızca uygulayan Avustralya'dır.

“ÇALINMIŞ KUŞAKLAR”

Avustralya 18. yüzyılın sonuna doğru Britanya tarafından sömürgeleştirildi. Bu tarihten itibaren yerli nüfusun sayısı hızla azaldı. Sömürgeci egemen yapı, yerlilerin nüfusunu seyreltmede emsalsiz bir yöntemi uygulamaya geçirdi: Entegrasyon söyleminden gıdasını alan asimilasyon siyaseti uyarınca çocuklar ailelerinden zorla kopartıldı. Yerli çocuklar ailelerinden alınıp çalışmaya koşuldu. Sömürgeciliğin başlangıç dönemlerinde çocukların ailelerinden alınması sistematik olmadığı gibi kurumsal bir niteliğe de sahip değildi ama. Zamanla çocukların zorla alımı, içinde kiliselerin, misyoner yurtlarının ve hükümetin de olduğu karmaşık bir iktidar şebekesi tarafından resmî olarak icra edilmeye başlandı. Bir başka ifadeyle, söz konusu uygulama 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında kurumsal bir nitelik kazandı. Kurumsal işleyiş 1909'dan 1969'a kadar sürdü. Asimilasyon siyasetinin “nesneleri”, yani yerlilerse Aborjinler ve Torres Boğazı Adası'nda yaşayan halkın çocuklarıydı. Ailelerinden zorla alınan bu çocuklar daha sonra “Çalınmış Kuşaklar” olarak adlandırılacaklardı.

1869 yılında sömürge yönetimi tarafından Aborjinleri Himaye ve İdare Yasası ("Act for Protection and Management of Aboriginal Natives") çıkarıldı. Aborjinleri Himaye Yasası, Aborjinlerin nerede yaşacaklarından nasıl çalışacaklarına, kimlerle hangi şartlar altında evleneceklerinden topraklarını nasıl işleyeceklerine değin neredeyse tüm toplumsal ve bireysel varoluş hâllerini düzenliyor, yerli nüfus üzerinde tam bir denetim kuruyordu. 1869'daki Yasa ile kurulan Aborjinleri Himaye Kurulu asimilasyon politikalarını idare etti. Kurul, kendisine çocukları ailelerinden mahkeme kararı olmaksızın uzaklaştırma yetkisi veren 1909 tarihli Aborjinleri Himaye Kanunu ile daha da güçlendi. Ailelerinden zorla alınan yerli çocuklar önce misyoner yurtlarında yetiştiriliyor, ardından da Avustralyalı beyaz ailelere veriliyordu.

Uygulamanın stratejik amacı, Avustralya Uluslar Topluluğu'nun kurulduğu ve Aborjinlerin nüfus sayımından ve Meclisin yasama faaliyetlerinden istisna edildiği 1901'de yürürlüğe konulan Beyaz Avustralya (White Australia) siyaseti çerçevesinde "saf kan olmayan" Aborjin ve Torres Boğazı Adaları halkının tam asimilasyonuydu. Çocukların önce kurumlarda, 1950'den sonraysa beyaz ailelerin yanında beyazlar olarak yetiştirilmele-ri hedefleniyordu. Çocukların büyüyüp serpildiklerinde emekçi yahut hizmetçi olarak çalışmaları da ayrıca hedefler arasındaydı. Bu nedenle eğitimlerine pek yatırımda bulunulmuyor; sözgelimi kız çocukları Kurul tarafından hizmetçilik öğrenmeleri için evlere yerleştiriliyordu. Birbirinden ayrılan kardeşler, anne babalarından ayrılan çocuklar bir daha birbirlerini göremediler. Gerçek ailele-rini hâlâ bilmeyen yığınla insan var Avustralya'da. Kaç çocuğun ailesinden uzaklaştırıldığıysa muamma. Zira tutulan kayıtların büyük çoğunluğu kaybedilmiş ya da ortadan kaldırılmış vaziyette. Fakat her üç Aborjin çocuktan birinin bu uygulamaya maruz kaldığı tahmin ediliyor. 1869-1969 arası dönemde yaklaşık 100 bin çocuk zorla ailelerinden uzaklaştırılmış.

Avustralyalı beyaz ailelerse sömürgeci egemenlerin asimilasyon siyasetinden memnunnardı denebilir. Toplumdaki genel algı,

çocukların zorla ailelerinden alınmasının özü itibariyle “doğru” bir tutum olduğu yönündeydi. Bu genel algıya göre, Aborjinler fena halde yoksul insanlardı, çocuklarına makul yaşam imkânları sunmaktan mahrumdular, bu nedenle devlet kurumlarının çocuklara el atması onların hayrınaydı. Görece iyimserlik ekseninde işleyen bu yaklaşımları ırkçı söylemlere vardırıanlar da mevcuttu: Aborjinler “doğaları gereği” kötü ve yabani insanlardı, anneler de çocuklarına bakmaktan acizdi. Aborjinler medeniyete karşı, vatandaşlık kavramıyla uyumsuz ve ulusun gelişmesinin önünde bir engeldi. Kurumlara ve beyaz ailelere yerleştirilen çocukların Aborjin dilini kullanmaları yasaktı. Kökenleri kendilerinden gizleniyordu. Derilerinin rengi dahi Güney Avrupa’dan geldikleriyle izah ediliyordu. Anadillerini kullanan çocukların ağızları sabunla yıkıyor, kendilerine ancak cezalandırılırken Aborjin olduklarını hatırlatan aşığılayıcı yakıştırmalarda bulunuluyordu.

1925’te Avustralya Aborjin İlerleme Derneği (AAPA) kuruldu. “Geniş bir alandaki topluluklar arasında resmî bağlantılar oluşturmayı amaçlayan ilk Aborjin siyasi örgütü olarak” yerli halkların gelecekteki liderleri için zemin oluşturdu. AAPA “arazi mülkiyeti hakkı, Aborjin çocukların ailelerinden alınmasının durdurulması ve Aborjinleri Koruma Kurulu’nun kaldırılması” konularında kampanyalar yürüttü. Bununla beraber Aborjin aileleri için, sömürgeci asimilasyon politikalarına karşı çıkmak ya da çocuklarını beyazlardan geri almak mümkün değildi. 1960’lara kadar yerli halkların demokratik politikalarda söz hakkı yoktu, siyasi alandan tamamen uzak tutulmuşlardı.

1938’deki Avustralya Günü’nün, yerli örgütleri tarafından Yas Günü olarak kabul edilmesi, eşitsizlik, adaletsizlik, topraksızlık ve korumacı politikalara karşı daha sonra yapılacak birçok Aborjin protestosunun ilki oldu. “Aborjinler Vatandaşlık Haklarını Talep Ediyor” manifestosu ve *Abo Call* gazetesi de aynı yıl yayımlandı.

1948’de, bütün Aborjinler de dahil olmak üzere, tüm Avustralyalılara “Avustralya Vatandaşlığı” verildi ancak yasal

olarak devlet düzeyindeki ayrımcılık devam etti. 1949'da Aborjin halka, eyalet seçimleri için kayıtlı ya da orduda görev yapmış olmaları kaydıyla, Uluslar Topluluğu seçimlerinde oy kullanma hakkı tanındı.

1960'LARDAN 1990'LARA: DEMOKRATİK SİYASETTE GENİŞLEMELER

1960'lar Aborjinler açısından önemli bir demokratik dönüşüme tanıklık etti. 1962'de tüm yerlilere seçme ve seçilme hakkı tanıyan seçim yasası çıkarıldı. 1965'te Aborjinlerin yaşam koşulları ve uğradıkları ayrımcılığı göz önüne sermek üzere, Sydney Üniversitesi'nden öğrencilerle birlikte "Özgürlük Yolculukları" düzenlendi. Aynı sene, asimilasyon politikası entegrasyon politikasına dönüştürüldü. 1960'lar boyunca Aborjinler, arazilerindeki madencilik faaliyetlerine karşı imza kampanyaları, kötü çalışma koşulları ve yetersiz ücretleri protesto etmek ya da topraklarının mülkiyetini elde etmek üzere iş bırakma eylemleri düzenledi. Bu eylemlerin karşılığını ancak bir onyıl sonra alabileceklerdi.

1967'deki referandumda Avustralyalıların ezici bir çoğunluğu (% 91) Aborjinlerin nüfus sayımına dahil edilmesi ve federal meclisin Aborjinlerle ilgili yasa çıkartması yönündeki Anayasa değişikliğini kabul etti. Bu minvalde, Aborjin İşleri Kurulu oluşturuldu. 1971'de ilk defa senatoya bir Aborjin, Neville Bonner atandı, bir sonraki sene de Meclis'e seçildi. Temsilciler Meclisi'neyse ilk Aborjin ancak 2010'da seçilebildi. Gelgelelim demokratik mücadelenin önü bir kez açılmıştı ve Aborjinler tecrit edildikleri kamusal alanda görünmeye, seslerini egemenlere duyurmaya başlamışlardı. 1972'de Aborjinler kendi bayraklarını benimsedi, 14 Temmuz Ulusal Aborjin Günü'nde ülke çapında grevler ve yürüyüşler düzenlendi. Aynı yıl Beyaz Avustralya politikasından vazgeçildi. 1970 ve 1980'ler boyunca, Aborjin Toprak Hakları alanında, madencilik faaliyetlerinin soruşturulması, mülksüzleştirme ve yerinden etme hakkında raporlar, mal mülk iadesi ve vergi iadeleri şeklinde tazminat ödemeleri de dahil

AVUSTRALYA ULUSAL ARŞİVİ, AVUSTRALYA, 1958. BÖLGE BAKANI MR P M HASLUCK VE BAZI FEDERAL MECLİS ÜYELERİNİN ZİYARET ETTİĞİ ROMAN KATOLİK MİSYONU'NDA BİR SINIF, BATHURST ADASI, KUZEY BÖLGESİ.

NATIONAL ARCHIVES OF AUSTRALIA, AUSTRALIA, 1958. A CLASSROOM AT THE ROMAN CATHOLIC MISSION AT BATHURST ISLAND, NT, DURING A VISIT BY THE MINISTER FOR TERRITORIES, MR P M HASLUCK, AND A NUMBER OF MEMBERS OF FEDERAL PARLIAMENT.

olmak üzere bazı ilerlemeler kaydedildi. 1988'deki Avustralya Günü'nde, onbinlerce insanın yürümesi Aborjinlerle ilgili meselelere karşı yükselen farkındalığın göstergesiydi.

1990'lar demokrasinin derinleştirilmesinde olumlu manada bir kırılma dönemi oldu. 1987'de kurulan Gözaltında Aborjin Ölümleri Hakkında Kraliyet Komisyonu, 1991'de Uluslar Topluluğu hükümetine 339 tavsiye içeren kapsamlı raporunu sundu. Komisyon yerli sorununu kamusal öncelik olarak tanımladı ve hükümete barışma süreci tavsiyesinde bulundu. Bu tavsiye etkili oldu. 1991'de Aborjinlerle ilgili Yüzleşme Konseyi on yıllığına kuruldu ve İşçi Partisi hükümeti resmî olarak barışma sürecini başlattı. 1992'de Avustralya Başbakanı Paul Keating bir ilki gerçekleştirdi ve Redfern Parkı'ndaki konuşmada yerlilere karşı işlenen suçları dillendirildi. Toplumsal algılar barış görüşmeleri sayesinde hızla değişiyor, konuşulmayanlar üzerine konuşma sayesinde buzlar eriyordu. Ne var ki, yerlilerle anlaşma görüşmeleri 1998'deki Britanya yerleşiminin 200. yıldönümü kutlamalarına doğru sekteye uğradı. Bu arada, özür karşıtı tutumuyla bilinen John Howard 1996 seçimlerinin ardından Başbakan oldu. Aborjinlerin gördüğü kötü muameleyi tanımlarken Avustralya tarihinin "en lekeli bölümü" ifadesini kullanan Howard, 2007'de sona eren başbakanlık döneminin ardından da özre karşı tutumunu sürdürdü. Yerli liderlerin egemenlikten pay alma, kendi kaderini tayin hakkı, özyönetim ve örfi hukuk alanlarındaki talepleri parlamento açısından karşılanamaz kabul edildi. 1998'de federal hükümet, geçmişte Aborjinlere yapılan haksızlıklar için "derin ve samimi bir pişmanlık" ifadesi içeren deklarasyonu kabul etti. Başbakan Howard'ın önerdiği "pişmanlık" ifadesini kullanarak Parlamento, geçmiş eylemleri için herhangi bir sorumluluk almayı reddediyordu.

1995'te kurulan İnsan Hakları ve Fırsat Eşitliği Komisyonu, çocukların ailelerinden zorla alınmaları konusunu ciddi bir şekilde araştırıp 1997'de Aborjin Çocukların Ailelerinden Ayrılması Hakkında Ulusal Araştırma Raporu'nu yayınladı. Raporun adı

Onları Eve Getirmek (Bringing Them Home) idi. Rapor 1970'lere kadar devam eden sömürgeci siyaseti ayrıntılarıyla ele aldı. Konuyu kültürel soykırım, resmî özür ve tazminat açısından inceledi. Komisyon'un resmî özür talebi kısmen karşılık buldu. Eyalet parlamentoları, kiliseler ve polis özür diledi. Fakat muhafazakâr federal hükümet özür dilemeyi reddetti. Hükümet refah devleti politikalarına göndermede bulunarak pratikte barışın yaşandığını ileri sürdü. Buna göre özür gereksizdi.

RAPOR VE AÇIĞA ÇIKAN HAKİKATLER

Onları Eve Getirmek raporu, çocukları ailelerinden uzaklaştırma siyasetinin çocuklar ve aileler üzerindeki etkilerini sosyolojik ve psikolojik boyutlarıyla ortaya koydu. Çocukların yerleştirildikleri kurumlarda cinsel istismar da dâhil olmak üzere, acımasız uygulamalara maruz kaldıkları tespit edildi. Raporun hazırlanmasında doğrudan tanıklıklara başvuruldu. Rapordaki tanıklıklar çocukların köle gibi alınıp satıldığını, bakım işlerinde çalışmaları için taşraya gönderildiklerini, annelerin çocuklarını korumak için ormanlık bölgelere kaçtığını saptadı. Rapor ayrıca asimilasyon siyasetinin ardında ırkçı yaklaşımların olduğunu, amacının da Aborjin halkını toptan ortadan kaldırmak, yani soykırım olduğunu öne sürdü.

Uzaklaştırma siyasetinin tahrip edici etkileri uygulama sonlandırıldıktan sonra da devam etmişti. Raporda faydalanılan bir incelemeğe göre, uzaklaştırılan çocuklar Aborjin kimliğini yaşamalarında çok sonraları keşfediyor, güvene dayalı toplumsal ilişkileri zorlanarak kuruyorlardı. Pek çok mağdur beyaz mı yoksa siyah mı olduğunu tam olarak bilmiyordu. "Normal" ailelerin çocuklarıyla mukayese edildiklerinde epey dezavantajlı bir konumdaydılar: Üniversiteye girme, istikrarlı yaşam koşullarına sahip olma, çalışma kalitesi oranları düşük, coğrafi hareketlilik, uyuşturucu kullanma, polis tarafından tutuklanma ve cezaevine kapatılma oranları yüksekti.

Rapor birçok açıdan Aborjin hakları konusunda önemli tespitlerde bulunmuştu. Fakat hükümet, raporun tavsiyelerini

hemen yerine getirmedi. Aborjin hakları mücadelesi 2000’li yıllara kadar devam etti. 1997’de binlerce insan -başta ailelerinden zorla alınan Aborjin çocuklar olmak üzere- yerlilere karşı gerçekleştirilen hak ihlallerine işaret etmek için parlamento binası önünde toplandı. Demokratik gösteri esnasında ellerine taktıkları büyük plastik elleri hep birlikte havaya kaldırdılar. Bu sembolik özür hareketi, Vietnam Savaşı karşıtı gösterilerden bu yana yapılmış en önemli sivil hareketlerden biriydi. Fakat özür hareketi, kendilerinin işlemediği suçlardan ötürü sorumlu tutulduklarını söyleyen bazı Avustralyalıların tepkilerine yol açmıştı. Bu itirazın temel noktası, bireylerin sorumluluğu belirsiz kolektif suçlardan korunmasıydı. Tepkilere rağmen yerlilerin siyasi makamlardan beklediği özür talebi, demokratik mücadelenin asli hedefi olarak çeşitli vesilelerle dile getiriliyordu.

RESMÎ ÖZRE DOĞRU: GELİŞMELER, TEPKİLER

Aborjinler kamusal tartışmalar devam ederken, Ulusal Çalınmış Kuşaklar Çalışma Grubu adlı bir grup kurdu. Aborjin olmayanlar da Ulusal Özür Günü Komitesi oluşturmaya davet edildi. Avustralya’nın hemen her yerinde örgütlenen eyalet komiteleri ve destek grupları, özür talebi merkezinde türlü etkinlikler düzenliyorlardı. 1998 Avustralya Günü’nde Yerli Tapu İçin Avustralyalılar (Australians for Native Title), *Özür Kitabı* kampanyası başlattı. Bu kampanya yüz binlerce Avustralyalıya özür dileme olanağı yarattı. 26 Mayıs 1998’de ilk Özür Günü gerçekleştirildi. 26 Mayıs 1999’da “Çalınmış Kuşaklar”dan hayatta kalanlarla alakalı olarak *İyileştirme Yolculuğu* (Journey of Healing) başlatıldı. Bu inisiyatifte Aborjinler, Torres Boğazı Adaları halkı ve yerli olmayan Avustralyalılar bir araya geldi. Ulusal Özür Günü Komitesi, kuruluşunu takip eden on yıl boyunca *Onları Eve Getirmek* raporundaki 54 tavsiyenin uygulanması ve raporda tespit edilen adaletsizlik ve travmaların giderilmesi için çaba sarf etti. 2000 yılında Sydney Limanı Köprüsü üzerinden yapılan Uzlaşma İçin Halk Yürüyüşü’ne 300.000’den fazla insan katılırken, Başbakan Howard bu yürüyüşte yer almayı reddetti.

Çeşitli sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları siyasal iktidar üzerinde etkide bulunuyor, hakikatlerle yüzleşme hususunda demokratik bir baskı uyguluyordu. Siyasal iktidarı geçmişte olup bitenlere dair söz söylemeye zorlayan, yapılanlardan ötürü özür dilemesi gerektiğini öne süren başlıca odak sivil toplum kuruluşlarından başkası değildi. Sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları hem siyasal iktidar üzerinde hem de toplumsal hayatta karşılığını buluyor, giderek söylem alanı genişliyordu.

Ne var ki, genişleyen toplumsal desteğin karşısında işleyen özür karşıtı hareketler ve söylemler de vardı. Muhafazakâr Başbakan John Howard özür karşıtı hareketin sözcülüğünü yapıyordu:

[Çalınmış Kuşaklar siyasetinden ötürü] Avustralyalılara kişisel olarak sorumlu olduklarını ve bu olaylar hakkında utanç duymaları gerektiğini söylemek onlara akıldışı bir ceza ve adaletsizlik uygulamaktı.

Başbakan Howard, kolektif sorumluluk kavramını reddeden liberal bir hukuk anlayışına yaslanıyor; özrün ancak tekil eylemler ve bu eylemlere neden olan bireyler için geçerli olabileceğini savunuyordu. Soykırım iddiasını da yine liberal hukuk anlayışına yaslanarak savuşturuyordu. Buna göre, özür eylemden sorumlu olandan beklenebilirdi. Howard liberal hukuk teorisi doğrultusunda özür adaletini tersyüz etmişti esasında. Adaleti faili olmadıkları bir eylemle suçlandıkları için kurban konumuna getirilen beyaz Avustralyalılara bahşediyordu. Bu yaklaşıma göre, doğal olarak soykırım iddiasını ve özür talebini dile getirerek adaletsizlikte bulunanlar Aborjinler ve onların iddialarını destekleyenlerdi.

Howard suçu her ne kadar tekil eylemlere indirgese de, *Onları Eve Getirmek* raporu suçun ulusal kültür içinde gerçekleştirildiğini, dolayısıyla toplumsal bir zemine sahip olduğunu ortaya koyuyordu. Nitekim çocukları zorla ailelerinden alma pratikleri tarihsel, toplumsal, hukuksal ve kültürel bir zeminde

gerçekleşmişti. Öte yandan, Aborjinlere yönelik inkâr ve asimilasyon siyaseti, meşruiyetini “medeniyet karşıtı ve barbar yerlilere” karşı kuran Avustralya kimliği açısından tezat teşkil ediyordu. Kuşkusuz Aborjinlere yönelik suç ve adaletsizliğin kaynağında, suçları işleyenlerin bu suçları haklı eylemler olarak görmesini sağlayan ırkçı kültür vardı.

Avustralya’daki ırkçı hiyerarşinin nesnesi Aborjinler, öznesi de beyazlardı. Liberal hukuk teorisinin fiile sebebiyet veren ve buna niyet eden fail modeli bu karmaşık toplumsal olayı açıklamada yetersizdi. Özre ilişkin tartışmalar ister istemez Avustralya tarihi üzerine tartışmalara neden olmak durumundaydı. Siyasal iktidar açısından istenmeyen tartışmalardı bunlar da. Avustralya toplumundaki ırkçılığın anlaşılmasında, Aborjinlere karşı işlenen adaletsizliğin sadece bireysel değil, kolektif bir boyut taşıdığının iddia edilmesi önemli bir noktaya işaret ediyordu. Özür hareketlerine göre, adaletsizliğin kaynağı ne sadece bireylerin düşüncelerinde ne de sadece kurumsal yapılardaydı. Daha ziyade ikisi arasındaki etkileşimi sağlayan siyasi kültürdeydi. Israrla kolektif sorumluluğa işaret edilmesi de bu yüzdendi.

TARTIŞMALARA RAĞMEN: ABORJİNLERDEN ÖZÜR

Özür talebi *Onları Eve Getirmek* raporu tarafından tavsiye edilen siyasi girişimlerden biriydi. Tarih, kimlik ve haklar konusunda toplumsal ve siyasi mesajlar içeren özür eylemi, özür dileyen tarafın diğer tarafın aşağılanması ve dışlanması konusunda sorumluluk alması, aynı zamanda bu tarafı tanıması ve saygınlığını onaylaması anlamında önemli bir müdahale olacaktı. Howard’ın anladığı özür kavramı geçmişe dönük bir cezalandırmayken, raporun tavsiye ettiği özürse geleceğe yönelik bir barışma anlamına geliyordu. Özür bir ceza değil, eşitliğe ve geleceğe yönelik normatif taahhütlere dair bir söz niteliğindeydi. Ulusal Komisyon’a başkanlık eden Aborjin Michael Dodson özrünün içeriğini şöyle ifade ediyordu:

VIRGINIA MURDOCH, ŞUBAT 2008. AVUSTRALYA, ELDER PARK'TA TOPLANAN HALK KEVIN RUDD'UN PARLAMENTO'DA YAPTIĞI ÖZÜR KONUŞMASINI DİNLİYOR. KAYNAK: FLICKR.

VIRGINIA MURDOCH, FEBRUARY 2008. PEOPLE GATHERING AT ELDER PARK IN AUSTRALIA ARE LISTENING TO THE APOLOGY SPEECH OF KEVIN RUDD IN THE PARLIAMENT. SOURCE: FLICKR.

JENNIFER MILLS, 2008. PARLAMENTO BİNASI ÖNÜNDE HALK, MUHALEFET LİDERİ BRENDON NELSON "ÇALINMIŞ KUŞAKLAR" İÇİN DİLENEN RESMÎ ÖZRE KARŞI BİR KONUŞMA YAPARKEN ARKASINI DÖNÜYÖR. KAYNAK: FLICKR.

JENNIFER MILLS, 2008. CROWDS AT PARLIAMENT HOUSE CONTROVERSIALLY TURN THEIR BACKS PART WAY THROUGH BRENDAN NELSON'S REPLY TO THE PARLIAMENTARY APOLOGY FOR THE "STOLEN GENERATIONS." SOURCE: FLICKR.

[Özür] sadece bizim ulusal gururumuzla ilgili değil, çocuklarımıza ve torunlarımıza bırakmak istediğimiz mirasla da ilgili. Ellerimize yerleştirilen gerçeği inkâr eden Avustralyalı bir kuşak olarak mı tarihe geçeceğiz? Geçmişimizin hatalarıyla yüzleşip onları düzeltmeyi becerememiş bir kuşak olarak mı tarihe geçeceğiz? Yerli Avustralyalıların devam eden mülksüzleştirilmesine ortak olan bir kuşak olarak mı bilineceğiz? Yoksa ulusumuzun yeni yüzyılına dürüstçe, tarihimizin bizi utançla dolduran parçalarının utancını kabullenerek girmekte ısrar etmiş bir kuşak mı olacağız? Ve cesaret – biz cesaret, onur ve olgunluk ve her şeyden önce haysiyetle mi ilerleyeceğiz?

2001 yılına gelindiğinde Avustralya'daki bütün eyalet ve toprak yönetimleri "Çalınmış Kuşaklar" için özür metinleri yayınladı. Federal hükümetse, Başbakan John Howard'ın direnmesi nedeniyle özür dilemedi. Genel seçimler yaklaşıyordu ve Howard'ın siyasal rakibi Kevin Rudd, seçim vaatleri arasında resmî özre de değiniyordu artık. Muhafazakâr hükümetin, çocuk cinsel istismarı, şiddet, alkol, uyuşturucu ve intihar gibi konulardaki tartışmalardan hareketle Kuzey Toprakları'nda yaşayan yerlilere müdahalede bulunması Kevin Rudd'un seçim konuşmalarının tonunu etkiliyordu. Bununla birlikte özür vaadinin dillendirilmesinde özür kampanyası da önemli bir etkendi. Kevin Rudd seçimlerden zaferle ayrıldı ve Şubat 2008'de devlet ve hükümet adına Aborjinler ve Torres Boğazı Adaları halkından resmen özür diledi. Konuşmanın temel amacı geçmişin ırkçı, sömürgeci, yerleşimci politikalarına bir nokta koyarak yerli ve yerli olmayanları kapsayan yeni bir gelecek tasavvuruna ulaşmaktı. Konuşma, soykırım ve tazminat konularına değinmediği ve "tek ulus" vurgusuna yaslandığı için eleştirilse de genel olarak son derece olumlu karşılandı.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

A. Dirk Moses, "Official Apologies, Reconciliation, and Settler Colonialism: Australian Indigenous Alterity and Political Agency", *Citizenship Studies*, 15:02, 145-159, 2011.

Danielle Celermajer, "The Apology in Australia: Re-covenanting the National Imaginary", *Taking Wrongs Seriously: Apologies and Reconciliation* içinde, Elazar Barkan ve Alexander Karn (der.), Stanford: Stanford University Press, 2006.

David Miller, "Holding Nations Responsible", *Ethics*, 114 (January): 240-268, 2004.

<http://edition.cnn.com/2013/03/20/world/asia/australia-forced-adoptions>

http://reconciliation.org.au/nsw/wp-content/uploads/2008/02/time-line_2008.pdf

<http://www.fahcsia.gov.au/our-responsibilities/indigenous-australians/programs-services/recognition-respect/apology-to-australias-indigenous-peoples>

<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2013/may/26/sorry-history-australia-apology-indigenous>

<http://www.nsdcc.org.au/about-us/the-history-of-nsdc>

Sarah Maddison, "Postcolonial Guilt and National Identity: Historical Injustice and the Australian Settler State", *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture*, 18(6): 695-709, 2012.

GROCERY

FRUITS
AND
VEGETABLES

I AM AN AMERICAN

WANTO CO.

WANTO CO.

DOROTHEA LANGE, 1942. PEARL HARBOR'DAN SONRA TAHLİYE EDİLEN, SAHİBİNİN JAPON AMERİKALI OLDUĞU BİR DÜKKÂN. VİTRİNİNDE "BEN BİR AMERİKALIYIM" YAZIYOR.

DOROTHEA LANGE, 1942. A SHOP, OWNED BY A JAPANESE AMERICAN, WAS EVACUATED AFTER PEARL HARBOR.

ABD ~ JAPON AMERİKALILAR

JAPON AMERİKALILARIN TOPLAMA KAMPLARINDA TUTULMASI

ABD Başkanlarının İkinci Dünya Savaşı'nda toplama kamplarında tutuldukları için Japon Amerikalılardan resmî özürleri

1 11 EYLÜL SALDIRILARI VE HEMEN AKABİNDE CEREYAN EDEN gelişmeler, neo-liberal “güvenlik/asayiş devletleri” açısından bir milat olarak değerlendirilebilir. 11 Eylül saldırıları, mevcut “ulusal güvenlik” söylemlerinin “terörle mücadele” söylemleriyle yeniden şekillendirilmesine neden oldu. “Terör” söz konusu olduğunda, başta adil yargılanma hakkı olmak üzere temel hak ve özgürlüklerin askıya alınabileceği yeni ve çok karmaşık bir döne-

me girildi, üstelik sadece ABD’de değil, dünya sathında. ABD’nin Küba’daki “Guantanamo Kampı”, modern hukuk rejiminin istisnai bir mekânı olarak kullanıma açıldı. Suç ve ceza ilişkisinin hükümünü yitirdiği, kapatılanların ne zaman ve daha da önemlisi isnat edilen hangi suçlarla yargılanacakları belirsiz olan Guantanamo hapishanesi, hukukun sıfır noktasına tekabül etmesi nedeniyle bir toplama kampıdır esasında. ABD’deki Müslüman azınlıklar da bu kampa her an kapatılabilecek muhtemel zanlılardır. Ne var ki, ABD’nin toplama kampı deneyimini yürürlüğe sokması başlangıç noktası olarak 11 Eylül’le gerçekleşmemiştir, daha eskilere uzanır. Pearl Harbor sonrası ABD’de yaşayan Japon Amerikalılar da, türlü çeşitli ayrımcı muamelelere maruz kalarak, vatandaşlık haklarını yitirerek, toplama kamplarına kapatılıp özgürlüklerinden mahrum edildiler.

JAPON AMERİKALILARIN ABD’DEKİ VAZİYETİ

Japon Amerikalıların ayrımcı uygulamalara maruz kalması, ABD’ye yerleşme dönemlerine denk gelir. 1790 tarihli Vatandaşlığa Geçme Yasası, Amerikan vatandaşlığına kabul hakkını yalnızca özgür beyazlara tanıyordu. Toplumsal mücadelelerin etkisiyle demokrasi adım adım ilerleyecek, vatandaşlık hakkına sahip olma zamanla siyahları ve köleleri de dairesine alacaktı. Lakin ABD’ye göç etmek zorunda kalan Japonlar mahut yasanın azizliğine uğruyor, hukuken vatandaş addedilmiyor yahut ülke hudutlarına girişleri daha baştan engelleniyordu. 1880’lerdeki Japon göçmenler (Issei) vatandaşlığa geçme (naturalization) hakkı tanınmayarak ayrımcılığa uğrayan son göçmen grup oldular. Ne var ki, yakın gelecekte, ABD’de ikamet eden Japon Amerikalıları bir başka talihsiz durum bekliyordu. 1905’te Japonya’nın Rusya’yı yenilgiye uğratmasından itibaren dünyada Japonları imleyen bir “sarı tehlike” söylemi peyda oldu. Bu söylem Japon Amerikalıların gündelik hayatlarını etkilemekte gecikmedi. 1907’de Japon ve Amerikan hükümetleri arasında imzalanan Centilmenler Antlaşması, kalifiye olmayan Japonların ABD’ye göçünü yasakla-

di. 1913'te göçmenlerin toprak satın alabilme hakları reddedildi. Çoğu Japon Amerikalı bu durumun üstesinden topraklarını çocuklarının adına alarak gelmeye çalıştı. Yine bu dönemde, sekiz eyalette beyazların Japon ve Çinlilerle evlenmesi yasaktı. Dört başı mamur ayrımcılıklar şu ya da bu gerekçeyle bürünerek işliyordu.

Gelgelelim esas tehlike bir yıl sonra patlak verecek olan Birinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşecekti. 1920'lerde Amerikan donanması Pasifik Okyanusu'nda nihai bir savaşın artık kaçınılmaz olduğu düşüncesine vardı. ABD Japonya'ya karşı savaş hazırlığına başladı. 1965'teki Göç Yasası'na kadar yürürlükte kalan 1924 tarihli Ulusal Kökenler Yasası (National Origins Act), Japonya dâhil çeşitli ülkelerden Amerika'ya göçü yeniden ama bu kez 1907'de üretilenlerden farklı gerekçelerle epey kısıtladı. 1931'de Japonya'nın Mançurya'yı işgalinin yanı sıra, Pasifik Savaşı'nın da başlamasıyla birlikte Amerikan kamuoyunun Japonlara ilişkin görüşleri de giderek olumsuzlaşıyordu. Savaş yıllarında çoğu Japon Amerikalı, Los Angeles, San Francisco, Seattle gibi büyük kentlerde veya içe kapalı kırsal cemaatlerde yaşıyordu.

TOPLAMA KAMPLARINA GİDEN SÜREÇ: PEARL HARBOR BASKINLARI

7 Aralık 1941'de Japonlar, Hawai'deki Amerikan Deniz Üssü Pearl Harbor'a, 2.400 kişinin ölümüne neden olan, sürpriz bir hava saldırısı düzenledi. FBI saldırıdan önce Batı Sahili'ndeki Budist rahipler, gazete editörleri, Japonca öğretmenleri gibi "tehlikeli" addedilen topluluk önderlerinin listelerini hazırlamıştı bile. Saldırı üzerine bu kişiler derhal tutuklanıp Montana ve Kuzey Dakota'daki uzak yerlerde hapsedildiler. Ne kendilerinin ne de ailelerinin nereye götürüldükleri hakkında hiçbir fikirleri yoktu. Bir aylık bir süre böyle bir belirsizlikle geçip gitti. Derken Batı Sahili'nde görevli Albay Karl Bendetsen ve General John DeWitt gibi askerî şahıslar, Başkan Franklin D. Roosevelt'i bütün Japonların uzaklaştırılmasına ikna ettiler. Oysa Başkan Roosevelt

tam da bu konuya, yani “tehlikeli” addedilen Japon Amerikalılara ilişkin Curtis Munson’a özel bir rapor hazırlatmıştı. Rapor -FBI’nin öne sürdüklerinden farklı olarak- Japon Amerikalıların herhangi bir tehdit arz etmediği sonucuna varmıştı. Adalet Bakanlığı askerlerin önerilerine başta karşı çıkıyordu fakat FBI ısrarcıydı. Üstelik FBI meydana gelebilecek muhtemel sorunlarla da başa çıkabileceğini iddia ediyordu. İktidar blokları arasındaki siyasi polemik ve çekişmeler FBI lehine gelişti ve Japon Amerikalı vatandaşların derdest edilip toplama kamplarına kapatılacakları sürecin fitili ateşlendi.

Başkan Roosevelt, 19 Şubat 1942’de -Pearl Harbor’dan iki ay kadar sonra- “Başkanlık Kararnamesi (Executive Order) 9066”ı imzaladı. Kararname uyarınca Savaş Bakanı’na dışarıya kapalı askerî alanlar yaratma yetkisi verildi. Kararnamede suçlanan kişilere dair cezai soruşturma başlatılmasının koşulları yoktu. Kararnamenin yürürlüğe girmesiyle birlikte askerî bölge ilan edilen Batı Sahili ve Güney Arizona’da yaşayan Japon Amerikalılar mal ve mülklerini hızlıca depolamak veya satmak zorunda kaldılar. Öncelikle yarış pistleri ve fuar alanlarında toplanma merkezleri (assembly centers) kuruldu. Ardından California, Arkansas ve Arizona’da ikişer; Idaho, Wyoming, Utah ve Colorado’da birer tane olmak üzere toplam on toplanma merkezi daha kuruldu. Gözaltına alınan Japon Amerikalılar kamplara dolduruldu. Çok geçmeden 77.000’i Amerikan vatandaşı olan 120.000 Japon -kararname onları doğrudan hedef almamasına rağmen- askerî talimatlardan hareketle toplama kamplarına kapatılmıştı.

TOPLAMA KAMPLARININ MUHTEVASI: SAVAŞ ESİRLİĞİ HİSSİYATI

Toplama kampları, Savaş Zamanı Sivil Denetim İdaresi (Wartime Civil Control Administration, WCCA) tarafından yönetiliyordu. Kapatılanlar adil yargılanma haklarından mahrum edilmişlerdi. Kamplar katranlı kâğıttan inşa edilmiş, her aileye küçük bir oda tahsis edilmişti. Kimi tutuklular mevsimlik işçi olarak kamp-

lardan ayrılabilirdi. Benzer şekilde kendilerini kabul etmeye hazır okul bulan öğrenciler de, Doğu ve Orta Batı'daki üniversitelere okumaya gidebiliyorlardı. Sadakatlerini yönetimle uyumlu olarak kanıtlamaya çalışan Japon Amerikan Vatandaşlar Birliği (Japanese American Citizens League, JACL) ve pasif kalmanın yanlış olduğuna inananlar arasında zamanla fikir ayrılıkları belirdi. Amerikan hükümeti bu fikir ayrılıklarından istifade ediyordu: anketlere dayanarak "sadık vatandaşları" Orta Batı ve Doğu'da iş bulmaları için salıverirken; "sorun çıkaranları" ise Kaliforniya eyaletindeki Tule Lake kampına gönderiyordu. Kamplarda yaşayanlar kendilerini savaş esiri yahut hüküm giymiş mahkûmlar gibi hissediyorlardı. Aslında bu hislerinde pek de haksız sayılmazlardı zira kampları çevreleyen dikenli teller, gözetleme kuleleri ve silahlı nöbetçiler savaş esirliği hissiyatını destekliyordu. Nöbetçilere kamptan izinsiz çıkmaya çalışanları ve dur ihtarına uymayanları vurma emri verilmişti. 1942'de bu emre ilişkin bir soruşturma açıldı. Bir göçmen, nöbetçi askerin açtığı ateşle vurulmuştu. Soruşturma vurulan kişinin ön tarafından yaralandığını tespit etti. Nöbetçinin iddia ettiği gibi dur ihtarına uymama söz konusu değildi.

Sonuç olarak toplama kampları anayasal yurttaşlık haklarının askıya alındığı mekânlar olarak Amerika'nın yakın geçmişinde etkileri bugün de sürmekte olan bir yönetim anlayışının tezahürüydü. Bu yönetim anlayışının yol açtığı zararların telafi edilmesi, geçmişle hesaplaşma ve resmî özür pratikleri açısından da özgün bir deneyimi barındırıyor bünyesinde.

KARARNAMENİN ARDINDAKİ ZİHNİYETLE HESAPLAŞMA VE ÖZÜR

Başkanlık Kararnamesi'nin Japon Amerikalıları anayasal hakları olan adil yargılanma hakkından mahrum etmeye hangi siyasi ilişkiler yol açmıştı? Bu sorunun cevabını Kongre'nin 1980'de kurduğu, Savaş Dönemi Yer Değiştirme ve Sivillerin Enterne Edilmesi Komisyonu'nun (Commission on Wartime Relocation

**CLEM ALBERS, ARCADIA, ABD.
JAPON AMERİKALILAR SAN
PEDRO'DAN, TOPLAMA KAMPLARINA
GÖNDERİLECEKLERİ, TOPLANMA
MERKEZİNE DÖNÜŞTÜRÜLMÜŞ SANTA
ANITA HİPODROMU'NA VARİYOR.**

CLEM ALBERS, ARCADIA, USA. PERSONS OF JAPANESE ANCESTRY ARRIVE AT THE SANTA ANITA ASSEMBLY CENTER FROM SAN PEDRO. EVACUEES LIVED AT THIS CENTER AT THE FORMER SANTA ANITA RACE TRACK BEFORE BEING MOVED INLAND TO RELOCATION CENTERS.

**DOROTHEA LANGE, 1942. MANZANAR
TOPLAMA KAMPI'NDA KUM FIRTINASI.**

DOROTHEA LANGE, 1942. DUST STORM IN
MANZANAR WAR RELOCATION CENTER.

and Internment of Civilians, CWRIC) hazırladığı raporda bulmak mümkün. 750 tanığın ifade verdiği oturumlar sonunda Komisyon karara vardı. Buna göre, Başkanlık Kararnamesi savaş gereklilikleri değil, aksine “ırksal önyargılar, savaş histerisi ve siyasi liderlerin başarısızlığı” nedeniyle gerçekleştirilmişti. Komisyon raporunda bu hakikate kanıt teşkil etmesi hasebiyle Hawaii’deki uygulamaların farklılığına işaret edildi: Hawaii’deki nüfusun yüzde 35’ini oluşturan Japon Amerikalıların sadece yüzde 1’i gözaltına alınmıştı.

1948’de Kongre’den geçen ve Başkan Harry S. Truman tarafından imzalanan Japon Amerikalıların Hak Talepleri Yasası’na göre, kaybedilen mülklerin tazminine karar verildi. 23.000 kişinin 131 milyon dolar tutarındaki hak talepleri için 38 milyon dolarlık bütçe ayrıldı. 1952’de Japon Amerikalılar dâhil göçmenlere yönelik vatandaşlığa geçme sürecindeki ırksal ve etnik kısıtlamalar kaldırıldı.

1960’lara gelindiğinde göçmen çocukları sosyoekonomik kazanımlarıyla orta sınıfa yükselmişlerdi. Bu yeni kuşak -elbette Vietnam Savaşı’nın da etkisiyle- bir önceki kuşağın İkinci Dünya Savaşı’ndaki tutumlarını sorgulamaya başladı. Ebeveynlerinin pasif kalmalarını, sivil hakları için yeterince mücadele etmemelerini eleştiriyorlardı. Geçmişin muhasebesini eleştirel olarak çıkarmaya çalışırken, etnik kökenlerine daha fazla vurgu yapıyorlardı. Mücadeleler meyvesini veriyordu: Japon Amerikalılar ilk demokratik kazanımlarını, 10 Şubat 1976’da Başkan Gerald Ford’un 4417 sayılı beyannameyi elde ettiler. Başkan Ford söz konusu Beyanname’de, 19 Şubat 1942’yi Amerikan tarihinde üzücü bir gün olarak tanımlıyordu. Geçmişteki bir hukuksuzluk yetkili bir ağız tarafından resmen tanınmıştı. Başkan Ford, Başkanlık Kararnamesi’nin yürürlükten kaldırıldığını şu sözleriyle ifade etti:

Amerikan halkını benimle beraber, bu Amerikan vaadini doğrulamaya çağırıyorum – biz uzun zaman önce yaşanan bu trajediden, sonsuza kadar her Amerikalı birey için özgürlük ve adalete değer

vermeyi öğrendik ve bir daha asla böyle bir eylemin tekrarlanmamasına kararlıyız.

RESMÎ TANIMADAN TAZMİNATA DOĞRU

Başkan Ford'un resmî söylemlerine rağmen tazminat paketinin oluşturulması için 12 yıl gibi bir sürenin geçmesi gerekiyordu. 1980'de Başkan Jimmy Carter, Kongre'de Savaş Dönemi Yer Değiştirme ve Sivillerin Enterne Edilmesi Komisyonu'nun yeniden kurulması için hazırlanan yasayı imzaladı. Haziran 1983'te yayınlanan Komisyon raporu, Kongre'ye beş tavsiyede bulundu: 1) Yapılan hataları tanıyan ve özür dileyen bir ortak kongre kararı; 2) Tahliye emrine itaat etmeyenleri affeden başkan affı; 3) İfade-i itibar ve ayrımcılık yüzünden kaybedilen hakların iadesi; 4) Eğitim aktivitelerine sponsorluk yapacak bir vakfın kurulması; 5) Savaşta kamplara kapatılanlardan hayatta kalan 60.000 kişinin her birine 20.000 dolar tazminat ödeyecek bir fonun kurulması. Bütün bu tavsiyeler 1988 yılında hazırlanan Medeni Özgürlükler Yasası'yla (Civil Liberties Act) hükme bağlandı. 1980'lerde Japon Amerikalılar siyasi olarak aktif olmayan, toplam nüfusun yüzde 1'inin altında, azınlık konumundaydılar. Ayrıca tazminat için yasa yolu ile yargı yolu arasında bölünmüşlerdi. Üstelik federal bütçe açığının rekor boyutlara ulaştığı bir dönemde toplamda 1,25 milyar dolar tazminat talep ediyorlardı.

Tazminat konusunda ciddi bir muhalefet damarı da vardı. Özellikle bazı gazi grupları karşı çıkıyordu tazminata. Buna mukabil, Yabancı Savaş Gazileri ve Amerikan Lejyonu gibi gruplar hiçbir zaman resmen tazminat yasasına muhalefet etmediler. Yasa lehine lobi yapmasalar da toplantılarında tazminat için kararlar çıkardılar. Bunun nedeni Kuzey Afrika ve Avrupa cephesinde ve Pasifik'te istihbarat çalışmalarında görev yapan Japon Amerikalıydı. Aileleri toplama kampındayken görev yapan bu gaziler arkadaşlarını tazminat konusunda ikna ettiler. Yasaya muhalefet eden yegâne grup tarihçi Lillian Baker'ın öncülüğünü yaptığı, Kaliforniya'da faaliyet gösteren Tarihsel Doğruluk

İçin Amerikalılar grubuydu. Amerikan tarihinin çarpıtılmasına karşı çıktıklarını ve bu yönde çalışma gerçekleştirdiklerini iddia eden grup, mektup yazma kampanyaları örgütlemenin yanı sıra, kimi gösteriler de düzenliyor; Kongre'deki oturumlarda tanıklık yapıyorlardı. Öte yandan, senatör ve temsilcilerin yasa konusunda özgürce oy kullanabilmeleri ve partilerin herhangi bir zorlamada bulunmaması da, tazminat paketinin oluşturulması hususunda önemli bir unsurdu. Japon Amerikalılar tazminat paketinin çıkması için çabalamaktan geri adım atmıyorlardı. Asyalı Amerikan grupları yahut medeni haklar grupları gibi başka örgütlerle ilişkiye geçiyorlardı. Kongre'ye baskı yapmak için bu grupların ilişkileri, üyeleri, kaynakları ve siyasi uzmanlıklarından yararlanıyorlardı.

Nihayet Medeni Özgürlükler Yasası 1988'de Başkan Ronald Reagan tarafından imzalandı ve tazminatların yolu açıldı. Başkan George H. W. Bush, Pearl Harbor saldırısının 50. yıldönümü olan 7 Aralık 1991'de bir özür mektubu kaleme aldı. Bush ayrıca, 27 Eylül 1992'de, Medeni Özgürlükler Yasası Değişiklikleri kapsamında, enterne edilenlerin tümünün 20.000 dolarlık tazminatlarını alabilmesi için ek 400 milyon dolar tutarında bir ödenğe onay verdi. Kamplara gönderilenler arasında hayatta kalanlar, Başkan Bush tarafından imzalanmış özür mektubuyla birlikte tazminat çeklerini aldı. Geçmişî hatırlamaya ve onunla yüzleşmeye yönelik şu sözler, Bush'un 1991'de yaptığı bir konuşmadan:

Hatırlama, geçmişle hesaplaşmada önem arz etmektedir. Berrak gözlerle geçmişinin tüm görkemine ve rezilliklerine bakmadığı takdirde hiçbir ulus kendisini bütünüyle anlayamaz yahut dünyadaki yerini bulamaz. Bizler ABD'de, tarihimizde böyle bir adaletsizliğin yaşandığını kabul ediyoruz. Ataları Japon olan Amerikalıların [toplama kamplarına] kapatılması büyük bir adaletsizlikti, söz konusu adaletsizlik bir daha asla tekrarlanmayacaktır.

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

A monetary sum and words alone cannot restore lost years or erase painful memories; neither can they fully convey our Nation's resolve to rectify injustice and to uphold the rights of individuals. We can never fully right the wrongs of the past. But we can take a clear stand for justice and recognize that serious injustices were done to Japanese Americans during World War II.

In enacting a law calling for restitution and offering a sincere apology, your fellow Americans have, in a very real sense, renewed their traditional commitment to the ideals of freedom, equality, and justice. You and your family have our best wishes for the future.

Sincerely,

GEORGE H. W. BUSH, BAŞKAN BUSH'UN KAMPLARDA TUTULANLARA MEKTUBU (1991). CALIFORNIA STATE UNIVERSITY - SACRAMENTO, THE DEPARTMENT OF SPECIAL COLLECTIONS AND UNIVERSITY ARCHIVES.

GEORGE H. W. BUSH, LETTER FROM PRESIDENT BUSH TO INTERNEES (1991). CALIFORNIA STATE UNIVERSITY - SACRAMENTO, DEPARTMENT OF SPECIAL COLLECTIONS AND UNIVERSITY ARCHIVES.

Bush'un mektubundan sonra, 1 Ekim 1993'te, Başkan Clinton da konuyla ilgili bir özür mektubu yazdı. Geçmişle hesaplaşma uyarınca, özür mektupları ve tazminat ödemelerinin yanı sıra, bir başka süreç daha yaşandı ABD'de. Toplama Merkezleri'nin, 2001 bütçesinden kaynak yaratılarak, hatırlama mekânları olarak "tarihsel semboller" haline getirilmesine karar verildi:

Manzanar, Tule Lake, Heart Mountain, Topaz, Amache, Jerome ve Rohwer gibi Toplama Merkezleri'nin bulunduğu yerler, en kutsal vazifesi, yurttaşlarını önyargı, açgözlülük ve siyasal menfaatlere karşı korumak olan Amerikan ulusunun, bu hususlarda başarısız olduğunun anımsatıcısı olarak sonsuza değin ayakta kalacaklardır.

Bütün bu özür ve geçmişle hesaplaşma etkinliklerinin ABD'de özellikle 11 Eylül sonrasındaki süreçlerde pozitif bir etkisinin olduğu inkâr edilemez. Şöyle ki, Amerikan vatandaşı Müslümanlara karşı ayrımcılığın önüne -her ne kadar belli bir tehdit algısı yürürlükte olsa da- geçmişte olanlardan çıkarılan derslerle çıkıldı. "Bir daha asla" sözü hayattaki karşılığını bulmuştu.

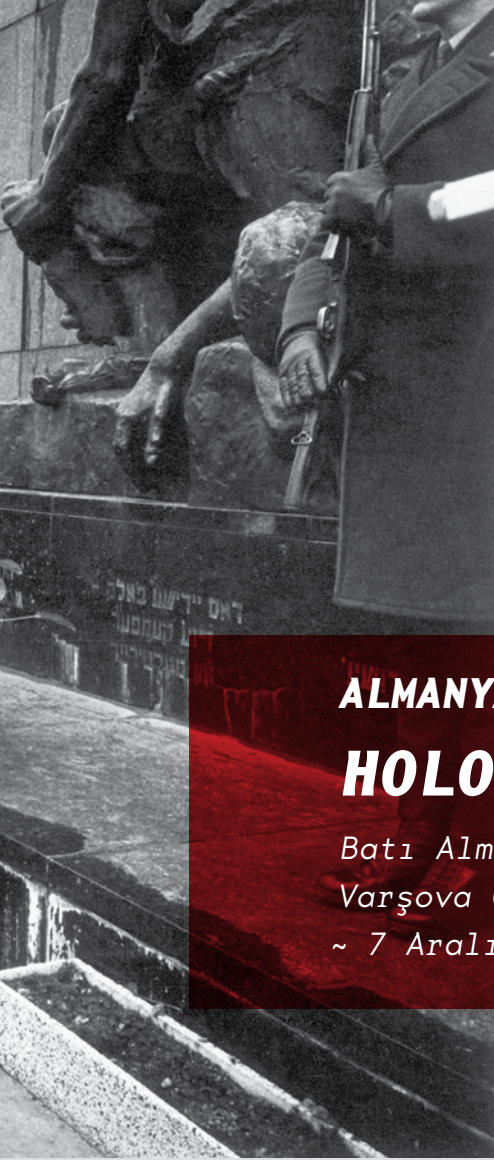
YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Erica Harth (der.), *Last Witnesses: Reflections on the Wartime Internment of Japanese Americans*, New York: Palgrave Macmillan, 2001.
- Greg Robinson, *By Order of the President: FDR and the Internment of Japanese Americans*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2001.
- http://encyclopedia.densho.org/Commission_on_Wartime_Relocation_and_Internment_of_Civilians/#Specific_Findings_and_Recommendations
- http://www.ijhssnet.com/journals/Vol_2_No_5_March_2012/8.pdf
- Leslie T. Hatamiya, "Institutions and Interest Groups: Understanding the Passage of the Japanese American Redress Bill", *When Sorry Isn't Enough: The Controversy over Apologies and Reparations for Human Injustice* içinde, Roy L. Brooks (der.), New York: New York University Press, 190-200, 1999.
- Nancy F. Cott, *Public Vows: A History of Marriage and the Nation*, Kindle Edisyonu, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2002.
- Roger Daniels, "Redress Achieved: 1983-1990", *When Sorry Isn't Enough: The Controversy over Apologies and Reparations for Human Injustice* içinde, Roy L. Brooks (der.), New York: New York University Press, 189, 1999.
- Roger Daniels, "Relocation, Redress, and the Report: A Historical Appraisal", *When Sorry Isn't Enough: The Controversy over Apologies and Reparations for Human Injustice* içinde, Roy L. Brooks (der.), New York: New York University Press, 183-186, 1999.
- Roy L. Brooks, "Japanese American Redress and the American Political Process: A Unique Achievement?", *When Sorry Isn't Enough: The Controversy over Apologies and Reparations for Human Injustice* içinde, Roy L. Brooks (der.), New York: New York University Press, 157-162, 1999.
- Sandra Taylor, "The Internment of Americans of Japanese Ancestry", *When Sorry Isn't Enough: The Controversy over Apologies and Reparations for Human Injustice* içinde, Roy L. Brooks (der.), New York: New York University Press, 165-168, 1999.

HANNS HUBMANN, © BPK - BILDAGENTUR FÜR KUNST, KULTUR UND GESCHICHTE, BERLIN, 1970. FEDERAL ALMANYA ŞANSÖLYESİ WILLY BRANDT, VARŞOVA GETTOSU DİRENİŞİ ANITININ ÖNÜNDE DİZ ÇÖKÜYÖR.

HANNS HUBMANN, © BPK - BILDAGENTUR FÜR KUNST, KULTUR UND GESCHICHTE, BERLIN, 1970. WILLY BRANDT, CHANCELLOR OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY, KNEELING BEFORE THE WARSAW GHETTO MONUMENT.

ALMANYA ~ YAHUDİLER HOLOKOST

*Batı Almanya Başbakanı Willy Brandt'ın
Varşova Gettosu Anıtı önünde diz çökmesi
~ 7 Aralık 1970*

NAZİLER, İKTİDAR OLDUKLARI DÖNEMDE, ezici çoğunluğu Yahudiler olmak üzere yaklaşık 6 milyona yakın insanı öldürdüler. 20 Kasım 1945'te müttefikler tarafından Nürnberg'de Uluslararası Askerî Mahkeme kuruldu ve Nazi iktidarının belli başlı figürleri yargılanıp -idam da dahil olmak üzere- cezalandırıldılar. Geçmişle hesaplaşma süreçlerine hukuki bir temel yahut başlangıç noktası teşkil etmiş olsa da, bu askerî yargılamalar

toplumsal ve genel bir yüzleşme için yeterli değildi. Mahkeme sonrasında Adolf Hitler ve şürekâsı faşizmin odağı haline geldi. Nazi rejiminin vahşi icraatları Hitler'e havale ediliyor; Alman toplumu ideolojiler tarafından ayartılmış masum yurttaşlar olarak esirgeniyordu. Bu ayrımlar uzunca bir süre varlığını korudu: 1960'ların ortalarında Frankfurt'ta gerçekleştirilen Auschwitz mahkemeleri ve yine 1961'de Kudüs'te gerçekleştirilen Eichmann yargılaması, geçmişteki suçları kişiselleştirecek, "nezih Almanlar arasında münferit suçlular" anlatısını devam ettirecekti.

Almanya'da savaştan sonraki ilk yıllarda Nazi geçmişi hatırlanmak istenmiyordu. Gelgelelim toplumsal hafızayı bütünüyle silmek mümkün değildi. Dolayısıyla, unutma ve hatırlama süreçleri iç içe işliyordu. Bu çerçevede, sözgelimi üniversite açılış konuşmaları gibi kamusal söylemlerde "soykırım" sözü ısrarla ve maharetle geçirtiliyor, bunun yerine "ırk çılgınlığı", "toplu öldürmeler" gibi tarihsel olguları hafifleten laflar ediliyor, "Yahudi" kelimesiyse nadir zikrediliyordu. Geçmişte kimi suçların işlendiği kabul ediliyordu ama bu suçların iddia edildiği gibi soykırım olmadığı öne sürülüyordu.

1945-49 arası dönem geçmişin söylemsel olarak bastırıldığı bir dönem olarak kayıtlara geçti. Geçmişin bastırılması kolektif sorumluluktan muaf olmayı da beraberinde getiriyordu. Toplumsal hayatta en alt kademedeki insanlardan üst düzey siyasi temsilcilere kadar pek çok kesim, aslında kurbanların Yahudiler değil, kendileri olduğunu dillendiriyordu. Gaz odalarından yahut ölüm trenlerinden habersiz olunduğu ifade ediliyor, bu sayede bireysel ve toplumsal sorumluluk duygusundan sıyrılmaya çalışılıyordu. Almanlara toplama kamplarının ziyaret ettirilmesi, konuyla ilgili belgesellerin hazırlanıp dolaşıma sokulması, kısa bir sürede "bilgisizlik" mazeretini hükümsüzleştirdi. Alman kamuoyu geçmişle ciddi ciddi hesaplaşmak zorundaydı: hakikatler toplama kamplarında ayan beyan ortadaydı.

İlk kez 1952'de, Konrad Adenauer başbakanken Federal Almanya, İsrail'le geniş bir tazmin ve telafi anlaşması imzaladı.

RESMÎ UNUTUŞTAN TOPLUMSAL HATIRLAMAYA: 1960'LAR VE SONRASI

1960'lı yıllar Almanya'da toplumsal suskunluğun yavaş yavaş dağıldığı bir dönemin başlangıcı oldu. Hem içeriden hem de dışarıdan gelen demokratik baskılar, bastırılan geçmişin masaya yatırılmasını şart koşuyordu artık. Sosyalist Doğu Almanya, Federal Almanya'nın resmî unutuş siyasetine karşı, Nazi geçmişini sürekli gündemde tutmuş, oradaki siyasi kadroların Nazi artıklarından oluştuğunu öne sürmüştü. Tamamen Batı'ya yıkıp dışsallaştırarak Nazi geçmişini "üzerinden atan" Doğu Almanya'nın Nazi zihniyetinin alttan alta yeniden üretimine engel olamadığı, Berlin Duvarı'nın yıkılıp iki Almanya'nın birleşmesinden sonra görülecekti. 1968 gençlik hareketlerinin ortaya çıkışının Almanya'daki etkisi, Nazi geçmişinin sorgulanması açısından daha önemli bir etken oldu. Genç kuşaklar bir önceki kuşakları etik olarak mahkûm ediyor, samimi ve sahici bir yüzleşme için söylemler üretiyor, hakikatlerin açığa çıkartılması için çaba sarf ediyorlardı. Yeniden mahkemeler açıldı. Hakikatler açıkça konuşuluyor, inkâr edilen soykırım suçu kabul ediliyordu. Milyarlarca Mark tazminat ödemeleri yapıldı. Her bölgede geçmişî hatırlatan anıtlar dikildi. Yılın belli günleri Holokost kurbanlarını anma törenlerine ayrıldı.

Geçmişle hesaplaşmada -kimsenin beklemediği bir anda- kurbanların yüreklerine su serpen önemli bir gelişme daha yaşandı: 7 Aralık 1970'te, Batı Almanya Başbakanı Willy Brandt'ın Varşova Yahudi Gettosu kurbanları için yapılan anıtın önündeki özür jesti, geçmişle hesaplaşmada bir tür dönüm noktası olarak tarihe geçti. Özür sadece dille değil, bedenle de dilenebilirdi. Nitekim Brandt anıtın önünde diz çöküp kurbanlardan bedeni aracılığıyla özür diledi. Sembolik değeri ziyadesiyle yüksek olan jest, sadece Varşova'dakiler için değil, "Nihai Çözüm" siyasetinde hayatını kaybeden bütün Yahudiler içindi esasında. Temsil kişisel bedenin sınırlarını çoktan aşmıştı: Willy Brandt'ın bedeni Almanya'nın temsilî bedenine dönüştü.

POLONYA'DA YAHUDİ SOYKIRIMI

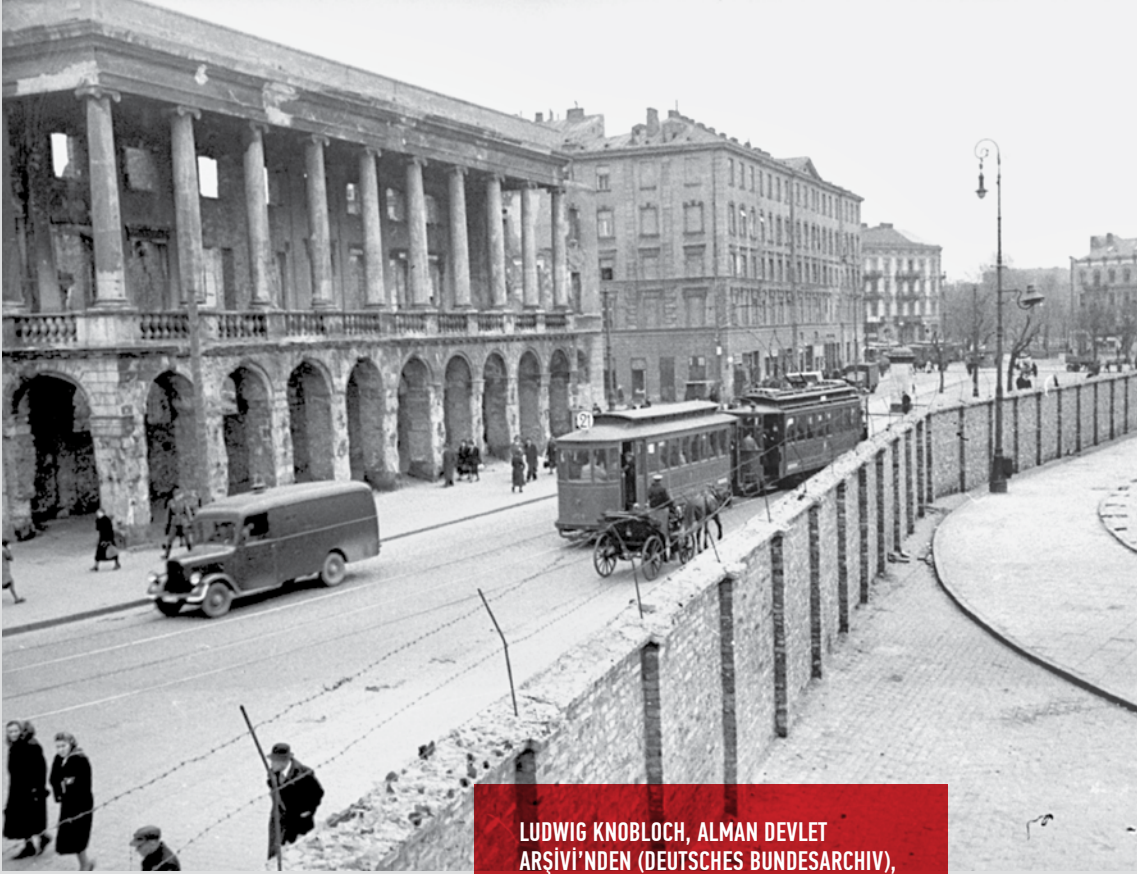
İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Almanların siyaseti şu doğrultuda bir seyir izledi: İşgal edilen her yerde Yahudilerin toplumdan ve anayasal yurttaşlık statülerinden tecrit edildiği gettolar kuruldu. Nazi iktidarının sömürgecilikten gıdasını alan egemenlik siyasetine karşı direniş şebekelerinin örgütlenmesi işten bile değildi. Nitekim 1941-43 arasında gettolarda yaşayan Yahudiler yüze yakın direniş grubu oluşturmuştu. Söz konusu grupların düzenlediği örgütlü direnişlerden en ses getireni Varşova Gettosu'ndaki direnişti. Varşova Gettosu 1942 yazına kadar yaklaşık 500 bin kişinin doldurulduğu tecrit alanlarından biriydi. 1942 yazında 300 bin kadar Yahudi gettoda alınıp Treblinka'daki imha kampına gönderildi. Kampa gönderilenlerin katledildiği haberleri gettoya ulaştı ve belli bir dalgalanma yarattı bunlar. Haberlerin de tazyikiyle, 23 yaşındaki Mordecai Anielewicz önderliğinde, çoğunluğu gençlerden oluşan Yahudi Mücadele Örgütü (ZOB) kuruldu. Örgüt, Yahudileri tren vagonlarına gitmemek için direnişe çağırarak bir deklarasyon yayınladı. 18 Ocak 1943 tarihinde Alman ordusu ikinci bir sürme harekâtı başlattı fakat örgütün silahlı direnişiyle karşılaştı. Birkaç gün süren şiddetli çatışmalardan sonra Almanlar geri çekilmek zorunda kaldı. Almanları püskürtme direnişin moralini yükseltti. 19 Nisan'da Alman askerleri ve polis teşkilatı gettoda yaşayanları boşaltmak için yeni bir operasyon düzenledi. Sayıları 750 kadar olan direnişçiler gettoda bir ay kadar direnebildi ve 16 Mayıs 1943'te direniş bastırıldı. 56 bin Yahudi esir alındı. Esirlerden 7 bini kurşuna dizildi, geri kalanlarsa imha kamplarına gönderildi. Avrupa sathındaki Yahudilerin kıyımında Polonya yabana atılamayacak bir ülke olarak Nazi iktidarının suç defterine yazılmıştı. Geçmişle hesaplaşma söylemi uyarınca Willy Brandt'ın Varşova Gettosu'nu tercih etmesi, bu açıdan hiç de tesadüf değildi.

WILLY BRANDT, “DOĞU SİYASETİ” VE ÖZRE GİDEN YOL

Willy Brandt hayatının bir dönemini Nazi yönetiminin sürgün ve imha siyasetlerinden kaçarak geçirdi. Herbert Ernst Karl Frahm olarak dünyaya gelen Brandt, 1929 yılında Sosyalist Gençlik’e, 1930’da Alman Sosyal Demokrat Partisi’ne, ardından da Sosyalist İşçi Partisi’ne katıldı ve bu yıllarda aktif siyaset yaptı. 1933’te Nazi iktidarının sürekle avından kurtulmak üzere siyasi sürgün olarak Norveç’e sığınmak zorunda kaldı ve oradayken Nazi ajanlarına yakalanmamak için Willy Brandt takma adını aldı. 1939’da Norveç’te Alman askerleri tarafından gözaltına alındı ama Norveç üniforması giydiği için kim olduğu fark edilmedi. Salıverildikten sonra savaş sonuna kadar kalacağı İsveç’e kaçtı. Willy Brandt takma adını savaş sonrasında da kullanmaya devam etti.

Willy Brandt’ın diz çöküşünün siyaseten etkili olmasının sırrı, kişisel olarak faşizmden mustarip olmasında, demokratik değerlere bağlılığında, dahası suça bulaşmamış olmasında aranmalı. Sembolik özür jestinin ikiyüzlülük yahut siyasi hesapçılıkla karalanabilmesi siyasi karakterinden ötürü mümkün değil. Özür jestinin aynı zamanda Doğu Siyaseti (*Ostpolitik*) ile de yakından alakası vardı. Bunu pragmatik saiklerle dilenmiş, daha doğrusu “araçsallaştırılmış” bir özür olarak anlamlandırmak infazsızlık olur. Kaldı ki, Brandt nazarında iki süreç -Doğu Siyaseti ve özür- birbirini tamamlıyordu. Diz çöküşün olumlu mahiyetini anlamak için Doğu Siyaseti’ni açmakta fayda var.

Brandt Polonya ziyaretiyle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da ortaya çıkan Doğu ve Batı blokları arasındaki ilişkileri yumuşatmak istiyordu. Savaş sonrasında imzalanan Potsdam Antlaşması, Doğu Prusya, Batı Prusya, Pommern, Brandenburg, Silezya ve Yukarı Silezya gibi savaş öncesinde Almanya’ya bağlı olan toprakları Polonya’ya bırakmıştı. Almanya’ya herhangi bir barış antlaşması olmadan toprak kaybının olmayacağı garantisi verilmişti. Söz konusu topraklarda yaşayan Almanlar Almanya’ya göç ettiler. Boşaltılan topraklaraysa Sovyetler Birliği’nin sınırlarına dâhil edilen Polonya’da yaşayan Lehler yerleştirildi. Willy Brandt’ın öncülüğünü

LUDWIG KNOBLOCH, ALMAN DEVLET
ARŞİVİ'NDEN (DEUTESCHES BUNDESARCHIV),
1941. VARŞOVA GETTOSU: ZELAZNEJ BRAMY
(DEMİR KÖPRÜ) MEYDANI, GETTO DUVARI VE
LUBOMIRSKI SARAYI.

LUDWIG KNOBLOCH, FROM THE GERMAN FEDERAL
ARCHIVES (DEUTESCHES BUNDESARCHIV), 1941. WARSAW
GHETTO: ZELAZNEJ BRAMY (IRON GATE) SQUARE, GHETTO
WALL AND LUBOMIRSKI PALACE.

**JÜRGEN STROOP, VARŞOVA
GETTOSU AYAKLANMASI,
MAYIS 1943. JÜRGEN STROOP
TARAFINDAN HAZIRLANAN "STROOP
RAPORU"NDAN.**

JÜRGEN STROOP, WARSAW GHETTO
UPRISING, MAY 1943. FROM THE "STROOP
REPORT" PREPARED BY JÜRGEN STROOP.

**JÜRGEN STROOP, VARŞOVA GETTOSU AYAKLANMASI,
MAYIS 1943. JÜRGEN STROOP TARAFINDAN
HAZIRLANAN "STROOP RAPORU"NDAN.**

JÜRGEN STROOP, WARSAW GHETTO UPRISING, MAY 1943. FROM
THE "STROOP REPORT" PREPARED BY JÜRGEN STROOP.

yaptığı Doğu Siyaseti'ne kadar Almanya Federal Cumhuriyeti bu topraklardaki egemenlik iddiasından vazgeçmiş değildi. 1960'lar-da Hristiyan Demokratlardan Willy Brandt'ın üyesi olduğu Alman Sosyal Demokrat Partisi'ne değin anaakım siyaset "Ferahat İhanettir" (*Verzicht ist Verrat*) çizgisindeydi.

1961'de Berlin Duvarı inşa edildi. Amerikan Başkanı Kennedy duvarın inşasını Sovyet-Amerikan gerginliğini azaltan bir süreç olarak olumlu karşılamıştı. Buna göre bundan böyle iki "süper güç" arasındaki nüfuz alanları belli olacaktı. Doğu ile Batı'nın ayrılığını esas alan tüm bu gelişmeler, 1961'de Berlin Belediye Başkanı olan Brandt'ı farklı bir yaklaşımın gerekliliği hususunda düşünmeye yöneltti. 1969 seçimlerinden sonra Sosyal Demokrat Parti'yle Hür Demokrat Parti koalisyon hükümeti kurdu. Hükümetin Şansölyesi sıfatıyla Willy Brandt, 17 Haziran 1970'te Alman parlamentosunda (*Bundestag*) Doğu Siyaseti'ne ilişkin şöyle konuştu:

Eğer tarihsel süreç içinde Avrupa'da sınırların insanları ve halkları birbirinden ayıran işlevlerini yitirmesini istiyorsak, öncelikle fiilen ve siyaseten mevcut sınırları tanımalıyız.

Doğu Siyaseti Alman dış siyasetini gerçekçi bir zemine oturtmayı amaçlıyordu. Bu siyaset aracılığıyla Doğu Almanya başta olmak üzere Sovyetler Birliği, Polonya ve Çekoslovakya gibi Doğu Bloku ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi arzulanıyordu. Brandt'ın gerçekleştirdiği Varşova ziyareti, Almanya ve Polonya arasında yakınlaşma sürecini başlatma niyetindeydi. 7 Aralık 1970'te imzalanan Varşova Antlaşması'nda tarafların birbirlerine şiddet uygulamaması ve Oder Neisse¹ sınırının kabul edilmesi

1 Oder-Neisse hattı İkinci Dünya Savaşı sonunda Almanya ve Polonya arasında belirlenen sınır çizgisidir. Sınır Oder ve Neisse nehirleri doğrultusunda belirlenip kuzeyde Baltık Denizi ile birleşmektedir. Doğu Almanya 1950 senesinde

konularında karar alındı. Brandt'ın Doğu Siyaseti uluslararası kamuoyunda olumlu karşılanmıştı. Elbette bu siyasete karşı çıkanlar da vardı. Hıristiyan Demokratlara yakın muhafazakâr çevreler ve Doğu Avrupa'dan iltica eden etnik Almanların örgütlediği dernekler Brandt'a muhalefet ediyorlardı. Brandt'ın etrafındaki Günter Grass ve diğer entelektüellerse Doğu Siyaseti'nin en önemli destekçileri arasındaydı.

GEÇMİŞ KARŞISINDA DİZ ÇÖKME: ÖZÜR VE ETKİLERİ

Varşova Antlaşması imzalandıktan sonra Willy Brandt, üzerinde Alman bayrağının siyah, sarı ve kırmızı renkleri olan bir çelenkle Getto Anıtı'nı ziyaret etti. Çelengi anıta yerleştirdikten sonra kimsenin beklemediği bir anda anıtın ıslak taşları üzerinde dizlerinin üstüne çöktü. Ellerini saygıyla önünde kavuşturdu ve başı hafif eğik bir şekilde sessizce anıta baktı. Sadece orada bulunanları değil, bütün dünya kamuoyunu sarsan bu jestin etkisini Varşova direnişine katılan birinin sözleri özetliyordu:

Willy Brandt'ın Varşova Gettosu anıtındaki diz çöküşünü gördüm. O anda şunu hissettim: Artık içimde nefret yok! O diz çöktü ve halkını yükseltti.

Brandt'ın jesti anıtın etrafındakilerde bir şok etkisi yaratmıştı. Başlangıçta kimseler bir anlam verememişti bu harekete. Önceden kararlaştırılmış bir eylem değildi. Bayıldığını düşününler dahi vardı.

Jesti samimi olarak değerlendirenler olduğu kadar samimiyetini sorgulayanlar da vardı. Neden ve hangi dürtüyle yaptığına ilişkin sorulara yıllarca maruz kaldı Brandt. Bu durumun etkisiy-

Oder-Niesse hattını sınır olarak kabul etmişti. Batı Almanya ise bir dönem reddettikten sonra 1970 yılında Varşova Antlaşması'yla kabul etti. 1990'da Doğu ve Batı Almanya birleştikten sonra sınır yeni bir antlaşmayla tekrar tanındı.

le olacak ki, 1989'da yayımlanan *Hatıralarım* adlı kitabında jesti yeniden değindi. Willy Brandt Varşova Gettosu ziyaretinden önceki geceyi, Almanlar tarafından bombalanan Wilanow Sarayı'nda geçirmişti. Savaşın izlerinin hâlâ silinmediği bu sarayda sabaha kadar uyuyamamıştı. Brandt o geceyi ve diz çökmeyi anılarında şöyle anlatıyordu:

Hâlâ bana o hareketimi soruyorlar: Bunu daha önce planladın mı? Kesinlikle hayır! Etrafımda duran gazeteci ve foto muhabirleri kadar yakın arkadaşlarım da şaşırılmıştı. O davranışımı planlamamıştım fakat Wilanow Sarayı'nda geçirdiğim gece gettodaki anıtın önemini düşündüm. Alman tarihi ve milyonlarca kurban için söyleyecek söz bulmakta zorlanmıştım, dizimin bağları çözülmüştü.

Brandt'ın Doğu Siyaseti ve sembolik diz çökme hareketi birçok dış ülke ve özellikle ABD'de hayli olumlu karşılandı. *Time* dergisi 4 Ocak 1971 tarihli sayısında Brandt'ı, "Yılın Adamı" olarak kapağına taşıdı. Almanya içindeki tepkilerse karışıktı. *Der Spiegel* dergisinin yaptığı ankete göre, katılımcıların % 41'i diz çöküşü uygun; % 48'iye abartılı bir hareket olarak değerlendirdiyordu. Gençler ve yaşlıların Brandt'ı orta yaşlılardan daha fazla desteklemeleriye dikkat çekiciydi. Doğu Siyaseti özellikle sağ kesimden tepki çekiyordu. *Bild* gazetesi Erna Hannebauer adlı ev kadınının mektubunu yayınlamakta bir sakınca görmüyordu: "Hangi hakla hiçbir ödün almadan Almanya'nın dörtte birini hediye ediyorsunuz?" Gazetenin genel yayın yönetmeni Peter Boenisch de, Willy Brandt'ı keskin bir dille eleştiriyordu:

Katolikler insanın yalnızca Tanrı karşısında diz çökeceğini bilir. Ne var ki, muhtemelen kiliseden ayrılmış bir sosyalist Batı'dan geliyor ve diz çöküyor. Bu diz çökme halkı duygulandırıyor. İyi de Stalinizmin kurbanlarını da duygulandırır mı acaba bu diz çöküş?

Hristiyan Demokrat Partiler (CDU ve CSU) Doğu Siyaseti'ne açıkça muhalefet ettiler ve bunun anayasaya aykırı olduğunu iddia ettiler. Sağ cenahtan yöneltilen tüm tepkilere rağmen CDU içindeki etkili ve giderek büyüyen bir azınlık, Doğu'yla, özellikle de Polonya ile ilişkilerin normalleşmesi açısından sınır düzenlemesinin kaçınılmaz olduğuna ikna oldu. Willy Brandt'ın Doğu Siyaseti iki ülke arasındaki mevcut düşmanlığı fiilen bitirdi. Varşova Gettosu'ndaki diz çöküşü hem Doğu Siyaseti'nin hem de Alman dış siyasetinin itibarını artırdı. Doğu ve Batı blokları arasındaki barışa hizmet eden çalışmalarından ötürü Willy Brandt 1971 yılında Nobel Barış ödülüne layık görüldü.

Willy Brandt'ın diz çöküşü siyasette medyatik bir olay olmanın ötesinde, özü itibariyle Alman toplumsal hafızası ve kimliğinde yeni bir dönem açan, Almanların Nazi geçmişiyle yüzleşme ve hesaplaşma yollarını değiştiren bir eylemdi. Özür hem şahsi hem de siyasi bir özellik taşıyordu. Geçmiş karşısında diz çökmeyenler adına da yapılmış cesur bir eylemdi. Willy Brandt'ın diz çöküşü zamanla hem Almanya'da hem de uluslararası siyasette geçmişle hesaplaşma arzusunu ifade eden önemli bir sembole dönüştü.

Alman devlet yetkilileri çeşitli kereler İsrail'den ve Yahudilerden özür dilediler ve Almanya, İsrail'e 70 milyar dolar, Holokost'tan sağ kalanlara da 15 milyar dolar tazminat ödedi.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- “Kniefall angemessen oder übertrieben?”, *Der Spiegel* 51: 27, 1970, <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-43822427.html?name=KNIEFALL+ANGEMESSEN+ODER+%26Uuml%3BBERTRIEBEN%3F>.
- “The Warsaw Ghetto Uprising”, US Holocaust Memorial Museum, <http://www.ushmm.org/outreach/en/article.php?ModuleId=10007745>.
- Adam Krzeminski, “Der Kniefall”, *Point. Portal Polsko-Niemiecki, Deutsch-Polnisches Portal*. çev. Silke Rent, 2010, http://www.portalpoint.info/pdf.php?modul=R&modul_id=2565&lang=pl Orjinal metin için: *Polityka* 49.
- Alexander Behrens, “‘Durfte Brandt knien?’ – Der Kniefall und der deutsch-polnische Vertrag”, Friedrich Ebert Stiftung Online Akademie, 2010, http://www.fes-online-akademie.de/fileadmin/Inhalte/01_Themen/04_Erinnerung_Demokratie/dokumente/110119_behrens_durfte_brandt_knien.pdf.
- Elazar Barkan, Alexander Karn, “Group Apology as an Ethical Imperative”, *Taking Wrongs Seriously: Apologies and Reconciliation* içinde, Elazar Barkan ve Alexander Karn (der.), Stanford: Stanford University Press, 3-30, 2006.
- Markus Kornprobst, *Irredentism in European Politics: Argumentation, Compromise and Norms*, Cambridge University Press, 2008.
- Mithat Sancar, *Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Ruti Teitel, “The Transitional Apology”, *Taking Wrongs Seriously: Apologies and Reconciliation* içinde, Elazar Barkan ve Alexander Karn (der.), Stanford: Stanford University Press, 101-114, 2006.
- Valentin Rauer, “Symbols in Action: Willy Brandt’s Kneefall at the Warsaw Memorial”, *Social Performance: Symbolic Action, Cultural Pragmatics, and Ritual* içinde, Jeffrey C. Alexander, Bernhard Giesen ve Jason L. Mast (der.), Cambridge: Cambridge University Press, 257-282, 2006.
- Willy Brandt, *My Life in Politics*, New York: Viking, 1992.

FOTOĞRAFÇI BİLİNMIYOR, 2010, DERRY. DERRY'DEKİ GUILDHALL'UN ÖNÜNDE TOPLANAN KALABALIK, BRİTANYA BAŞBAKANI'NIN PARLAMENTO'DA BRİTANYA ORDUSU'NUN, KANLI PAZAR'DA 14 GÖSTERİCİYİ ÖLDÜRMEŞİYLE İLGİLİ SAVILLE SORUŞTURMA RAPORU'NU AÇIKLAMASINI İZLİYOR. KAYNAK: FLICKR.

PHOTOGRAPHER UNKNOWN, 2010, DERRY. SECTION OF THE CROWD OUTSIDE THE GUILDHALL IN DERRY WATCHING BRITISH PRIME MINISTER PUBLISH IN WESTMINSTER THE SAVILLE INQUIRY REPORT INTO THE KILLINGS BY THE BRITISH ARMY OF 14 DEMONSTRATORS IN THE BLOODY SUNDAY. SOURCE: FLICKR.

BRİTANYA ~ KUZEY İRLANDA KANLI PAZAR

*İngiltere Başbakanı David Cameron'ın
resmî özrü ~ 15 Haziran 2010*

30 OCAK 1972'DE KUZEY İRLANDA'NIN DERRY ŞEHRİNİN Bogside semtin-
de yaklaşık 20 bin kişinin katıldığı bir protesto yürüyüşü
düzenlendi. Barışçıl saiklerle düzenlenen bu gösterinin amacı,
Ağustos 1971'de Kuzey İrlanda hükümetinin “terör şüphelile-
rinin yargılanmadan gözaltında tutulabilmesi” kararına ve bu
kararla bağlantılı olarak kitlesel “yürüyüşlerin yasaklanmasına”
tepki göstermekti. Demokratik kıstaslarla düzenlenen yürüyüşün
gerçekleştirilmemesi için -güvenlik söylemleri uyarınca- askerî

önlemler alındı. Siyasal iktidar “yürüyüş yasağı” lafzına önemli bir nokta daha eklemişti. Buna göre gösterilerde birbiriyle bağdaşmaz iki unsur bulunuyordu: Şiddetten uzak “masum” insanlar ve buna mukabil güvenlik güçlerine “molotof kokteyli” atabilecek olan “isyancılar.” Demokratik hak ve özgürlüklere referansla düzenlenen gösterilere “terör” söyleminin gölgesi düşmüştü. Göstericiler bu gölgeye rağmen yürüyüş kararından geri adım atmadılar. Barışçıl eylemcilerle “isyancıların” iç içe olduğu yürüyüşü önlemek için hükümet ve ordu çevreleri harekete geçti. Ordu, eylemin akabinde gösteriyi örgütleyen liderleri tutuklamayı düşünüyordu fakat yürüyüş henüz bitmemişken, yani “masum” göstericilerle “isyancı” liderler ayrışmadan eyleme müdahale etme kararı alındı. “Masumlar” ve “isyancılar” ayrımı gözetilmeksizin Britanya Paraşütçü Birliği kitleye ateş açtı ve bu ateş sonucu 14 kişi, 30 Ocak Pazar günü hayatını kaybetti. Gösteri sırasında ölenlerden biri de 17 yaşındaki Jackie Duddy idi. Yaralı Jackie Duddy’yi hastaneye kaldıran grupta yer alan rahip Daly’nin salladığı kumaş, Kanlı Pazar’la özdeşleşerek hafızalara kazındı. Jackie Duddy’nin kıyafetinden kanlı kumaşı yıllardır muhafaza eden kız kardeşi Kay, erkek kardeşinin suçsuz olduğuna sonuna kadar emin:

Hiçbir şey yapmamış, olaylara asla karışmamıştı. Beni en çok üzen şey de masum birinin çivi bombası atmaya hazırlanırken vurulduğunun iddia edilmesi... O yüzde yüz masumdu ve hiçbir şey yapmamıştı. Masum birinin üzerine ateş açtılar ve bunun hâlâ bir özrü yok.

Kay’ın şikâyetçi olduğu bu gelmeyen “özür”, yıllar sonra da olsa siyasi otoriteler tarafından dillendirilecekti. Bu açıdan Kanlı Pazar, İrlanda ve İngiltere toplumları nezdinde bir tür kırılma ânına tekabül etmektedir. Elbette bu kırılma ve dönüşüm ânının anlaşılabilmesi, etkilerinin net bir biçimde görünür olabilmesi için İrlanda ve İngiltere arasındaki tarihsel gerilime daha ya-

kından bakmak gerek. Zira Kanlı Pazar'a giden süreç birdenbire gerçekleşmemiş, 14 kişinin ölümüne, çok sayıda insanın yaralanmasına ve tutuklanmasına neden olan olay geçmişin dinamiklerinin tazyikiyle cereyan etmiştir.

TARİHSEL ÇERÇEVE

Kanlı Pazar'ın ama ondan da önce İngiltere ile İrlanda arasındaki gerilimin tarihsel kökleri, 17. yüzyılda İngiliz ve İskoç nüfusunun İrlanda'ya yerleştirilmelerine dayanır. Etnik menşeli gerilimler dinsel mezhepler arasındaki farklılıklardan da besleniyordu. Yerli halk Katolik, sonra gelen yerleşmecilerse Protestan'dı. Farklı gruplar arasındaki gerilim ve çatışmalar 19. yüzyıla kadar varlığını sürdürdü. 20. yüzyıla gelindiğinde İrlanda'da dinsel ayrımların yanı sıra, ulusal söylemleri ön plana çıkaran bağımsızlık yanlısı hareketlenmeler belirdi. Bu çıkış, yeni saflaşmaları yaratmakta gecikmedi. Ulster eyaletinin dokuz bölgesinde ve Dublin civarında yaşayan İskoç ve İngiliz yerleşmeciler Birleşik Krallık'la paralel hareket ediyor, birlik yanlısı (*Unionist*) bir siyaseti takip ediyorlardı.

Bu saflaşmalar sürerken Birinci Dünya Savaşı sırasında Paskalya Ayaklanması patlak verdi. 1919-1921 İngiliz-İrlanda Savaşı 1921'de İrlanda'nın bölünmesiyle sonuçlandı. 1920'de Birleşik Krallık parlamentosunda İrlanda Hükümeti Yasası kabul edildi. Bu yasaya göre çoğunluğu Protestan yerleşmecilerden oluşan Ulster eyaletinin altı bölgesi Kuzey İrlanda; adanın geri kalanı ise Güney İrlanda olmak üzere ikiye bölündü. Bu bölgelere kendi kendini yönetme (*home rule*) yetkisi tanındı. Güney'in bağımsızlığa kavuşmasından ötürü sadece Kuzey İrlanda'da uygulanan bu özerk yönetim 1972'ye kadar devam etti. 1922'de kurulan Özgür Devlet (Güney) (*Free State*) pek çok açıdan özgür olmakla birlikte aslında bir dominyon statüsündeydi. Özgür Devlet tüm adayı kapsıyordu ama 1921 Antlaşması Kuzey İrlanda'ya ayrılma hakkı da tanımıştı. Bu hak uyarınca Kuzey İrlanda, Özgür Devlet'ten ayrıldı ve Birleşik Krallık'a dâhil oldu. İrlanda Özgür

Devleti'nin Britanya monarşisiyle olan resmî bağları, 1948'de kabul edilen ve 1949'da yürürlüğe giren İrlanda Cumhuriyeti Yasası ile son buldu. İrlanda Özgür Devleti ile Birleşik Krallık arasındaki bu bölünme Kuzey İrlanda'nın ikinci büyük şehri olan Derry'nin doğal ticari bağı olan hinterlandıyla ilişkisinin kesilmesine neden oldu. Etnik ve dinsel farklılıklara iktisadi/sınıfsal farklılıklar da eklenince tarihsel gerilim yeni veçheler edindi.

MEDENİ HAKLAR HAREKETİ'NİN DOĞUŞU

1960'lara gelindiğinde istihdam, barınma ve seçim haklarında uygulanan ayrımcılığa karşı Medeni Haklar Hareketi ortaya çıktı. Hareketin serpilmesine paralel olarak, devletin ve paramiliter güçlerin şiddeti devreye sokuldu. Kuzey İrlanda Katoliklerinin talepleri "evler, işler ve oylar" (*houses, jobs and votes*) sloganı etrafında yoğunlaşıyordu. Siyasal alan anayasal milliyetçiliği savunan Sosyal Demokrat İşçi Partisi (SDLP) ve Geçici IRA arasında bölünmüştü. Amerika'daki siyahîlerin örgütlediği medeni haklar hareketinden esinlenen ve sivil itaatsizliği benimseyen Kuzey İrlanda Medeni Haklar Derneği (NICRA), 1967'de kuruldu.

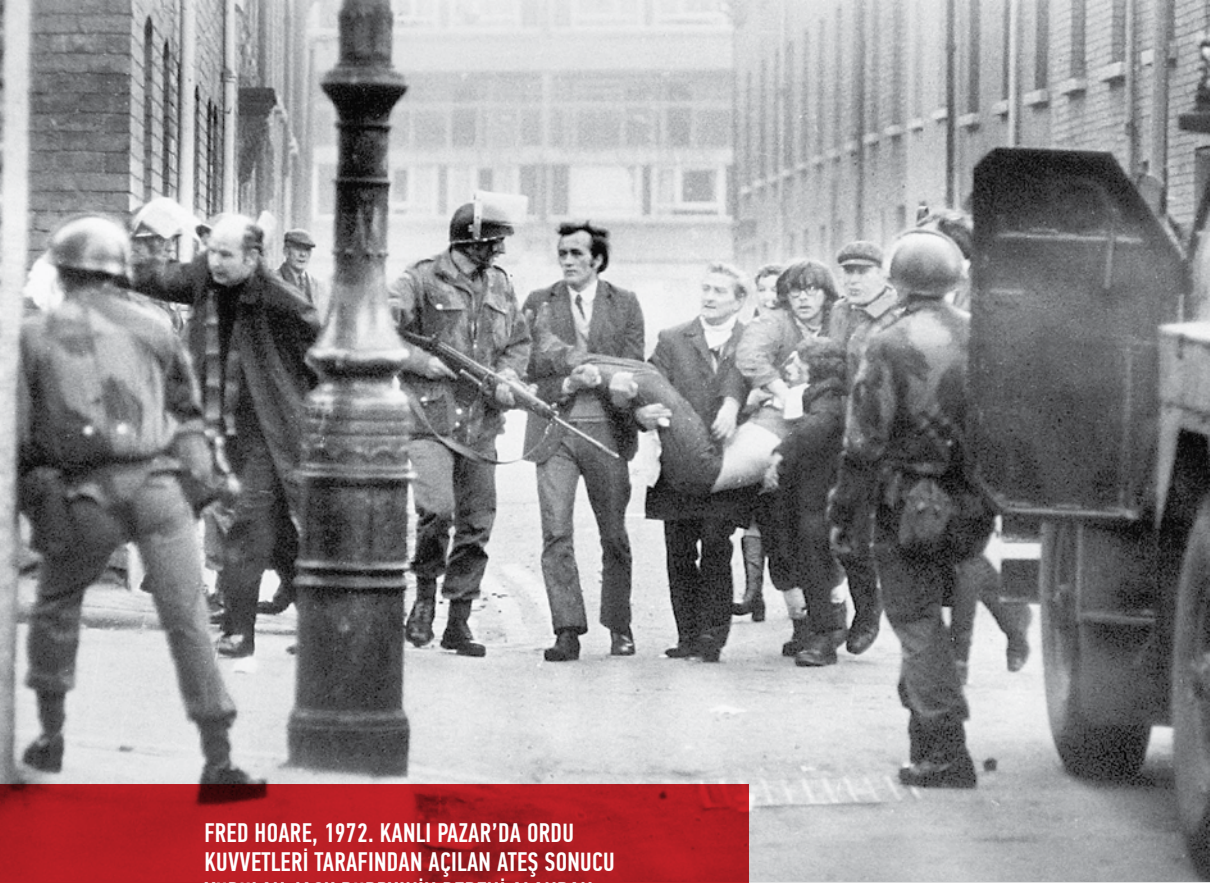
NICRA'nın düzenlediği demokratik gösteriler Unionist'ler ve Kuzey İrlanda'nın polis kuvvetleri tarafından saldırılara uğruyordu. 1969'da Derry şehri göstericiler, polis ve Unionist'ler arasında gerçekleşen yoğun ve şiddetli çatışmalara sahne oluyordu. IRA'nın polis kuvvetlerine yönelik eylemleri de eksik olmuyordu. Siyasal alanın iyice daraldığı bu süreçte, 12 Ağustos 1969'da "Bogside Muharebesi" adıyla anılan bir ayaklanma baş gösterdi. Ayaklanma şehrin önemli bir bölümüne yayıldı. Halk üç gün boyunca ayaklanmaya iştirak etti ve polis kuvvetlerine karşı direndi. Ayaklanmalar Belfast ve Kuzey İrlanda'nın geri kalanına da sıçrayınca Stormont hükümeti Westminster'dan yardım istedi. Bunun üzerine asayiş tesis etme amacıyla Britanya ordusu bölgeye gönderildi. Ayaklanma sonrası süreç, siyasal alanda kapsamlı bir baskı döneminin başlangıcına işaret ediyordu.

Nitekim 9 Ağustos 1971'de ordu desteğiyle büyük bir gözaltı furyası başladı. Üç ay içinde çoğunluğu Katoliklerden ve hepsi İrlanda cumhuriyetçilerinden oluşan 1882 kişi gözaltına alındı. Bu rakam 1972'de 2400'e ulaştı. Bu gözaltı siyaseti, nispeten zayıf olduğu bir dönemde IRA'yı bitirme amacı taşıyordu. Ne var ki, gözaltılar 1969'da resmî IRA'dan kopan Geçici IRA'ya halkın desteğini azaltmıyor aksine artırıyor. Bu esnada önemli bir gelişme daha yaşandı: Geçici IRA ve Westminster hükümeti arasındaki görüşmeler sona erdi. Sokak gösterilerinin, çatışmaların ve ayaklanmaların bilançosu ağırdı: 1969'da 18, 1970'te 26 ve 1971'de 186 kişi hayatını kaybetti. 1966-2001 arası çatışmalarda ki kayıpların sayısı gerginliğin boyutlarını göstermesi açısından kayda değer: Çatışmalarda toplam 3673 kişi öldü.

GÖSTERİ YASAĞI VE ADIM ADIM KANLI PAZAR'A DOĞRU

Ayaklanmalar bastırılmış, protesto gösterileri seyretilmiş, isyancılar öldürülerek yahut tutuklanarak "etkisiz hale" getirilmişti. Askerî ve siyasi baskıyı hukuki baskı süreci izledi. Siyasal iktidar altı ayı kapsayan yürüyüş ve gösteri yasağını gündeme getirdi. Bundan böyle her türden yürüyüş ve gösteri, yasadışı telakki edilecekti. Anayasada teminat altına alınmış demokratik bir hak, asayiş ve güvenlik anlayışı uyarınca askıya alınıyordu. Bu antidemokratik yasak mevcut gerilimlerin tırmanmasına neden olmaktan başka bir işe yaramadı. NICRA yasağa özellikle Derry şehir merkezinde uymama kararı aldı. Kanlı Pazar'a giden sürecin fitili sönmek üzere ateşlenmişti.

Yasağa rağmen sokak gösterileri düzenlenmeye devam ediyordu. Paramiliter güçlerin ve polis kuvvetlerinin saldırıları da gösterilerle atbaşı gidiyordu. Kanlı Pazar'dan önceki hafta, Derry yakınlarındaki Magilligan'da bulunan tutukluların kapatıldığı kampa yürümek isteyen göstericilerle ordu arasında çatışma çıktı. Çatışmalara müdahale için ilk defa Paraşütçü Birliği'nin birinci taburu devreye girdi. Özel kuvvetlere bağlı olan ve sivil/demok-

FRED HOARE, 1972. KANLI PAZAR'DA ORDU KUVVETLERİ TARAFINDAN AÇILAN ATEŞ SONUCU VURULAN JACK DUDDY'NİN BEDENİ ALANDAN UZAKLAŞTIRILIRKEN. PEDER EDWARD DALY EN ÖNDE, ELİNDE BEYAZ BİR KUMAŞ SALLAYARAK YOL AÇMAYA ÇALIŞIYOR.

FRED HOARE, 1972. SHOT BY THE ARMY FORCES ON BLOODY SUNDAY, JACK DUDDY'S BODY IS CARRIED AWAY FROM THE FIELD. UP FRONT IS BISHOP EDWARD DALY WAVING A WHITE CLOTH TO OPEN THE WAY.

ROBERT WHITE, 1972, DERRY.
YÜRÜYÜŞ WILLIAM SOKAĞI'NIN
AŞAĞISINA YAKLAŞTIĞINDA
GÖSTERİCİLERE VE BASINA MOR
BOYA VE CS GAZI SIKILIYOR.

ROBERT WHITE, 1972, DERRY.
DEMONSTRATORS AND THE MEDIA ARE
SPRAYED WITH PURPLE DYE AND CS GAS
AS THE MARCH REACHES THE BOTTOM OF
WILLIAM STREET.

ratik gösterilere karşı sert müdahaleleriyle ünlü bu tabur Kuzey İrlanda genelinde nefret uyandırıyor. Müdahalede hiç kimse hayatını kaybetmediyse de 300 askerin uyguladığı aşırı şiddet gerilimi kamçılıyordu.

Takvimler 30 Ocak 1972 Pazar gününü gösterdiğinde, 20 bin kişilik bir kitle Derry şehir merkezine akın etti. Göstericiler tutuklamaların sonlandırılmasını talep eden konuşmaları dinlemek üzere yürüyüşe geçmişti. Magilligan olayının tozu dumanı henüz dağılmamıştı. Göstericilerde çatışma beklentisi vardı ama ordunun şiddet dozunu bu şekilde artıracığı tahmin edilmiyordu. Göstericiler ve ordu barikatlarda karşı karşıya geldi. Ordu hedef gözetmeksizin kitleyi ateş altına aldı ve 14 kişi öldürüldü.

KANLI PAZAR SONRASI GELİŞMELER

Kanlı Pazar'dan sonra Stormont yönetimine son verildi. Kuzey İrlanda doğrudan Westminster hükümeti tarafından yönetilmeye başlandı. Britanya hükümeti ise Kanlı Pazar'ı güvenlik söylemine havale etti; gösteri sırasında ölenleri ilk elden "silahlı kişiler ve bombacılar" olarak niteledi. İrlanda'da 2 Şubat günü ulusal yas ilan edildi. İrlanda'nın Londra elçisi geri çağırıldı.

Tüm bunlar olurken Derry, Dublin ve uluslararası çevrelerden tepki yağıyordu. Tepkiler olayların aydınlatılması saiki ile Westminster Parlamentosu'na bir mahkemenin kurulması yönünde baskı uyguluyordu. Ulusal ve uluslararası huzursuzlukları yatıştırmak üzere Başbakan Edward Heath, Britanya'nın ikinci en yüksek yargıci Lord Chief Justice Lord Widgery'yi görevlendirdi. Yargıci Widgery Britanya Ordusu'nun eski bir subayıydı. Mahkeme Derry'den uzakta Unionist bir şehir olan Coleraine'de toplandı. Ne var ki, Widgery de suçlu yasadışı gösteriyi düzenleyenlere yıktı. Güvenlik makamları ve siyasi makamların verdiği kararları incelemekten özellikle kaçındı. Öte yandan, mahkeme birbiriyle çelişen kanıtların üstüne gitmiyor; varılan sonuçlar olgularla desteklenmiyordu. Widgery NICRA tarafından toplanan 700'e yakın görgü tanığının ifadesini de dikkate almadı.

Mahkeme sekreteryası hükümete çok yakındı ve raporun kaleme alınışına doğrudan müdahale etti. Ailelere hukuki destek pek verilmemişti. Ordudan gelen tanıkların çelişki arz eden ifadeleri de duruma göre değiştiriliyordu. Mahkeme alelacele bir rapor hazırladı. Görevli personel aklanırken olayın sorumluluğu kurbanların üstüne yıkıldı. Dönemin Başbakanı Edward Heath'in yargıç Widgery'ye söylediği sözler durumun özetidir aslında: "Biz Kuzey İrlanda'da sadece askerî bir savaş değil, aynı zamanda bir propaganda savaşı da sürdürüyoruz."

Olaya dair cezai kovuşturmalar 1972'de Kamu Kovuşturma Müdürlüğü tarafından bertaraf edildi, ailelere önemsiz ödemeler yapıldı. 1973'te yasal soruşturma yolları Kuzey İrlanda'daki usûl kanunları tarafından engellendi. Özü itibarıyla Widgery Mahkemesi ve sonrasında yaşananlar aile üyelerinin ve kamuoyunun haksızlık ve adaletsizlik duygusunu besleyen bir süreç oldu. Kanlı Pazar'ı takiben kurbanların ailelerinde travma belirtileri nüksetti. Siyasi otoritelerin kurumsal destekle işleyen pratikleri Kanlı Pazar hadisesini derin bir unutuşa ve suskunluğa terk etti, hakikatlerin üzerine perde çekilerek toplumsal travmaların bastırılmasına girişildi.

SUSKUNLUKTAN KONUŞMAYA: KANLI PAZAR'IN YENİDEN GÜNDEME GELMESİ

Widgery Raporu Kanlı Pazar'a ilişkin resmî hafızayı oluşturuyordu. Kanlı Pazar ve sonrasında yaşanan süreçler, Kuzey İrlanda hükümetinin meşruiyetinin kaybolmasına, Medeni Haklar Hareketi güç kaybederken IRA'ya halk desteğinin artmasına yol açıyordu. Bu süreçten şiddet eylemlerini savunan ve uygulayan IRA kârlı çıkmıştı sadece. Demokratik ve yasal mücadele alanlarının iyice daraltıldığı, siyasal alanın baskı ve korku siyasetiyle zapturapt altına alındığı bir kesitte IRA, Britanya hükümetine karşı şiddet eylemlerini artırıyordu. Buna mukabil Londra Kuzey İrlanda sorununu bir güvenlik sorunu olarak tanımlamaya devam ediyordu. Bu gelişmeler IRA'yı bölgedeki en güçlü siyasi akım

haline getirdi. 1973-75 arasındaki Kanlı Pazar anmaları NICRA ile IRA'nın siyasi kanadını temsil eden Sinn Féin'in söylemlerinin rekabet ettiği bir sürece sahne oldu. NICRA medeni haklar, demokrasi ve ayrımcılığa karşı sivil itaatsizlik gibi söylem ve etkinliklerle anmalar gerçekleştiriyordu. NICRA'nın demokratik mücadele anlayışı -çatışmaların da yükselmesiyle- yerini Sinn Féin'in Britanya sömürgeciliğine karşı silahlı mücadele eksenli söylemine ve eylemlerine bıraktı. 1975'e gelindiğinde anmalar Sinn Féin tarafından düzenlenir olmuştı. Silahlı eylemlerin ard arkası kesilmiyordu.

İkili antlaşmalar yetersiz kalıp çatışmalar sürerken, siyasetin dengelerini 1990'lardaki demografik dönüşüm etkiledi. Katolikler hem sayıca artmış hem de kendilerine güvenir hale gelmişlerdi. Öte yandan, İşçi Partisi'nin iktidara gelmesiyle güvenlik eksenli işleyen geleneksel siyasetten uzlaşma siyasetine doğru ihtiyatla adım atılıyordu. Şiddeti durdurmaya yönelik önemli bir girişim de, hiç şüphesiz 1994'teki ateşkesti. IRA ve Londra hükümeti arasındaki görüşmeler 1998'de Belfast Antlaşması'yla sonuçlandı. Belfast Antlaşması Kanlı Pazar olayının yeniden ve başka türden sorgulandığı, suskunluk eşiğinin aşıldığı bir süreci araladı. Nihayet konuşulmayanlar hakkında konuşmanın, unutulmuş terk edilmiş hakikatlerin hatırlanmasının imkânı belirmişti. Toplumsal travmaların masaya yatırılacağı, yaraların sarılacağı bir evreye giriliyordu. Bu evrenin yaratılmasında barış sürecine girilmesinin önemli bir etkisi bulunmaktaydı. Barış süreci geçmişle yüzleşme açısından hayati bir öneme sahipti. Kanlı Pazar anmaları artık şiddetle değil, NICRA'nın başlangıçtaki barışçıl pratikleri doğrultusunda gerçekleştiriliyordu. Anmaları düzenleyenlere göre çatışma ortamı Britanya'yla savaşın merkeze oturmasına yol açmış, bu da olayın evrensel insan hakları perspektifiyle ele alınmasını engellemişti. Sinn Féin'in 1970'ler ve 1980'ler boyunca benimsediği Kanlı Pazar yorumu tüm aileleri ve Derry halkını kapsamamıştı. 1990'ların barış koşullarında düzenlenen anmaları Cumhuriyetçi

**FOTOĞRAFÇI BİLİNİYOR,
2007, DERRY. KANLI PAZAR'IN
35. YILI ANMASI. YÜRÜYÜŞÜN
SONUNDA FREE DERRY
KÖŞESİNDE TOPLANANLAR
KURBANLARIN İSİMLERİNİ
ANİYOR. KAYNAK: FLICKR.**

PHOTOGRAPHER UNKNOWN, 2007,
DERRY. BLOODY SUNDAY 35TH YEAR'S
COMMEMORATION. AT THE END OF
THE MARCH PEOPLE GATHER AT FREE
DERRY CORNER WHERE THE NAMES OF
THE VICTIMS ARE RECALLED. SOURCE:
FLICKR.

retorikten uzaklaşıyor, bu durum hakikatlerin ortaya çıkarılmasını ve adalet taleplerini destekliyordu.

GEÇİKMİŞ DE OLSA RESMÎ ÖZÜR

Barış sürecinin derinleştirilmesi, demokrasinin yerli yerine oturtulması, toplumsal acılarla yüzleşme ve demokratik yenilenme faslının gerçekleştirilebilmesi için birbiri ardına etkinlikler düzenleniyordu. Kanlı Pazar Adalet Kampanyası da bu etkinliklerden biriydi. Genel bir toplumsal katılımıla demokratik kamuoyu tarafından olayın tekrar araştırılması talepleri yükseltildi.

29 Ocak 1998'de Başbakan Tony Blair Kanlı Pazar'a ilişkin yeni bir soruşturmanın açılacağını ilan etti. Bu itibarla, 3 Nisan 1998'de göreve başlayan Saville Araştırması Britanya tarihindeki en kapsamlı ve masraflı soruşturma oldu. Soruşturma Lord Saville başkanlığında ve uluslararası yargıçlardan oluşan bir mahkeme tarafından yürütüldü. Mahkemede 900'ün üzerinde tanık dinlendi. Saville Araştırması hakikatleri açığa çıkarma işlevi de üstlenmişti. Aileler mahkemeyi yakın takibe almışlardı. Siyasal iktidar geçmişin muhasebesini yapıyordu ve bu muhasebe esnasında klasik söylemlerini terk ediyordu. Köklü söylemsel dönüşümler gerçekleşiyordu. Kurbanların ve kamuoyunun talepleri de esasında çok netti. 2008'de düzenlenen Kanlı Pazar anmasında, anıta bırakılan plaket bu talebi açıkça ifade ediyordu:

[Siyasal iktidarın] kurbanlara, sevenlerini kaybedenlere ve Derry halkına hâlâ bir adalet ve hakikat borcu vardır. Britanya ordusu, Britanya yargısı, Britanya hükümeti ve Stormont rejimi – hepsi Kanlı Pazar ve sonuçları için sorumluluklarını kabullenmelidir. Ancak o zaman o günün yaraları sonunda iyileşebilir.

Kanlı Pazar soruşturması iki yıl sonra sonlandırıldı ve olaya dair kapsamlı (yaklaşık 5 bin sayfalık) bir rapor hazırlandı. Raporda askerlerin kitleye ateş açmadan önce uyarıda bulunma-

dıkları, üstelik başta zikredildiği üzere herhangi bir saldırı altında olmadıkları, kimi göstericilerin kaçarken vurulduğu, dahası çoğu askerin yalan söylediği belirtiliyordu. 15 Haziran 2010'da rapor kamuoyuna açıklandı. Başbakan David Cameron parlamentoda Britanya devleti adına şu sözlerle özür diledi:

Silahlı kuvvetlerimizin bazı mensupları yanlış davrandılar. Hükümet silahlı kuvvetlerin hareketlerinden mutlaka sorumludur ve bu yüzden, hükümet adına, hatta ülkemiz adına çok üzgün olduğumu söylemek istiyorum.

Başbakan David Cameron'un açıklamalarına silahlı kuvvetlerin başındaki General Sir David Richards da tam destek verdi. Kanlı Pazar'da yakınlarını kaybeden aileler ve yanı sıra binlerce duyarlı kişi olayın gerçekleştiği meydana, ellerinde ölen göstericilerin resimlerini taşıyarak toplandı. Başbakan'ın açıklamaları kamuoyu tarafından memnuniyetle karşılandı. Karanlığa kapatılmak istenen bir olay ve bu olay etrafında kümelenmiş hakikatler aydınlığa kavuşturularak özellikle kurbanların yakınlarının yüreklerine su serpildi.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

"İngiltere 'Kanlı Pazar' İçin 38 Yıl Sonra Özür Diledi", [bianet.org](http://www.bianet.org/bianet/dunya/122767-ingiltere-kanli-pazar-icin-38-yil-sonra-ozur-diledi), <http://www.bianet.org/bianet/dunya/122767-ingiltere-kanli-pazar-icin-38-yil-sonra-ozur-diledi>.

Brian Conway, *Commemoration and Bloody Sunday: Pathways of Memory*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010.

Eamonn McCann (der.) *The Bloody Sunday Inquiry: The Families Speak Out*, Londra: Pluto Press, 2005.

Patrick Joseph Hayes ve Jim Campbell, *Bloody Sunday: Trauma, Pain and Politics*, Londra: Pluto Press, 2005.

**MARCELO MONTECINO, EYLÜL 1973.
PINOCHET DARBESİ SIRASINDA ORDU
KUVVETLERİNİN MAHKÜMLARI TUTUKLARI
ULUSAL STADYUM'DAN.**

MARCELO MONTECINO, SEPTEMBER 1973. FROM THE
NATIONAL STADIUM WHERE ARMY FORCES HELD THE
PRISONERS DURING PINOCHET'S COUP.

ŞİLİ ~ ŞİLİ HALKI PINOCHET DÖNEMİ HAK İHLALLERİ

*Şili Başkanı Patricio Aylwin'in
resmî özrü ~ 4 Mart 1991*

ŞİLİ, SOSYALİZM TARİHİNDE KENDİNE ÜZGÜ bir öneme sahip. Şili'deki sosyalizm deneyimi, 19. yüzyılda yükselişe geçen, 20. yüzyılda dünyanın muhtelif ülke ve coğrafyalarında siyasal iktidarı "ele geçiren" sosyalist hareketler içinde istisnai bir özellik sergilemiştir. Bu istisnai özellik öncelikle sosyalist mücadelenin zemini ile ilişkili. Devrimci mücadelelerin nabzının şiddetten yana attığı bir vasatta, Şili'de sosyalist Salvador Allende (1908-1973) siyaset sahnesine çıktı. Salvador Allende "devrimci şiddeti" işçi sınıfının siyasal mücadelesinde dışarıda tutuyor, sosyalizme geçişi kanlı olmayan yollardan gerçekleştirmeyi düşünüyordu. Tıp eğiti-

minden geçmiş Allende halkın sevdiği bir siyasetçiydi. 1937’de milletvekili seçilmiş, 1939’da sağlık bakanı olmuştu. Sağlık politikalarını toplumsal anlamda aşağıdakilerden yana sürdürüyor, toplumun dar gelirli kesimlerine içten bir sevgi besliyordu. Bu sevgiden olsa gerek, kamu nezdinde Allende “yoksulların başkanı” adıyla anılıyordu. 1943’te Sosyalist Parti Genel Sekreteri seçildi. Popülerliği giderek artıyordu. 1952 Başkanlık seçimlerinde Şili’deki dağınık sol örgütleri birleştiren Halk Cephesi’nden aday oldu. Yalnızca 60 bin oy alarak seçimlerden yenilgiyle ayrıldı. Ne var ki, Allende’nin mücadele azmine gölge düşürmedi bu mağlubiyet. Halk Cephesi örgütlenmesini genişletti. Komünistler, liberaller ve Hristiyan Demokratlardan kopan kesimleri aynı çatı altında birleştirmek üzere kurulan Halk Birliği’nden (*Unidad Popular*) aday oldu bu kez. Marksist devrim teorisinin pek itibar etmediği barışçıl yöntemlere başvurmakta hâlâ hiçbir sakınca görmüyordu. Şiddet araçlarına yaslanmaktan ziyade demokratik ve anayasal bir zeminde mücadele ederek sosyalizme geçmek mümkündü. Gelgelelim Allende’nin bu kanaatlerine sol/komünist kanattan muarızları şiddetle karşı çıkıyordu. Anayasanın öngördüğü demokratik hak ve özgürlüklerin eksiksiz bir biçimde uygulanması veya seçim aracılığıyla sosyalizme geçmek radikal sol fraksiyonlara (özellikle MİR’e) göre ham hayalcilikten başka bir şey değildi. Bu fraksiyonlara göre Salvador Allende’nin siyaseti “teslimiyetçilik” ve “pasifizm” demektir. Yer yer “ihanet” gibi ağır suçlamalarda dahi bulunabiliyorlardı. Allende bu ithamları ve suçlamaları kulak arkası ediyor, çalışmalarını kesintisiz sürdürüyordu. Sol içi polemikler devam ederken 1970’teki başkanlık seçimlerini kazandı ve modern sosyalizm tarihinde bir ilke imza atarak seçimler yoluyla siyasal iktidarı ele geçirdi. Bu emsalsiz sosyalizm deneyimi pek çok açıdan Şili’nin yakın geçmişine damgasını vurdu.

DEMOKRASİDEN FAŞİST DARBEGE

1970’li yılların başları kapitalizmin tarihsel gelişimi açısından önemli bir dönüşüm ânına tekabül eder. Küresel kapitalizm içine sürüklendiği krizleri (özellikle 1971 petrol krizini) çözmek için yeni yollar keşfetmek zorunda kaldı. Gerek uluslararası sermaye gerekse modern ulus-devlet aygıtları 1970’lerde neo-liberal yeniden yapılanma evresine girdi. Neo-liberal nizamın faşist cuntalar eliyle tesis edilmesinde Şili, deyim yerindeyse deney tahtası kabilinden ilk kurban oldu. Dalga dalga yayılacak olan askerî darbelerin provası Şili’de, hem de seçimle işbaşına gelmiş sosyalist bir hükümete karşı gerçekleştirildi. Demokrasi ve hukuk askıya alındı, sosyalistlere karşı vahşi bir sindirme ve imha siyaseti güdüldü. Şili’nin güçlü sendikal örgütlenmeleri tasfiye edildi, sol/demokratik siyasetlerin kahir ekseriyeti ezildi. Bu sistematik imha sürecinde, Soğuk Savaşın anti-komünizm retoriği cuntanın söylemlerini besliyordu. Nitekim Şili’nin kurucu dört cuntacı generalinden biri olan Augusto Pinochet, Hitler’in çok sık kullandığı bir mecazı tereddüt etmeden zikrediyordu: “komünizm mikrobu” ülkeden temizlenecekti. Yoğun insanlık suçlarının fütursuzca işlendiği, hak ihlallerinin alıp başını gittiği, anayasal hak ve özgürlüklerin çanına ot tıkanıdığı bu toplumsal kıyım projesi hangi evrelerden geçerek nasıl vuku bulmuş, Şili üzerine çöken karabasanın üstesinden nasıl gelmişti?

SERMAYE VE DEVLETİN İTTİFAKI: PINOCHET’NİN DURDURULAMAYAN TANKLARI

“Demokrasi arada bir kanla yıkanmalıdır.”

—Pinochet

ABD sosyalist Allende hükümetini bölgesel çıkarları açısından ciddi bir tehdit olarak görüyordu. Zira Allende bakır madenlerinde ve bankacılık sektöründe kamulaştırmayı savunuyordu. Eğitim

ve sağlık alanlarında reformlar içeren sosyalist bir programa sahipti. Özellikle bu program küresel kapitalizm için bardağı taşıran son damlaydı. Başta Şili'deki Amerikan ITT (International Telephone and Telegraph) şirketi olmak üzere uluslararası sermaye grupları Allende karşıtı yasal ve yasadışı güçleri finanse etmeye başladılar. ITT ve CIA Allende karşıtı muhafazakâr ve Hıristiyan demokrat adayların nasıl destekleneceğı üzerine toplantılar yapıyorlardı. Bu doğrultuda Ulusal Güvenlik Danışmanı Henry Kissinger'ın başkanlığını yaptığı Kırklar Komitesi kuruldu. Komite, Allende'nin zaferini ve kurulan sosyalist hükümeti Arjantin, Peru ve Bolivya'daki benzer hareketlerle kıyaslıyor; demokrasiyle gelmiş meşru hükümetin varlığını Şili'de komünizmin yükselişine addediyordu. Komünizmin yayılması önlenmeliydi. Bu çerçevede, Hıristiyan demokrat milletvekillerini ekonomik baskı uygulayarak Allende'nin başkanlığını onaylamamaya ikna etmeye çalıştılar, ilk iş olarak. Fakat bu seçenekte başarılı olamadılar. Bunun üzerine CIA ve ITT'nin komünizmi önleme stratejisini askerî müdahale seçeneğine kayd. Ne var ki, askerî bir müdahale için kadro gereksinimi vardı. Allende başkanlık koltuğuna oturduğunda dönemin Genelkurmay Başkanı olan René Schneider ordunun asla siyasete karışmaması gerektiğini savunuyordu. En tepesindeki şahısta böylesi bir zihniyetin hâkim olduğu bir yapılanmanın içinden darbe örgütlemek için kadro devşirmek çok zordu. Tepedeki zihniyetten kurtulmak lazımdı. 24 Ekim 1970'te Schneider'e suikast düzenlendi ve öldürüldü. Schneider'in yerine Carlos Prats geçti ama kısa süre sonra görevinden istifa etti. Nihayet Genelkurmaylık makamına Augusto Pinochet oturdu. Pinochet tezgâhlanan faşist darbe için biçilmiş kaftandı âdeta. Ulusal Güvenlik Doktrini'ni savunan Pinochet, uygun zamanı kollayarak, 11 Eylül 1973'te askerî bir darbeye iktidara el koydu. Ulusal Güvenlik Doktrini darbenin ideolojik temelini oluşturuyor, fiilî icraatlarına meşruiyet sağlıyordu. Komünizmin yükselişine karşı "Batılı Hıristiyan değerleri korumak", toplumu "iç düşmanlardan" arındırmak, toplumda "huzuru tesis etmek"

LEOPOLDO VÍCTOR VARGAS, 1973, SANTIAGO, ŞİLİ. BAŞKAN ALLENDE'NİN ÖLÜMÜNDEN KISA BİR SÜRE ÖNCE ÇEKİLEN SON FOTOĞRAFI. ORDU, BAŞKANLIK SARAYI LA MONEDA'YI BOMBALARKEN İNCELEME YAPIYOR.

LEOPOLDO VÍCTOR VARGAS, 1973, SANTIAGO, CHILE. THE LAST PHOTOGRAPH OF PRESIDENT ALLENDE - INSPECTING LA MONEDA (PRESIDENTIAL PALACE) WHILE THE MILITARY IS BOMBING, SHORTLY BEFORE HIS DEATH.

gerekiyordu. Ekonomik krizler ve düzenlenen grevler de askerî bir darbeye hazırlık olarak gündeme gelmişti. Şili’de etkileri bugün bile sürmekte olan bir kâbus, bu anlayış doğrultusunda yürürlüğe sokuldu. Sosyalist hükümet devrildi, parlamento feshedildi, Salvador Allende uçaklar tarafından bombalanan başkanlık sarayında öldü. Karşı-devrimin demokrasinin üzerine yürüyen “tanklarını durdurması” beklenen, sosyalizme ve demokrasiye sahip çıkması gereken kamuoyu, Pinochet’ye bağlı “ölüm kervanları”nın terör operasyonlarıyla tuzla buz edildi, toplumdaki bütün sesler kısıtıldı. Darbe kısa sürede bir tür kıyım makinesine dönüşmüştü. Toplumunu bir ucundan diğerine kesip biçmiş, ardında felaketler silsilesi bırakmıştı. Neo-liberal siyaset anlayışının uluslararası sermaye ve militarist güçlerle kurduğu koalisyonun Şili’deki darbe provasının bilançosu çok ama çok ağır oldu.

Darbeyi izleyen ilk haftalarda süreklilik avları gerçekleştirildi. Binlerce insan gözaltına alındı. Mevcut kurumlar gözaltına alınan insan kabilelerini karşılamakta yetersizdi; okullar, askerî kışlalar ve bilumum devlet kurumları tıklım tıkıştı. “Ölüm Kervanları” ele geçirdikleri insanları Şili’nin çöllük bölgelerinde işkencelerden geçiriyor, öldürdüklerinin bir kısmını çölde toplu mezarlara gömüyor, uçaklara doldurdıkları insanları ise denize atıyordu. Lakin tüm bunlar yine de yetersiz kalıyordu, muhalefet güçlerini dağıtmak için. Askerî cunta genel ve kapsamlı bir temizlik için kolları sıvadı. Onbinlerce insan gözaltına alındı, işkence tezgâhlarından geçirildi, binlerce insan sürüldü, yüzlercesi öldürüldü. Şili açık bir toplama kampı haline getirildi. Cuntacılar yer sıkıntısının üstesinden gelmek için Şili Ulusal Stadyumu’nu toplama kampı olarak kullanıma açtılar. Stadyuma kadını erkeği, yaşlısı genciyle yaklaşık beş bin insan kapatıldı. Soyunma odalarında, koridor boylarında yahut merdiven altlarında insanların çığlık çığlığa işkencelere alındığı, kolundan tutulup götürülenlerin bir daha geri dönmediği Şili Ulusal Stadyumu, cuntanın işlediği insanlık suçlarını dışavuran, geçmişle hesaplaşmanın sembol mekânlarından biri haline gelecekti yıllar sonra. Sosyalist sanatçı Victor Jara da, bir başka stadyumda öldürülenler arasındaydı.

CUNTACILARIN İKTİDARDAN DÜŞÜŞÜ VE ŞİLİ'DE YENİ BİR DÖNEME GİRERKEN

Faşist askerî diktatörlüğün mezalimi, 1972 ile 1977 arası beş yıllık dönemde, muhalefete dair Şili'de tek bir yaprak kıpırdayamaz hâle gelene kadar sürdü. Darbeciler iktidarda oldukları 17 yıl boyunca inanılmaz bir baskıcı rejimle ülkeyi yönettiler. Darbeden sonraki ilk yılda yaklaşık 1200 insan öldürülmüştü. Ölümün ilk yılla sınırlı kalmadı ama kâh artarak kâh seyrelererek devam etti ve tahminlere göre toplam 4 bin kişi hayatını kaybetti. Kaybedilenlerin sayısı da hiç az değildi. Yargı kurumu darbe esnasında ve sonrasında Şili'de olup bitenlere sessiz kalmıştı. Neyse ki, bağımsız insan hakları örgütleri yasadışı gözaltı ve kaybedilmeleri mahkemelere taşıyarak her vakayı kayıt altına almışlardı.

1980'de anayasayı değiştiren Pinochet, anayasaya 1998'e kadar ordunun başında kalacağı, sonrasında da ömür boyu senatör olacağı şeklinde bir madde koymuştu. Ne var ki, tüm bu önlemlere rağmen Pinochet 1988'de yapılan referandumu az bir farkla kaybetti ve sıkı sıkıya sarıldığı siyasal iktidarı devretmek zorunda kaldı. Referandumda muhalefet güçleri tarafından bir hayır (No!) kampanyası düzenlenmişti. Pinochet'nin ardından Mart 1990'da Hristiyan Demokrat Patricio Aylwin başkan oldu. Diktatörlükten demokrasiye geçiş hususunda, daha da önemlisi toplumsal hayatın normalleşmesi için umutlar yeşermişti. Karanlık darbe yıllarının aydınlatılması, insanlık suçu işleyen, yaşam hakkı da dâhil olmak üzere bireysel tüm hakları ihlal eden faillerin yargılanması, kurbanların acılarının tazmin edilmesi, yani geçmişle hesaplaşma için bir fırsat doğmuştu.

Patricio Aylwin göreve gelmesinden altı hafta sonra bir talimatla Hakikat ve Uzlaşma Ulusal Komisyonu'nu kurdu. Komisyona dördü eski Pinochet hükümeti görevlisi, dört de muhaliflerden olmak üzere sekiz kişi atandı. Eski senatör Raúl Rettig'in başkanlığında toplanan Komisyon'un görevi "hükümet görevlileri veya onların emrinde çalışanların neden olduğu gözaltında kayıp, infaz ve ölüme sebebiyet veren işkence ve siyasi

J. INOSTROZA, 1990. AUGUSTO PINOCHET
BAŞKANLIĞI PATRICIO AYLWIN'E
DEVREDERKEN, 11 MART 1990.

J. INOSTROZA, 1990. AUGUSTO PINOCHET
TRANSFERRING THE PRESIDENTIAL INAUGURATION
OF PATRICIO AYLWIN, MARCH 11, 1990.

sebeplerle özel kişilerin giriştiği insan kaçırma, yaşama kastetme” olaylarını araştırmaktı. Bunun için öncelikle bir rapor tutulmasına karar verildi. Komisyon raporu tüm üyelerin desteğiyle hazırlanacaktı. Fakat ilginç bir detay vardı burada: Ölümle sonuçlanmayan işkence vakaları Komisyon’un görev kapsamı dışındaydı. Dokuz ay görev süresi olan Komisyon, evvela sivil toplum kuruluşlarının kayıtlarını inceleyerek mesaisine başladı. Ardından bu kayıtlarla yetinmeyip ölü ve kayıp yakınlarının tanıklığına başvurdu. Altmış kişilik personele sahip olan Komisyon, dünya gazetelerine ilanlar vererek sürgündeki Şili yurttaşlarından bilgi istedi. Öte yandan, celp yetkisi bulunmayan Komisyon, Silahlı Kuvvetler’den vakaların aydınlatılmasına yönelik olarak herhangi bir yardım alamıyordu. Sonuç itibarıyla Komisyon’a 3400 vaka sunuldu. Bu vakalardan 2920’sinin Komisyon’un görev alanına girdiği saptandı. Şubat 1991’de Komisyon, 800 sayfalık raporunu bitirdi. Rapora göre hak ihlallerinin yüzde 95’ten fazlası hükümet; yüzde 4 kadarı da silahlı sol gruplar tarafından işlenmişti. Rapor, ordunun uyguladığı şiddeti meşrulaştırmak için öne sürülen ülkenin “iç savaşta” olduğu tezini de temelden çürütmüştü. Rapor uyarınca devlet tarafından gözaltında kaybedilenlerin ve öldürülenlerin aileleri için bir tazminat programı hazırlandı. Komisyon dosyalarının kamuya açılıp tazminat programının başlayabilmesi ve dosyaların düzenlemesi için bir Tazminat ve Uzlaşma İçin Ulusal Şirket kuruldu.

HAKİKATLERİN DİLE GETİRİLMESİ VE ÖZÜR

Darbeden sonraki ilk demokratik seçimle işbaşına gelen Patricio Aylwin, bir hatırlama mekânı olan Şili Ulusal Stadyumu’nda “bir daha asla insan onuru çiğnenmeyecek” sözü verdi. 8 Şubat 1991’de Rettig Komisyon Raporu’nu teslim aldı ve 19 Mart 1991’de gözyaşlarına hâkim olamadığı bir TV konuşması ile devlet adına Şili toplumundan resmî olarak özür diledi. Özür konuşmasında Başkan Aylwin, gözaltında kaybedilme hadiselerini devlet görevlileri tarafından işlenen “infazlar” olarak niteledi.

Geçmişteki şiddeti lanetledi, insan haklarına duyduğu saygının ve bağlılığın önemle altını çizdi. Aylwin resmî özrü diledikten sonra rapor üzerine düşüncelerini açıkladı. Aylwin konuşmasında hakikati bir arada yaşamının temeli olarak gördüğünü, hakikatin saygı görmediği yerde insanların birbirine güveninin aşındığını, şüphe ve itirazların çoğaldığını, tüm bunların da nefret ve şiddete yol açtığını belirtti. Aylwin'e göre "yalanlar şiddetin bekleme odalarıdır, bu nedenle de barışla bağdaşmazlar." Aylwin ayrıca "terörizm" veya "iç savaş" tehdidinin insan hakları ihlallerine bahane yapılamayacağını; Şili'nin geleceği için geçmişin onarılamayacak yaralarına ilişkin bir af ve barışma sürecinin gerekli olduğunu belirtti. Bu affın devlet tarafından değil, ancak şiddete maruz kalanlar tarafından geliştirilebileceğini söyleyen Aylwin, affın bir taraftan cömertlik diğer taraftan pişmanlık gerektirdiğini ifade etti. Hem devletin hem de devletin eylemlerine tepki göstermeyen toplumun ortak sorumluluğuna dikkat çekti. Aylwin "Bir daha asla!" sözü vererek, devlet başkanı olarak tüm toplum adına sorumluluk alarak özür dilediğini, özrün toplumsal barış için gerekli olduğunu belirtti.

RESMÎ ÖZRE TEPKİLER VE PINOCHET'İN TUTUKLANMASI

Aylwin'in resmî özrü faşist darbenin mağdurları tarafından memnuniyetle karşılandı. Fakat beklenileceği üzere özrün huzursuz ettiği kesimler de vardı. Bu minvalde Pinochet, Aylwin'e uzun bir açıklamayla cevap verdi. Pinochet, açıklamasında Ulusal Güvenlik Doktrini'nin klasik tezlerine sarılarak, rapora temelden karşı çıktığını belirtiyordu. Buna göre ordu ülkenin özgürlüğünü ve egemenliğini savunmak için müdahalede bulunmuştu. Raporun içeriğini, hak ihlallerini ve ölümleri hiçbir surette sorgulamıyordu. Raporun içeriğini oluşturan insan hakları ihlalleri, kamuoyunun gündemine tam olarak Pinochet'nin 1998'de senatörlük görevine geçmek için ordunun başından ayrılmasıyla geldi. Aynı yıl İspanyol yargısı insan hakları ihlallerinden ötürü Pinochet'nin

İspanya'ya iade edilmesi talebinde bulundu. Bu talep üzerine Pinochet İngiltere'de tutuklandı. İspanyol savcı iddianamesini ve iade talebini doğrudan Komisyon raporuna dayandırmıştı. Bu esnada Şili'de de insan hakları ihlallerine ilişkin davalar açılmaya başlamıştı. Bu davalar sonucunda 2009 sonunda 779 eski devlet görevlisi insan hakları ihlalleriyle suçlanmış, görevlilerden 200'den fazlası yargılanmış, 59'u ise hapis cezası almıştı. Davaları yürüten savcılar da, iddianamelerini Komisyon'un kayıtlarına dayandırmışlardı.

EKSİKLİKLER AŞILIYOR, GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA DERİNLEŞTİRİLİYOR

Komisyon'un hazırladığı rapor eski rejimin siyasi ve askerî kadrolarının duyarlılıklarını fazlaca gözetken bir çalışma olması nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştı. Toplumsal barışın tesis edilebilmesi, bastırılmış hakikatlerin gün yüzüne çıkarılabilmesi için soruşturmaların derinleştirilmesi şarttı. Komisyon'un görev alanının sınırlı tutulması, işkence ve diğer sistematik insan hakları ihlallerinin inceleme alanının dışında tutulması eleştirilerin başlıca nedenleri arasındaydı. Öte yandan, Komisyon doğrudan araştırmaya girişmemiş ve sadece ulusal ve uluslararası örgütlerin verileriyle yetinmişti. Kamuoyunu harekete geçirerek ordu üzerinde baskı kurmak yerine, orduyla uzlaşma yoluna gidilmişti. Hazırlanan raporda sistematik insan hakları ihlallerini bütünlük içinde değerlendirmekten kaçınılmış, "münferit vakalar" gibi kavramlar dahi kullanılmıştı. Bu açıdan bakıldığında Aylwin yönetimi, Pinochet rejiminin zorla dayattığı neo-liberal modelin demokratik bir rejimle konsolide edileceği bir ara dönemi temsil ediyordu. Komisyon'un geçmişle hesaplaşma açısından eksiklikleri geçiş döneminin Pinochet rejimiyle devamlılığını belirleyen unsurlardan kaynaklanıyordu. Komisyon'un eski rejimin hassasiyetleriyle uzlaşması ve "mümkün olan çerçevede adalet" şiarına bağlı kalması faillere cezasızlığı öngörüyordu. Cezasızlık adalet arayan insanlarda acı, yas, korumasızlık duygularına ilave bir travma yaratmaktan başka bir işe yaramadı.

YENİ BİR KOMİSYON: DİLLENDİRİLMİYEN HAKİKATLER

Eksikliklerin telafi edilmesi adına, 1991'deki Komisyon raporundan 11 yıl sonra, 2003'te ikinci bir Komisyon kuruldu. Ölümle sonuçlanmayan işkence vakaları da, artık bu yeni Komisyon'un çalışma menzilinde idi. İşkence mağdurlarının sayısının yüz binleri bulduğu öne sürülüyordu. Eylül 2003'te sivil toplum örgütlerinin düzenlediği bir kampanyanın da etkisiyle sosyal demokrat Başkan Ricardo Lagos, Siyasi Hapis ve İşkence Ulusal Komisyonu'nu kurdu. Askerî rejim döneminde insan hakları savunuculuğuyla tanınan piskopos Sergio Valech, sekiz kişilik bu Komisyon'un başkanı olarak atandı. Komisyon'un amacı 11 Eylül 1973 ile 10 Mart 1990 arasındaki askerî rejimde siyasi nedenlerden ötürü gözaltına alınan ve işkence edilen kişileri belirlemek ve bu kişilere ilişkin bir tazminat programı önermekti. Bunun için bir rapor hazırlanacaktı öncelikle. Komisyon 35.000 kişiden yazılı tanıklık aldı. Bunların bir kısmı Şili konsoloslukları vasıtasıyla kırka yakın ülkeden gönderilmiş tanıklıklardı. Birçok tanık yaşadıklarını ilk defa anlatıyordu.

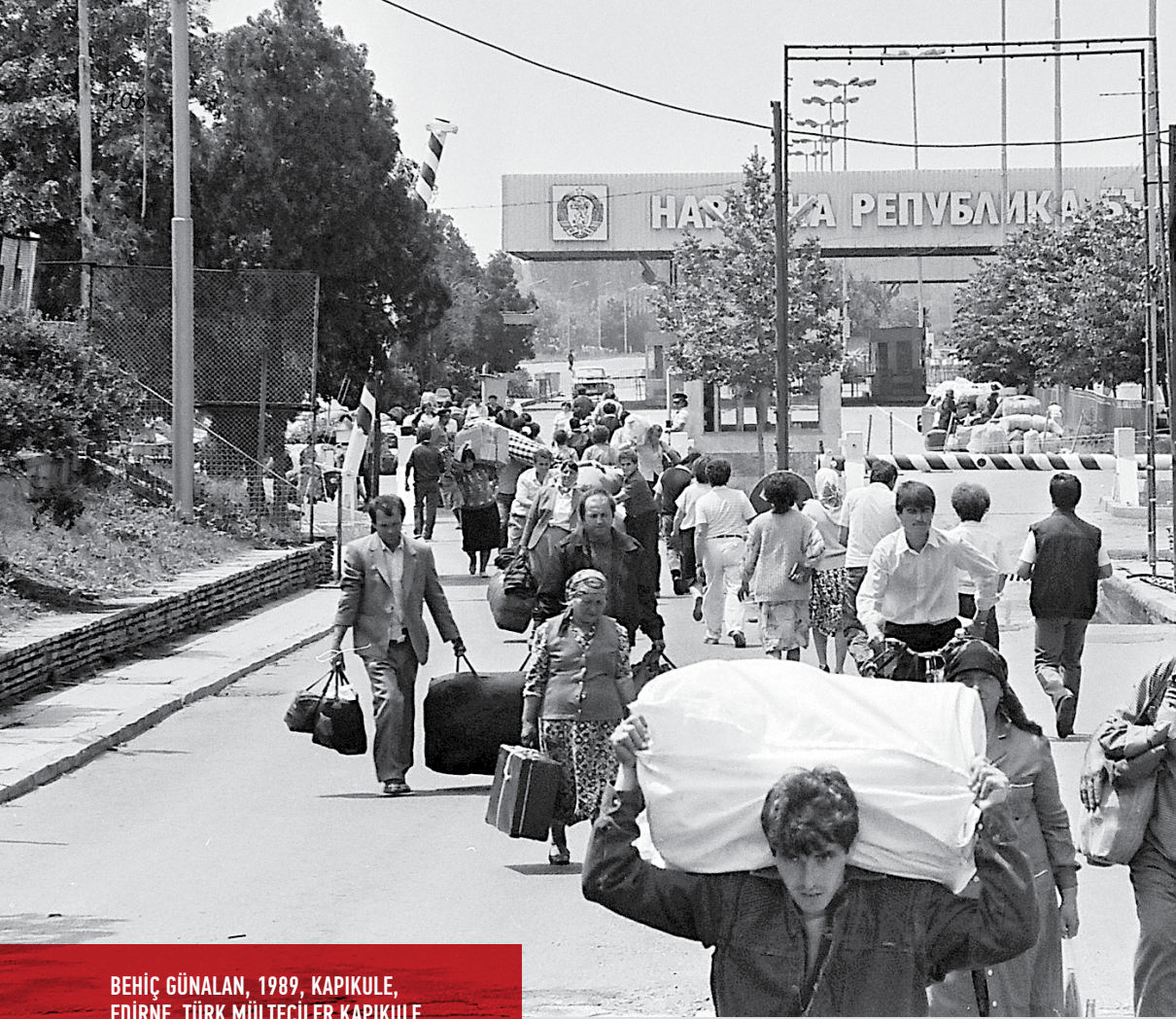
Kasım 2004'te 1200 sayfayı bulan rapor hazırlanmıştı. Rapor kamuoyuna Başkan Lagos tarafından televizyonda ilan edildi. Başkan soruşturmanın devam ettirilmesi talimatı verdi. Bu doğrultuda Haziran 2005'te ek bir rapor daha açıklandı. Komisyon Şili'de 14 farklı işkence biçimi tespit etti. İşkencenin toplumu terörize etmek ve sindirmek için kullanıldığını belirtti. Rapora göre 28.549 kişi siyasi nedenlerden ötürü hapsedilmişti. Bu kişilerden 1244'ü 18'in; 176'sı ise 13 yaşın altındaydı. En yaygın işkence biçimi elektrik şokuydu. Eldeki işkence vakalarının üçte ikisi 1973 darbesinin ilk aylarında meydana gelmişti. Rapora göre ilk aylarda gözaltına alınanların yüzde 94'ü işkenceye maruz kalmıştı. Rapor, 1991'deki Komisyon'un çıkardığı 300 yere ek olarak okulların ve hastanelerin de dâhil olduğu 1200 farklı yeri, gözaltı ve işkence vakalarının vuku bulduğu yerler olarak tespit etti. Komisyon ayrıca ordu, polis ve istihbarat birimlerinin işkence uygulamasına başvurduklarını, sorumlu görevlilerin adlarını

vererek açık etti. Kurbanların isimleriye, hikâyelerin detayları 50 yıl daha gizli kalmak suretiyle açıklandı. Komisyon görev tanımı gereği ceza soruşturmalarında etkili değildi. Savcılara özellikle herhangi bir bilgi gönderilmedi. Ancak kurbanlar kendi tanıklıklarını mahkemelere götürüp sayısız ceza soruşturması başlattılar. 2004 raporu açıklanmadan bir gün önce, Genelkurmay Başkanı geçmişteki ahlâken kabul edilemez ve cezalandırılması gereken eylemler için kurumsal olarak sorumluluğu kabul etti. Bu açıklama muvazzaf ve emekli ordu mensupları tarafından sessizlikle karşılandı. Raporun yayınlanmasını takiben başkan Lagos, Komisyon'un tespit ettiği tüm kurbanlara tazminat verilmesini sağladı. Bir yıl içinde 20.000 kişi ömür boyu 190 dolar aylığa bağlandı.

Şili'deki insan hakları ihlallerine ilişkin özür talebi, darbenin planlanmasında ve hayata geçirilmesinde önemli bir rolü olan Amerika Birleşik Devletleri'ne de yöneldi. Amerikan arşivleri darbeye desteği doğrular nitelikte. Ancak resmî söylem hâlâ doğrudan bir müdahalenin olmadığını savunuyor. Arşivlerin içeriği önemini korumaya devam ediyor. 2011'de Şili'yi ziyaret eden, Salvador Allende'nin öldürüldüğü La Moneda Sarayı'nda Şili Başkanı Sebastian Pinera'yla ortak bir basın açıklaması düzenleyen Amerikan Başkanı Barack Obama, herhangi bir özrün söz konusu olmadığını, iki ülkenin ilişkilerini geçmişe hapsedmekten-se geleceğe bakması gerektiğini söyledi.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Elizabeth Jelin, "Silences, Visibility, and Agency: Ethnicity, Class, and Gender in Public Memorialization", *Identities in Transition: Challenges for Transitional Justice in Divided Societies* içinde, Paige Arthur (der.), Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Ercan Eyüboğlu, *Türkiye İşçi Partisi: Parlamento'da*, 40. Yıl, İstanbul: Tüstav Yayınları, s. 15-19, 2006.
- Ernesto Verdeja, *Unchopping a Tree: Reconciliation in the Aftermath of Political Violence*, Philadelphia: Temple University Press, 2009.
- Supreme Decree No. 355, paragraph 9. http://www.usip.org/sites/default/files/resources/collections/truth_commissions/Chile90-Report/Chile90-Report.pdf.
- James Petras ve Morris Morley, *The United States and Chile: Imperialism and the Overthrow of the Allende Government*, New York: Monthly Review Press, 1975.
- James Smith, "Compromise with a Democratic Vision Takes Over Sunday in Chile", *Los Angeles Times*, March 10, 1990.
- Mario I. Aguilar, "The Disappeared and the Mesa de Diálogo in Chile 1999-2001: Searching for Those Who Never Grew Old", *Bulletin of Latin American Research*, 21(3): 413-424, 2002.
- Mark Obert, "Şili'nin En Büyük Stadyumunda Hayatını Geçiren Manuel Medina'dan ve Manuel Medina'ya Dair Anılar: Ulusal Stadyum'dan Sağ Çıkmak", çev. Mithat Sancar, *Birikim*, 215: 99-107, Mart 2007.
- Mithat Sancar, *Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne*, İstanbul: İletişim, 2007.
- Patricio Aylwin, "Chile: Statement by President Aylwin on the Report of the National Commission on Truth and Reconciliation", *Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes* içinde, Neil J. Kritz (der.), Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 169-173, 1995.

BEHİÇ GÜNALAN, 1989, KAPIKULE,
EDİRNE. TÜRK MÜLTECİLER KAPIKULE
SINIR KAPISINDAN TÜRKİYE'YE
GİRERKEN.

BEHİÇ GÜNALAN, 1989, KAPIKULE, EDİRNE.
TURKISH REFUGEES ENTERING TURKEY AT
KAPIKULE BORDER CROSSING.

BULGARİSTAN ~ TÜRK AZINLIK YENİDEN DOĞUŞ SÜRECİ

*Bulgaristan Parlamentosu'nun
resmî özrü ~ 11 Ocak 2012*

TOPLUMSAL HAYATIN SİYASAL ÖRGÜTLENMESİNDE homojenliği -tekliği- esas alan ulus-devlet yapılanması, hukuken baş edilmesi zor pek çok sorunun oluşmasına neden olmuştur. Özellikle etnik kodlarla şekillendirilmiş çoğunluk ve azınlık kavrayışları, siyasal iktidar ilişkilerinde kendine özgü dışlama ve içermeye mekanizmaları yaratmış, bu mekanizmaların mağdurları olarak azınlıklar -“ötekiler”- egemen etnik unsurun yaptırımlarına maruz kalmışlardır. Modernite deneyiminin evrenselliği ölçüsünde bu mağduriyetler de evrensel bir hâl almıştır. Söz konusu mağduri-

yetlerden biri de Bulgaristan'da gerçekleşmiştir. Bulgaristan'daki Türk ve Müslüman azınlıklar sorunu, 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması sonucunda, Bulgaristan Prensliği'nin kurulmasıyla başlamıştır. Bu tarihten sonra neredeyse nüfusun yarısını oluşturan Türk ve Müslüman azınlıkların genel nüfus içindeki oranı zamanla azaldı. Bu nüfus azalmasında eşanlı olarak hem bölgedeki savaşlar hem de Bulgaristan'daki asimilasyon ve göçe dayalı azınlık siyasetleri etkili oldu. 2011'deki son nüfus sayımına göre, Bulgaristan'da hâlâ 747.000 kadar Türk yaşıyor, 7.364.570'lik toplam nüfusun yüzde 9,4'ü.

BULGARİSTAN'DA ERKEN DÖNEM AZINLIK HAKLARI

Bulgaristan 1908'de bağımsızlığını ilan etti. Osmanlı Devleti 1909'da yeni Bulgaristan'ı resmen tanıdı. İki devlet arasında İstanbul Protokolü imzalandı. Bu protokol uyarınca Bulgaristan'daki Müslüman Türk azınlığının hakları düzenlenip teminat altına alındı. Mahut haklar Balkan Savaşları sonrasındaki 1913 İstanbul Barış Antlaşması ve Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki 1919 Neuilly-Sur Seine Antlaşmaları ile genişletildi. 1919'daki seçimleri Stambuliski liderliğindeki Çiftçi Partisi'nin kazanması, çoğunluğu çiftçi olan Müslüman Türk azınlığa yönelik olumlu politikaların oluşmasına vesile oldu: 1921'deki Eğitim Yasası'yla Türk okullarının emlak sahibi olabilmesi, okul fonu oluşturabilmesi ve okullara bütçeden adil pay verilmesi kabul edildi. 1918'de Devlet Türk Öğretmen Okulu, 1922-1923'te ise müftü adayı ve öğretmen yetiştiren bir yüksek okul olan Nüvvab Okulu kuruldu. 1906'da kurulan Türk Öğretmenler Birliği bu yıllarda şube sayısını artırdı. Aynı yıllarda spor kulüpleri kurulmaya başlandı. Kısacası azınlıklar kendilerini özellikle eğitim alanında idare edebiliyor, fiilî varlıkları herhangi bir tehdide uğramıyordu. Gelgelelim hakların genişletilip garanti altına alındığı, azınlıklar açısından görece ferah olan bu dönemler, siyasal iktidardaki değişimlerin etkisiyle yeni ve başka süreçlere yerini bıraktı.

AZINLIK HAKLARINDA İSTİKRARSIZLAŞMA EVRESİ

1923'te Stambuliski Hükümeti'nin devrilmesi azınlıklar için zorlu bir sürecin başlangıcı oldu. Hâlihazırdaki demokratik hakların hükümsüzleşeceği bir döneme girildi. 1923'ten itibaren Türk okulları kapatılıp devlet okullarına dönüştürüldü. Azınlık vakıfları kapatılan okulların varlığını devam ettirebilmekte yetersizdi zira hükümet bu alanda ağır vergiler ihdas etmişti. 1937'de Türk çocuklarına -resmî Bulgar okullarına devam ediyor olsalar bile- Türk okulları için vergi ödeme zorunluluğu getirildi. Öğrencilerin çoğu bu vergiler nedeniyle eğitimden mahrum kaldı. Mevcut hakların daraltılmasının azınlıklarda tepki yaratmaması beklene- mezdi. Giderek artan baskılar karşısında azınlık statüsüne sahip Müslüman Türkler, 1929'da ilk Milli Kongre'lerini gerçekleştirdiler. Bu esnada ayrımcı politikalar ardı arkası kesilmeden devam ediyordu. Azınlık üyeleri belirli mesleklerden men ediliyor, az sayıda üniversite ve lise mezunu öğrenci Türkiye'ye göç etmek zorunda kalıyordu. 1933'te Türk Öğretmenler Birliği; 1934'te ise Türk Spor Birliği'nin devamı niteliğindeki Turan Cemiyeti kapatıldı. Milli Kongre'yi düzenleyenler ve katılımcılar ağır baskılara maruz kalıyorlardı. Mayıs 1934'te gerçekleşen darbe, azınlıklar üzerindeki baskıların daha da artmasına neden oldu. 1934-1944 arasında Türk okullarının çoğu kapatıldı. Türkler Bulgar okullarında eğitime zorlandı. Müftülüklerin ve cemaatlerin idare heyetleri hükümete tabi kılındı. Türkçe yayın faaliyetleri yasaklanarak Türk aydınlar sürgüne yollandı. Vakıflarsa darbeci hükümetin denetimine girdi.

"YUMUŞAK ASİMİLASYON" A DOĞRU

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan Komünist Partisi'nin (BKP) en güçlü bileşen olduğu ve sosyal demokratlar, liberaller, çiftçiler ve bağımsızlardan oluşan Vatan Cephesi iktidara geldi ve 1946'da cumhuriyet ilan edildi. 1947'de Sovyet modeline dayanan anayasa kabul edildi. 1947-71 arasında Bulgaristan'da yaşayan ulusal azınlıkların kendi dillerinde eğitim görme ve kendi ulusal

kültürlerini geliştirmeleri anayasada bir hak olarak tanındı. Vatan Cephesi bünyesinde Türk Azınlığı Komisyonu oluşturuldu. Komisyon Işık adında Türkçe bir gazete yayınlamaya başladı. Eğitim başta olmak üzere, her ne kadar anayasada azınlıklara yönelik kimi haklar tanımlanıp teminat altına alınmışsa da, siyasal ilişkilerdeki değişimin tazyiki ile kısa zamanda siyaseten “yumuşak asimilasyon” adı verilen yeni bir döneme girildi.

“Yumuşak asimilasyon” siyaseti kapsamında, 12 Ağustos 1950’de çıkarılan bir talimatla çeyrek milyon Türk’e üç ay içinde Türkiye’ye yerleşmeleri emredildi. Türkiye 8 Kasım 1951’de sınırlarını kapattığında 140 bin mülteci Türkiye’ye girmişti bile. Bulgar hükümeti, kararını yasal olarak Türkiye ve Bulgaristan arasında imzalanan 1925 Ankara Antlaşması’na dayandırmıştı. Kararda sınırdışı edilen insanların Türkçe konuşması, Türk âdetlerine sahip olması ve dolayısıyla Bulgar değil, Türk olmaları gerekçe olarak öne sürülmüştü. 1925 Antlaşması gönüllü olarak göç etmek isteyen Türk ve Bulgar azınlıkların nüfus mübadelesini düzene bağlamıştı. 1944’te iktidara gelen Komünist Partisi Türklerin göçünü engellemeye çalışmış ancak gerek din politikaları gerekse toprak kolektivizasyonu gibi politikalarıyla özellikle Dobruca civarında toprak sahibi Türk azınlıkla ters düşmüştü. Böylece 1950’den itibaren Bulgar hükümeti tekrar Türklerin göç etmesini teşvik etmeye başladı. Burada şu durumun da altını çizmek gerekiyor: 1950’ler boyunca Bulgaristan’da Türk olmayan Müslümanlar da asimilasyon siyasetine maruz kalıyorlardı. Sözgelimi 1948-1952 arasında Pomakların, 1953-1954 arasında ise Romanların isimleri Bulgarca isimlere dönüştürülmüş; 1956’da Makedon azınlık Bulgar olarak tanımlanmıştı.

1958’de Komünist Partisi politbürosu Türklere ilişkin politikada bir değişiklik yaptı. 1958’e kadar Türkler Türkçe eğitim veren okullara gidebiliyor, Türkçe yayın yapabiliyordu. Bu yıldan itibaren Türk okullarıyla Bulgar okullarının birleştirilmesi ve Türkçe ders saatlerinin azaltılması uygulamasına geçildi. 1974’e gelindiğinde Türkçe eğitim tamamen kaldırıldı. Öte yandan,

1962'de Romanlar, Pomaklar ve Tatarlara yönelik yeni bir asimilasyon dalgası başlatılmış ancak Pomaklardan gelen tepkiler üzerine isim değiştirme faaliyetleri 1964'te bir süreliğine durdurulmuştu; ne var ki, 1970-1974 arasında tekrar gündeme geldi. Tüm bu baskılardan ötürü 1968'deki Yakın Akraba Göçü Antlaşması uyarınca 1969-1978 arasında 130.000 kadar azınlık üyesi göç etti.

"YUMUŞAK ASİMİLASYON"DAN "SERT ASİMİLASYON"A

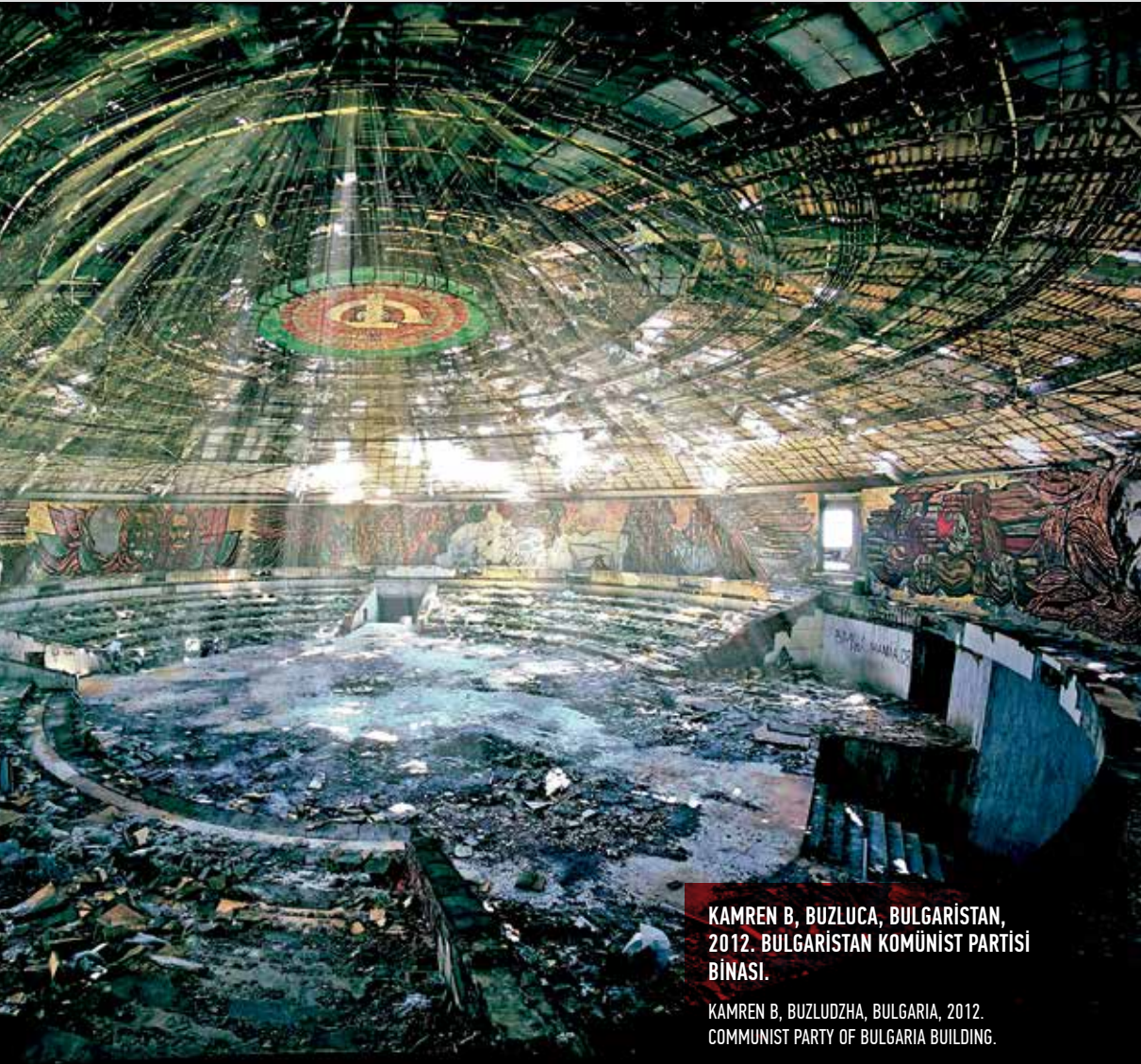
1954'te iktidara Todor Jivkov geçti. Jivkov 1971 yılında 1947 Anayasası'nı değiştirdi. Yeni anayasada Bulgar kökenli olmayan vatandaşlara anadillerini öğrenme hakkı tanındı. Lakin azınlık kavramı anayasa metninde yer almadı. 1968'e doğru Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkiler nispeten yumuşamış olmasına rağmen Türk azınlığın kültürel hakları kısıtlanmaya devam ediyordu. Aralık 1984 ve Kasım 1989 tarihleri arasında Türk azınlığa yönelik "sert asimilasyon" olarak adlandırılan bir politika şekillendirildi. "Yeniden Doğuş Süreci" olarak da adlandırılan bu uygulama, Türk azınlığa, deyim yerindeyse hayat alanı tanıımıyordu: Bütün Türk isimleri Bulgar isimleriyle değiştirildi. Kamuya açık alanlarda, işyerlerinde ve okullarda Türkçe konuşmak yasaklandı. Türkçe tiyatrolar kapatıldı. Bulgar radyosunun Türkçe yayını durduruldu. Türk radyolarının dinlenmesi yasaklandı ve Türkçe kitaplar toplatıldı. Türkçe yer isimleri değiştirildi. Türk âdetlerine göre düğünler ve kutlamalar, halk oyunları oynanması ve Türkçe şarkı söylenmesi yasaklandı ve Türklerin Türkiye'deki yakınlarıyla haberleşmeleri engellendi. Kimi çocuklar ailelerinden alınarak yatılı okullara yollandı.

Yasaklara uymayı reddedenler birer birer tutuklanıyor, hapis cezalarına çarptırılıyor yahut Belene Kampı başta olmak üzere Bulgaristan'daki toplama kamplarına gönderiliyorlardı. 1985'te Belene Kampı'na 1000 kadar Türk azınlık kapatılmıştı. Tutuklular hiçbir yargılama yapılmadan kapatılmışlardı. Tutuklular bir mühlet sonra ülke içindeki başka bir yere sürgüne gönderiliyor yahut madenlerde çalışmaya koşuluyor ya da yargılanarak hapse

**FOTOĞRAFÇI BİLİNMIYOR, LOST BULGARIA
ARŞİVİNDEN, 1914-18. TÜRKLER BULGAR
ASKERLERİN DENETİMİNDE YOL YAPIYOR.**

PHOTOGRAPHER UNKNOWN, FROM THE
LOST BULGARIA ARCHIVE, 1914-18. TURKS
CONSTRUCTING A ROAD UNDER THE CONTROL OF
BULGARIAN OFFICERS.

**KAMREN B, BUZLUCA, BULGARİSTAN,
2012. BULGARİSTAN KOMÜNİST PARTİSİ
BİNASI.**

KAMREN B, BUZLUZHA, BULGARIA, 2012.
COMMUNIST PARTY OF BULGARIA BUILDING.

atılıyorlardı. Öte yandan, bütün bu uygulamalara paralel ideolojik çalışmalar da sürdürülüyordu. 1970’lerde Türklerin “safkan Bulgar” olduklarına yönelik “bilimsel” araştırmalar yapılıyordu.

Türk azınlığın din özgürlüğüne yönelik baskılar da sert asimilasyon döneminde yoğunlaşmıştı. Birçok cami ve ibadethane kapatılıp müze veya ambara dönüştürüldü. Kimi camiler yıkıldı. Dışarıdan duyulabilecek şekilde ezan okunması yasaklandı, Kur’an kursları kapatıldı. Ramazan ve Kurban bayramlarında namaz kılınması, sünnet olunması ve oruç tutulması da yasaklar arasındaydı. Sünnet çağındaki çocuklar resmî makamlar tarafından düzenli olarak kontrol ediliyor; çocuklarını sünnet ettirenler hakkında hapis veya para cezaları veriliyordu. 1986’daki yeni bir düzenlemeyle sünnet edilen çocuğun anne ve büyükannelerine 5 yıla kadar varan hapis cezası verileceği açıklandı. Geleneksel giysiler ve dinî nikâhın yanında cenazelerin İslâmî usûllere göre gömülmesi de yasaklandı. BKP görevlileri cenazelere katılıp bu kuralların uygulanıp uygulanmadığını denetliyorlardı. Türk mezarları tahrip ediliyor, bazen tamamen ortadan kaldırılıyordu zira Türklerin ortak mezarlara gömülmesi arzulanıyordu.

BASKILARA KARŞI TEPKİLERİN YÜKSELMESİ

Bulgar hükümetinin “sert asimilasyon” siyasetine karşı Türk azınlık eylemler yapmaya ve örgütlenmeye başladı. Çeşitli saiklerle sokak gösterileri düzenleniyor, hükümet protesto ediliyordu. 1984’te Kırcalı’daki kadın ve çocukların isimlerinin zorla değiştirilmesine karşı çıkan bir eylem düzenlendi. Ne var ki, protesto eylemi şiddetle bastırıldı, kitleye ateş açıldı. Aralarında 18 aylık bir bebeğin de olduğu 3 Türk öldürüldü, 40 kişi yaralandı. Özellikle bu hadise Türklerdeki tepkinin büyümesine neden oldu.

1985’te Varna’da Ahmet Doğan’ın liderliğinde gizli bir teşkilat olarak Türk Milli Kurtuluş Hareketi (BTMKH) kuruldu. Bu hareket daha sonra yasal olarak örgütlenecek olan Haklar ve Özgürlükler Hareketi’nin (HÖH) temelini oluşturacaktı. Kurtuluş Hareketi şiddet dışı yöntemleri benimsemişti. Programında

silahsız savaşı ve pasif direnişi esas aldığını açıklıyordu. Kurtuluş Hareketi pasif direniş esprisi uyarınca: azınlık üyelerini devlet işlerini engelleme, resmî evrakları imzalamama, kişisel ihtiyaçların karşılanması ötesinde çalışmama, gerekenden fazla et ve süt üretmeme, kalitesiz ürün üretme, Bulgar yayınlarına abone olmama, BKP etkinliklerine katılmama, parlamento seçimlerinde oy kullanmama yahut geçersiz oy kullanmaya çağırıyordu. BTMKH'nin yanı sıra, Bulgaristan Bağımsız İnsan Hakları Derneği, İnsan Haklarının Savunulması Demokratik Birliği ve 1989 Viyana Destek Derneği gibi örgütler de Türk azınlığın talepleri doğrultusunda çalışmalar sürdürüyordu. Protesto gösterileri her ne kadar pasif direniş siyaseti izlese de, hükümet bu eylemleri şiddetle bastırmaktan geri kalmıyordu. Düzenlenen eylem ve kampanyalarda 140 kadar Türk gösterici hayatını kaybetti.

Ölümlere, yaralanmalara, hapis ve sürgün cezalarına rağmen Kurtuluş Hareketi'nin pasif direnişi sürüyordu. Mayıs 1989'da yine bir pasif direniş tarzı olan açlık grevleri gündeme geldi. Başta Belene Kampı'ndaki tutsaklar olmak üzere ülkenin birçok yerinde Türkler açlık grevine başladılar. Gorbaçov'un başlattığı açıklık politikası Jivkov yönetimini zorda bırakmıştı. Açıklık politikasının da basıncıyla açlık grevleri etkisini gösterdi. Kaybedilmiş haklar geri alınmaya başlandı: Türklerin kurucu olduğu insan hakları örgütleri kuruldu, Türkçe radyo yayınına ve yurtdışıyla telefon bağlantısına izin verildi. Mayıs ayındaki barışçı gösterilerde çok sayıda insanın yaralanması ve ölmesi üzerine, Jivkov isteyen Türklerin Bulgaristan'ı terk edebileceğini söyleyerek Türkiye'den sınırını açmasını talep etti. Bunun üzerine İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'daki en büyük zorunlu göç hareketi gerçekleşti ve 360.000 kişi Türkiye'ye göç etti.

ESKİ REJİMDEN YENİ REJİME GEÇİŞ: PASİF DİRENİŞTEN PARLAMENTER SİYASETE

10 Kasım 1989'da hem SSCB'den hem de parti içinden gelen baskılar sonucunda Jivkov, ülke yönetimini bırakmak zorunda kaldı.

Jivkov'un yerine gelen Mladenov, yumuşak ve sert asimilasyon siyasetlerinin ikisine birden son verdi. Hapisteki Türkleri serbest bıraktı, göç edenlere geri dönme hakkı tanıdı. Göç edenlerin yarıya yakını koşulların iyileşmesiyle Bulgaristan'a geri döndü. Jivkov sonrası dönemde çeşitli siyasi liderler isim değiştirme politikasının esasında hata olduğunu ve Bulgaristan'da herkesin ismini, dinini ve dilini özgürce seçme hakkına sahip olduğunu belirttiler. Geçiş döneminin normalleşme yönündeki siyasetine karşı, Bulgar milliyetçileri eylemler düzenliyorlardı. Aralık 1989 ve Ocak 1990'da kitlesel katılımın yüksek olduğu gösteriler gerçekleştirildi.

Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte Türklerin yasal siyasete girebilmelerinin önü açıldı. Mart 1990'da Kurtuluş Hareketi HÖH'e dönüştü ve Nisan ayında siyasi parti olarak tescil edildi. Kısa sürede güçlenen HÖH, Kurucu Meclis seçimlerinde 23 sandalyeyle üçüncü büyük siyasi parti haline geldi. Parlamenter siyaset tarzı, Bulgar milliyetçilerinin reaksiyonlarından ötürü, sorsuz işlemiyordu. Partiyi hedef alan terör eylemleri gerçekleştiriliyordu. Terör eylemlerinin yanı sıra, bazı parlamenterler imza topluyor ve partinin kapatılması için Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yapıyorlardı. Tüm bunlara rağmen 2001'de önemli bir seçim başarısı yakalayan HÖH, koalisyon ortağı olarak hükümete girdi.

Geçiş sürecinin damgasını vurduğu 1990'ların harareti 2000'lerin başında nihayete eriyordu. Bulgaristan uluslararası örgütlere ve özellikle Avrupa mimarisine entegre olma yoluna gitti. Bulgaristan'ın demokratikleşmesinin önemli bir işareti olarak HÖH, Avrupa'yla entegrasyona katkı sunuyordu. Bulgaristan 1992'de Avrupa Konseyi'ne (AK) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf oldu. 1995'te Avrupa Birliği'ne (AB) adaylık başvurusu yaptı ve 1997'de adaylığa kabul edildi. 1998'de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı yetkisini tanıdı. 1999'da AK bünyesindeki Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'yi onayladı. Bulgaristan 2004'te NATO'ya üye oldu ve 2005'te AB'yle Katılım Antlaşması'nı imzaladı. Gerek AK ve AB

üyeliklerinde gerekse Türkiye'yle ilişkilerin düzeltilmesi çabasında, Bulgaristan'ın Türk azınlığa ilişkin politikalarını iyileştirmesi önemli bir rol oynadı. AB, Türk azınlığa ilişkin olarak Bulgaristan'ı takibe almıştı, bu takibin de demokratikleşmede yabana atılmayacak bir etkisi oldu.

2005 seçimlerinde HÖH, koalisyonda kalmayı yine başardı. Ancak Türk ve Romanlara karşı nefret söylemiyle dikkat çeken ırkçı Ataka İttifakı da 2005'te kayda değer bir seçim başarısı kazanmış etkili bir gruptu. Ataka İttifakı isimlerin yeniden Bulgarcaya dönüştürülmesini istiyor, Türkçe yayın faaliyetlerinin durdurulmasını dillendiriyordu. Buna mukabil, HÖH azınlık haklarını gözeten aktif bir politika izliyor; bölünme ve ayrılmadan ziyade ısrarla Bulgaristan'ın siyasi birliğine vurgu yapıyordu. Siyaseten milliyetçiliği değil, demokratik eşitlikçiliği savunuyordu. Zamanla bünyesindeki radikalleri de tasfiye etmeyi başarmıştı üstelik. Ataka İttifakı'nın engellemelerine rağmen HÖH mücadelesinden geri adım atmıyordu: Türkçe isimlerin geri alınması, müfredata seçmeli Türkçe derslerin konulması, imam-hatip liselerinin açılması, Sofya ve Şumnu üniversitelerinde Türk Dili Bölümlerinin açılması, Türkçe gazete ve dergilerin yayınlanması, radyo ve televizyonlarda Türkçe yayınlara izin verilmesi ve Türk kültür dernekleri ve tiyatrolarının açılması, BKP döneminde el konulan özel mülklerin iadesi gibi kazanımları elde etti.

Türklerin kazanımları Bulgar milliyetçilerinde kimi tepkilere neden oldu. Giyim kuşamdan çeşitli âdetlere kadar Türklerin kültür ve kimlikleri çağdaşlığa aykırı, Osmanlı devrinden miras Ortaçağ kalıntıları olarak değerlendiriliyordu. Türklerin Bulgaristan'da hızla çoğaldığı, böyle giderse özerklik talebinde bulunacakları kaygısı milliyetçi reaksiyonların duygusal temelini oluşturuyordu. Eğitimde Türkçe derslerin önünün açılması milliyetçileri harekete geçirmişti. 1991'deki Türkçe derslerine karşı Kırcalı'de milliyetçiler açlık grevleri düzenlediler, öğrencilerin okullara girmesini engellemeye varana kadar bir dizi eylem gerçekleştirdiler. Bulgar öğrenci ve öğretmenlerin de katılımıyla

milliyetçilerin öncülüğündeki boykot kampanyası genişledi. Lakin tepkilere rağmen hükümet Türkçe dersi uygulamasına devam etti.

GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA FASLINDA İLK ADIM: ÖZÜR

Jivkov sonrası dönemde Bulgaristan demokrasisi geliştikçe ve Türk azınlığın toplumsal ve siyasal etkinliği arttıkça Bulgar makamları geçmişteki uygulamalar için özür konusunu gündeme getirmeye başladılar. Türkiye ile Bulgaristan arasında 1991'deki "Sofya Belgesi" ve 1992'deki "Edirne Belgesi" ile askerî eğitim alanında işbirliği ve sınırda manevra yapmama konusunda anlaşmaya varıldı. 1992'de de iki ülke arasında Güven Antlaşması imzalandı. Bütün bunlar özrün yolunu döşeyen pratik adımlardı. Nihayet 1998'de Bulgaristan Cumhurbaşkanı Petar Stoyanov Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'den özür diledi.

Resmî olarak özür dilenmişti ama geçmişin hesabı hukuken görülmemişti. 1989 sonrası yeni dönemde Bulgaristan toplumu geçmişi hatırlamaya değil, unutmaya çalışıyordu. BKP'nin devamı niteliğindeki Bulgaristan Sosyalist Partisi'nin (BSP) kurumsal suçluluk hissinin altında ağır davranmasından ötürü, uzun yıllar siyasi partiler özür konusunu gündeme taşımaktan çekindiler. 2010'da Bulgaristan Parlamentosu İnsan Hakları ve Din Özgürlüğü Komitesi, BKP döneminde Türk nüfusun zorla asimile edilmesi çabasını lanetleyen bir açıklamada bulundu. Açıklama 360.000 Türk kökenli Bulgar vatandaşın etnik temizlik amacıyla yerlerinden edildiğini belirtiyor, yargıyı bu politikayı uygulayanlara karşı harekete geçmeye çağırıyordu. Ancak bu çağrı daha güncel sorunlara eğilmek gerektiğini savlayan BSP tarafında kabul görmedi. Nihayet 11 Ocak 2012'de Bulgaristan Parlamentosu'nda sağcı Güçlü Bulgaristan İçin Demokratlar Partisi'nin önerisi üzerine 115 milletvekilinden 112'sinin evet oyu verdiği bir özür deklarasyonu kabul edildi. Ne Türkiye ne de Avrupa Komisyonu'ndan herhangi bir baskı gelmeden onaylanan bu metinde, geçmişte yapılanlar Türklere karşı "etnik temizlik" olarak tanımlandı.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Ali Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e: Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

Huey Louis Kostanick, "Turkish Resettlement of Refugees from Bulgaria, 1950-1953", *Middle East Journal*, 9(1): 41-52, 1955.

Julian Popov, "Bulgaria, Turks and the Politics of Apology", *Al Jazeera English*, 26 Ocak, 2012, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/01/2012122102331935532.html>.

Lilia Petkova, "The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact in Bulgarian Turkish Relations, 1947-2000", *The Global Review of Ethnopolitics*, 1(4): 42-59, 2002.

Svetla Dimitrova, "Bulgaria Apologises to Its Turks for 'Revival Process'", *SE Times*, (18 Ocak, 2012, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2012/01/18/feature-01

JON JONES, TEMMUZ 1995.
SREBRENITSA KATLIAMINDAN
KAÇAN VE TUZLA'YA VARAN BOSNALI
KADINLAR.

JON JONES, JULY 1995. BOSNIAN WOMEN
WHO HAVE ARRIVED IN TUZLA AFTER ESCAPING
THE SREBRENICA MASSACRE.

SİRBİSTAN CUMHURİYETİ ~ BOSNALI MÜSLÜMANLAR SREBRENİTSA KATLİAMI

*Sırbistan Parlamentosu'nun
resmî özrü ~ 31 Mart 2010*

AVRUPA'NIN MERKEZİ ÜLKELERİNDE GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA süreçlerinin insani özü, “bir daha asla” sözünde billurlaşmıştı. Bundan böyle toplu katliamlara, sistematik hak ihlallerine, toplama kamplarına ve soykırımlara asla geçit verilmeyecek, bunlara karşı sürekli teyakkuz hâlinde olunacaktı. İnsan hayatının kıymetten düşürülmesini önlemek için türlü hukuki mekanizmalar yaratılmıştı. Muhasebeler, bilançolar, yargılamalar, gecikmiş cezalar, tazminatlar ve elbette resmî özürlerle birlikte tarihin “aşırılıkları” mahkûm ediliyor, hayatın normal mecrasında, demokratik ilkeler

çerçevesinde akacağına yönelik belli belirsiz bir inanç geliyordu. Ne var ki, siyaseten ve hukuken mahkûm edilen geçmiş kâbusu, 1990'ların başında yeniden hortladı. "Bir daha asla" söylemi, Avrupa'nın çeperlerinden, uzak Balkan coğrafyasından bir kez daha ve feci bir şekilde sarsıldı. 1995 yazında, Bosna-Hersek'teki Müslüman Boşnaklara yönelik bir kıyım siyaseti gerçekleştirildi. 20. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra tarih sahnesine çıkan totaliter rejimlerden bildiğimiz "etnik temizlik" harekâtları, Boşnakları hedef aldı bu kez.

SİYASAL ÇALKANTI YILLARI: BALKANLARDA 1990'LAR

Yugoslavya Federasyonu'nu oluşturan cumhuriyetler 1974 Anayasası'nda kendilerine tanınan artan özerkliğe dayanarak, 1980'lerde neredeyse birbirlerinden bağımsız davranır hale gelmişlerdi. Sırbistan'da yayılmacı, Slovenya ve Hırvatistan'da ayrılıkçı, Kosova'da Makedonya'daki ve Arnavutluk'taki Arnavutlarla birleşmeyi amaçlayan, Bosna-Hersek'te farklı dinsel kimliklere dayalı milliyetçilikler yükseliyordu. 1989'da Miloşević, Kosova, Voyvodina ve Karadağ bölgelerinin özerkliğini kaldırdı ve böylelikle kendi idaresindeki Sırbistan'la birlikte Yugoslavya'nın kolektif başkanlığının 8 oyundan 4'ünün kontrolünü ele geçirdi. 1991'de rotasyonla devlet başkanı olması gereken Hırvat Stipe Mesiç'in başkanlığı engellendi. Bu gelişmeler diğer cumhuriyetlerde Sırbistan ağırlıklı bir Yugoslavya korkusu yarattı. 1991'de önce Slovenya ve Hırvatistan, ardından Makedonya ve Bosna-Hersek bağımsızlıklarını ilan etti.

Ocak 1992'de Bosnalı Sırlar, Pale şehrinde Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti'ni ilan ettiler ve federal Yugoslav devletinin parçası olduklarını beyan ettiler. 3 Mart 1992'de Bosna Hersek Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan etti ve bu cumhuriyeti 6 Nisan 1992'de AB, 7 Nisan 1992'de de ABD tanıdı. Bunun üzerine Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti 7 Nisan 1992'de Republika Srpska adını alarak bağımsızlığını ilan etti ve daha çok Sırlardan oluşan federal Yugoslav ordusunun desteğiyle Bosna'yı istilaya başladı.

Bu esnada Hırvatlar da Hırvatların yoğun olarak yaşadığı bölgeleri işgal etti. Hırvatistan'da barış görüşmelerini sağlamak ve askerden arındırılmış bölgeleri emniyet altına almak için kurulan Birleşmiş Milletler Koruma Gücü (UNPROFOR) insani yardıma refakat etmek ve güvenli bölgeleri korumak üzere Bosna'ya kaydırıldı.

Eski Yugoslavya'da, etnik kıyımlara dönüşecek silahlı çatışmalar 1991 yılında başladı. 1991'de Yugoslav merkezî hükümetinden ayrılma talep eden Hırvatistan'da ve Slovenya'da kanlı çatışmalar baş gösterdi. Slovenya'daki çatışmalar kısa sürede yatıştı. Buna mukabil, Hırvatistan'daki çatışmalar etnik temizlik aşamasına sıçrama eğilimi sergiliyordu. Sivillerin uğradığı işkencelerin, polis kuvvetlerinin halkı sınır dışı etme faaliyetlerinin ve çeşitli savaş suçlarının damgasını vurduğu silahlı çatışmalar, 1995'teki Bosna-Hersek savaşında işlenecek suçların habercisiydi âdeta.

Dört yıl süren Bosna-Hersek savaşı, 1995'te en yoğun aşamasına ulaştı. Savaşın tahribatı hayli yüksekti: takriben 100.000 kişi hayatını kaybetmiş, 2 milyon kişi muhacir haline gelmiş; ülkeyi terk etmiş yahut ülke içinde yerlerinden edilmişlerdi. Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna kuşatma altına alınmıştı, sürekli bombalanıyordu. Bosnalı Müslümanlar, çoluk çocuk, can havliyle Sırp ordusundan kaçıyor, BM'nin koruması altındaki bölgelere akın ediyorlardı. Sırp kuvvetleri yollarda kimilerini esir alıyor ve oracıkta katlediyordu.

1995 yazı, bir başka vahşete daha tanıklık etti. 10-12 Temmuz 1995'te Birleşmiş Milletler tarafından "güvenli bölge" ilan edilen Bosna-Hersek'teki Srebrenitsa kasabası, Bosnalı Sırp silahlı güçlerinin ve "Akrepler" olarak bilinen Sırbistan özel kuvvetlerinin eline geçti. Birkaç gün içinde 8000'den fazla Boşnak Müslüman erkek öldürüldü. Etnik temizlik siyasetinin kurbanları doğrudan erkeklerdi. Bosnalı Sırpların siyaset anlayışı, Srebrenitsa'daki bütün erkekleri öldürmektir. Bu yolla neslin kurutulması arzulanıyordu ki bu arzu da bölgeyi Sırplaştırma çabalarıyla paraleldi. Öldürülenler toplu mezarlara gömülüyor,

cesetleri kaybediliyordu. Bosna-Hersek'in her tarafına toplama kampları dikildi. Sağ ele geçirilen kadınlar, erkekler ve çocuklar bu kamplarda işkencelere, çeşitli insanlık dışı uygulamalara maruz kalıyorlardı. Bu etnik temizlik siyaseti Srebrenitsa'da hedefine ulaşmıştı denebilir. Zira nüfusun % 60'ından fazlasını Boşnak Müslümanların oluşturduğu Srebrenitsa kasabası, 1997 yılında etnik açıdan temizlenmiş, kasabada neredeyse hiç Boşnak kalmamıştı. Türlü nedenlerle patlak veren bir savaş, giderek iç savaşa, iç savaş da etnik bir rotaya kaymış, soykırım aşamasına ulaşmıştı. Nitekim savaş sonrası geçmişle hesaplaşma pratiklerine de, "soykırım" ifadesi yön verecek, hararetli tartışmalara neden olacaktı.

YUGOSLAVYA'DA GEÇMİŞ YARGILANIYOR

Bölgedeki çatışmaların henüz sonlanmamış olduğu bir tarihte, 1993'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 827 sayılı kararıyla Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) kuruldu. Geçiş dönemi adaleti, çatışmaların tozu dumanı arasında tesis edilmeye çalışılıyordu. Konsey, savaş suçları işlemiş bireyleri yargı önüne taşımayı amaçlıyordu. EYUCM başlarda kimi açılardan atıl kalmıştı, zira devletler savaş suçlarından sorumlu olan faillerin yakalanmasında gevşeklik gösteriyorlardı. Nihayet Bosna'daki savaş 1995 Dayton Antlaşması'yla sona erdi. Savaşın sona ermesi, hakikatlerin gün yüzüne çıkartılmasında yargılama süreci açısından kolaylaştırıcı bir etkide bulundu. Yargılamalarla birlikte savaş suçlarına dair yeni ve önemli kanıtlar ortaya çıkıyordu. Halen devam eden mahkeme, 2001 yılında EYUCM'de soykırımdan suçlu bulunan ilk kişi olan Radislav Krstić'le ilgili hükmü ile Srebrenitsa katliamının bir soykırım suçu teşkil ettiğini ilan etti. Bunu 2010'da Vujadin Popovic, Ljubiša Beara, Drago Nikolić ve 2012'de de Zdravko Tolimir hükümleri izledi. Duruşmalar sürerken ölen Slobodan Milošević ile Milan Kovačević de soykırımla suçlandı.

2007'deki "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Konvansiyonunun Tatbiki (Bosna Hersek'e

karşı Sırbistan ve Karadağ)" içinde Uluslararası Ceza Mahkemesi, EYUCM'nin Srebrenitsa'nın soykırım olduğu kararını onayladı. Devletler arasındaki yasal ihtilafları çözmekle BM tarafından yetkilendirilmiş esas hukuk aygıtı olarak UCM, soykırım suçunun temelde Republika Srpska (Bosna Hersek Sırp Cumhuriyeti) ordusunun kurmay subayları tarafından işlendiğini beyan etti. UCM Sırbistan'ın soykırımda doğrudan sorumlu veya işbirlikçi olmadığını ama soykırımı önlemek için hiçbir şey yapmayarak, ve sonrasında da soykırımdan sorumlu kişilerin cezalandırılması için EYUCM ile işbirliği yapmayarak Soykırım Konvansiyonu'nu ihlal ettiği sonucuna vardı. Sırbistan, soykırımdan esas olarak sorumlu tutulan, Republika Srpska ordusu başkomutanı Radovan Karadžić ve General Ratko Mladić'i teslim etmek durumundaydı. 1995'te EYUCM tarafından soykırımla suçlanan Karadžić ve Mladić yıllarca firari olarak yaşadı. AB bu firari komutanların tutuklanarak mahkeme önüne çıkarılması için Sırbistan'a baskı uyguladı. General Ratko Mladić, Slobodan Milošević'in 2001'de Lahey'e teslimi sonrasında ortadan kayboldu. Karacić'se 1996'dan beri kayıptı. 21 Temmuz 2008'de Karacić, Saraybosna ve Srebrenitsa katliamlarını planlamak suçlamasıyla tutuklandı. 2011'de de Mladić tutuklanarak mahkemeye sevk edildi.

Bosna Savaşı sırasında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin devlet başkanı olan Slobodan Milošević, 2000'de başkanlık seçimlerinin ilk turunu kaybetti. Seçim sonuçlarını kabul etmeyi ve görevden çekilmeyi reddettiye de kendisine karşı düzenlenen kitle-sel gösteriler üzerine istifa etmek durumunda kaldı. 2001'de pek çok iç tartışmanın ardından, polisin villasına girip kendisini almasını engelleyen silahlı destekçilerinin çıkardığı çatışmalardan sonra tutuklandı. Sırbistan Başbakanı Zoran Cincić, Milošević'i Bosna, Hırvatistan ve Kosova'da insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları işlediği iddialarıyla yargılanmak üzere EYUCM'ye teslim etti ve böylece yeni bir dönem başladı. 1990'lar boyunca savaş suçlarının inkârı, yerini bu suçların sancılı kabulüne bırakıyordu. Bu tutuklamalar, Sırp siyaseti ve EYUCM ile ilişkilerdeki değiş-

FOTOĞRAFÇI BİLİNMIYOR, 2004,
SARAYBOSNA. SARAYBOSNA'DA BİR
DUVAR RESMİ. KAYNAK: FLICKR.

PHOTOGRAPHER UNKNOWN, SARAJEVO, 2004. A
WALL PAINTING IN SARAJEVO. SOURCE: FLICKR.

ADAM JONES, 2007, POTOÇARI. BİR
TOPLU MEZAR.

ADAM JONES, 2007, POTOÇARI. EXHUMED GRAVE
OF VICTIMS.

mi yansıtıyordu. Mahkeme 161 kişi hakkında savaş suçlarına yönelik olarak iddianame düzenledi. Savaş suçlarını açığa çıkarmak üzere çok sayıda yerel mahkeme de kurulmuştu. Davaların yanı sıra, toplu mezarların bulunması için de yoğun bir çaba harcanıyor, ölenlerin kimlik tespitleri yapılmaya çalışılıyordu.

HAKİKATLE YÜZLEŞME: SOYKIRIM MI DEĞİL Mİ TARTIŞMALARI

Gerek EYUCM gerekse yerel mahkemeler savaş döneminde işlenen çok sayıda suçu ve hakikati açığa çıkarmıştı çıkarmasına ama toplumsal yüzleşme açısından bakıldığında, hakikatler Sırp halkı ve siyasi temsilcileri tarafından inkâr ediliyordu. Yüzleşme süreci, inkâr tutumundan ötürü sağlıklı bir şekilde gerçekleşemiyordu. Milošević sonrasında kurumsal inkâra pek rastlanmasa da, katliamın konuşulur olması, katliama dair kabul aşamasına geçildiği anlamına gelmiyordu. 2000’li yıllarda katliamın öneminin ve bu katliamda Sırpların sorumluluğunun azaltıldığı bir söylem hâkim oldu. Savaş suçlarına ilişkin bilgi sahibi olmak, Sırp kamuoyunu savaş suçlarını tanıma ve sorumluluk almaya yöneltmemiştir. Çeşitli araştırmalara göre, nüfusun yarısı Srebrenitsa katliamına şüpheyle yaklaşıyordu. Kamusal alanda, Srebrenitsa katliamının soykırım olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı konuşuluyordu. Kurbanların sayısı, ölü ilan edilen Boşnakların aslında yaşayıp yaşamadığı, şehirde ölenlerin sivil olup olmadığı, içlerinde savaşan statüsünde olanların da bulunduğu, katliamda öldürülmemiş olan Boşnak savaşçıların Srebrenitsa’da gömülüp gömülmediği, kaç kurbanın gerçekten mermi yarasıyla öldüğü ve bu süreçte Boşnak siyasetçilerin rolü tartışılıyordu. Hakikatlere şüphenin gölgesi düşmüştü ve bu gölgenin toplumsal yüzleşme açısından kaldırılması şarttı. 2001’de Hakikat ve Yüzleşme Komisyonu kuruldu. Fakat bu Komisyon tamamen işlevsizdi zira sivil toplum ve insan hakları örgütlerine, kurbanların kurdukları derneklere ve EYUCM’ye danışılmaksızın kurulmuştu. Ayrıca Komisyon’un tüm üyeleri etnik olarak Sırp kökenliydi. Komisyon ölü doğmuştu.

Komisyon hakikatleri aydınlatacak bilgileri değil, inkâra kaynaklık eden şüpheleri destekliyordu, tam da bundan ötürü şiddetli eleştirilere maruz kaldı.

12 Mart 2003'te ilerici Başbakan Zoran Cinciç suikaste uğradı. Soykırımı ilişkin konuşmaların yerini suskunluğun alması arzulanıyordu. Nitekim bu cinayet etkisini gösterdi. Suikastten sonra Sırp politikacılar netameli konularda fikirlerini dile getirmekten çekinir oldular. Buna rağmen EYUCM'yle işbirliği ve mahkemelerdeki celseler savaş suçları konusunu gündemde tutuyordu. Cinciç'in akıbetine uğramaktan korkan siyasetçiler ve haklarında savaşa karışma iddiası olan partiler, geçmişe ilişkin tartışmaların odağını savaş suçlarından EYUCM'nin meşruiyetini sorgulamaya kaydırdılar. Soykırım iddiasını itibarsızlaştırmanın bir yolu da, kararı veren mahkemenin fiilî varlığını söylemsel olarak sulandırmaktan geçiyordu.

İNKÂRDAN TANIMAYA: İLK RESMÎ ÖZÜRLER

Hem uluslararası mahkemelerin hem de AB'nin kararları Sırbistan'ın Srebrenitsa katliamı konusundaki sorumluluklarını kabul etmesinde etkili oldu. 2009'da Avrupa Parlamentosu "Srebrenitsa Kararı" aldı. Parlamento, Batı Balkan devletlerinin AB'ye entegrasyonu için EYUCM'yle tam bir işbirliği içinde olmaları koşulunu tekrarladı. 11 Temmuz'u tüm AB'de Srebrenitsa anma günü ilan etti ve tüm Batı Balkan ülkelerini bu anmaya katılmaya çağırdı. Gerek mahkemeler tarafından açığa çıkarılan hakikatler gerekse AB'nin girişimleri Sırbistan'ı kendi geçmişiyle yüzleşmek zorunda bırakıyordu. Demokratik kamuoyu da üçüncü bir güç merkezi olarak, siyasal iktidar üzerinde Adalet Divanı'nın aldığı Sırbistan'ın soykırımdaki rolüyle ilgili kararın tanınması yönünde baskı uyguluyordu. Sivil toplum kuruluşları, 2005'ten itibaren Sırbistan parlamentosuna Srebrenitsa için özür dilemesi gerektiği yönünde demokratik çerçevede telkinde bulunuyordu. Bir diğer önemli örgütlenme de annelerin oluşturduğu örgütlenmeydi. Geçmiş suçların yargılanması ve özür gibi hususlarda aktif bir rol üstlenmişti anneler.

BEHIC 1973
BARI 1930
BEHIC 1970
SALIC 1947
SMAIL 1930
ESMAN 1945
1934

BEHIC 1968
BEHIC 1951
BEHIC 1937
BEHIC 1943
BEHIC 1974
BEHIC 1940
BEHIC 1940
BEHIC 1969
BEHIC 1948

ADAM JONES, 2007, POTOČARI, BOSNA
HERSEK. KADINLAR POTOČARI'DE, HER YIL
DÜZENLENEN ANMA TÖRENİNDE TEMMUZ
1995 SREBRENITSA KATLIAMI KURBANLARI
ANITINDA.

ADAM JONES, 2007, POTOČARI, BOSNIA AND
HERZEGOVINA. WOMEN AT THE MONUMENT FOR VICTIMS
OF THE JULY 1995 SREBRENICA MASSACRE AT THE
ANNUAL MEMORIAL CEREMONY IN POTOČARI.

SALIHOVIC 1962
SALIHOVIC 1959
SALIHOVIC 1965
SALIHOVIC 1937
SALIHOVIC 1975

SALIHOVIC 1979
SALIHOVIC 1974
SALIHOVIC 1938
SALIHOVIC 1979
SALIHOVIC 1969
SALIHOVIC 1957
SALIHOVIC 1969
SALIHOVIC 1945

ENIN 1947
ENIN 1976
ENIN 1978
ENIN 1979
ENIN 1979

ENIN 1974
FADIL 1956
FADIL 1956
FADIL 1956
FADIL 1956

SALIHOVIC 1962
SALIHOVIC 1959
SALIHOVIC 1965
SALIHOVIC 1937
SALIHOVIC 1975

SALIHOVIC 1979
SALIHOVIC 1974
SALIHOVIC 1938
SALIHOVIC 1979
SALIHOVIC 1969
SALIHOVIC 1957
SALIHOVIC 1969
SALIHOVIC 1945

ENIN 1947
ENIN 1976
ENIN 1978
ENIN 1979
ENIN 1979

ENIN 1974
FADIL 1956
FADIL 1956
FADIL 1956
FADIL 1956

SALIHOVIC 1962
SALIHOVIC 1959
SALIHOVIC 1965
SALIHOVIC 1937
SALIHOVIC 1975

SALIHOVIC 1979
SALIHOVIC 1974
SALIHOVIC 1938
SALIHOVIC 1979
SALIHOVIC 1969
SALIHOVIC 1957
SALIHOVIC 1969
SALIHOVIC 1945

ENIN 1947
ENIN 1976
ENIN 1978
ENIN 1979
ENIN 1979

ENIN 1974
FADIL 1956
FADIL 1956
FADIL 1956
FADIL 1956

SALIHOVIC 1962
SALIHOVIC 1959
SALIHOVIC 1965
SALIHOVIC 1937
SALIHOVIC 1975

SALIHOVIC 1979
SALIHOVIC 1974
SALIHOVIC 1938
SALIHOVIC 1979
SALIHOVIC 1969
SALIHOVIC 1957
SALIHOVIC 1969
SALIHOVIC 1945

ENIN 1947
ENIN 1976
ENIN 1978
ENIN 1979
ENIN 1979

ENIN 1974
FADIL 1956
FADIL 1956
FADIL 1956
FADIL 1956

SALIHOVIC 1962
SALIHOVIC 1959
SALIHOVIC 1965
SALIHOVIC 1937
SALIHOVIC 1975

SALIHOVIC 1979
SALIHOVIC 1974
SALIHOVIC 1938
SALIHOVIC 1979
SALIHOVIC 1969
SALIHOVIC 1957
SALIHOVIC 1969
SALIHOVIC 1945

ENIN 1947
ENIN 1976
ENIN 1978
ENIN 1979
ENIN 1979

ENIN 1974
FADIL 1956
FADIL 1956
FADIL 1956
FADIL 1956

Derken özür taleplerinin hayata geçirilmesinde bir tür kırılma ânı yaşandı. 2005'te "Akrep kaseti" olarak bilinen görüntüler televizyonlarda yayınlandı. İnkârı esas alan hâkim toplumsal algıda önemli bir dönüşüme vesile oldu bu görüntüler. İlk olarak Miloşević'in 1 Haziran 2005'teki davasında yayınlanan görüntülerde, Sırp paramiliter güçlerin -Akreplerin- Tmovo köyündeki 6 Müslümanı katletmesi gösteriliyordu. 17 Temmuz 1995 tarihinde gerçekleşen infazların Srebrenitsa katliamıyla bağlantılı olduğu çok aşikârdı. Katliama ilişkin mevcut suskunluk perdesinin yırtılması, özrün dillendirilmesi işten bile değildi artık. Her şey apaçık ortadaydı. EYUCM'yle işbirliğinde gönüllü davranmamasıyla bilinen dönemin muhafazakâr başbakanı Vojislav Koştunitsa dahi katliamı kınadı ve bir özür metni yayınladı. Katliamın onuncu yıldönümünde Srebrenitsa anmasına katılma kararı alındı.

RESMÎ ÖZRE TEPKİLER

Resmî özür Sırp kamuoyunda bir şok etkisi yarattı. Kamuoyuna göre, öncelik Bratunaç'taki Sırp kurbanlara değil, Srebrenitsa'daki Müslüman kurbanlara verilmişti. Kamuoyunun yoğun tepkilerinden ötürü başlangıçtaki açıklık giderek kayboldu. Sırbistan Devlet Başkanı Tadiç'in Srebrenitsa anmasına katılımı kurumsal destek olmadan gerçekleşti. Savaş suçları deklarasyonu çeşitli partilerin "Sırp savaş suçları" deyimine itirazları yüzünden kadük kaldı. 9 Temmuz 2005'te Sırbistan Radikal Partisi Belgrad'da, Srebrenitsa'nın onuncu yıl anması gerçekleştirilmeden bir gün önce, bir miting düzenledi. Sırları savaşta yok edemeyen güçlerin onları çeşitli suçlarla itham ederek yok etmeye çalıştığı vurgulandı miting konuşmalarında. Bu tarz söylemlerle Srebrenitsa katliamını gündemde tutanların komplocu dış güçler ve onların bağlantıları olduğu dile getiriliyor; savaş suçlarının Sırların hatası olmadığı, aksini iddia edenlerin hain olduğu öne sürülüyordu.

Öte yandan, katliamı gündemde tutmaya çalışan sivil toplum örgütleri çeşitli baskılara maruz kalıyorlardı. 2005'te katliamı anma kampanyası düzenleyen İnsan Hakları İçin Belgrad

Gençlik İnisiyatifi'nin billboardlarının üstüne "Tekrarı olacak" ve "Bıçak, Tel, Srebrenitsa" gibi tehdit edici milliyetçi sloganlar yazıldı. Sırbistan Radikal Partisi, Sırbistan Sosyalist Partisi ve Sırbistan Demokratik Partisi gibi partiler kamusal söylemi yurt-sever-hain ikiliği çerçevesinde kurguluyorlardı. Savaşın savunma amaçlı olduğunu fakat buna rağmen Sırp'ların cezalandırıldığını vurguluyorlardı. Türölü savaş suçları ve soykırım pratiğı kamu-sal söylemde meşrulaştırılmaya çalışılıyordu. Doğrudan savaşı tecrübe etmemiş olan Sırp vatandaşları 1991-1995 arasındaki savaşı kabaca şöyle anlamlandırıyorlardı: üç etnik çatışma, NATO bombardımanı, Yugoslavya'nın parçalanması, Karadağ ve Kosova'nın bağımsızlaşmaları, üst üste seçimler, ilk demokratik seçimlerle işbaşına gelen başbakanın suikastle öldürölmesi, Avrupa'dan izole edilmek ve ekonomik zorluklar. Kamuoyu savaşı bizzat kendilerinin acıları ve kurbanlıkları üzerinden algılıyordu. Bu kurbanlaştırmanın da etkisiyle Batı'nın savaşa dair anlatılarını kolayca reddedebiliyorlardı.

GEÇMİŞLE HESAPLAŞMADA DÖNÜM NOKTASI: KABUL AŞAMASI

2009'da Sırbistan siyaseti Srebrenitsa soykırımına ilişkin yeni bir siyasi uzlaşmaya gitmeye mecbur oldu. AB'nin ve uluslararası kamuoyunun yaptırımları egemen siyaset üzerinde etkide bulunuyordu. 31 Mart 2010'da Sırbistan Parlamentosu Srebrenitsa'daki Suçu Kınama Deklarasyonu'nu kabul etti. Geçmişle hesaplaşma açısından kesinlikle önemli bir adımdı bu. Benzer deklarasyonlar 2005, 2007 ve 2009 yıllarında da kimi siyasetçiler tarafından önerilmiş ama reddedilmişlerdi. Deklarasyonu parlamentoya Devlet Başkanı Tadić getirmişti. Tadić'e göre, resmî özür Sırbistan'ın stratejik önceliğı olan Avrupa Birliğı'ne katılım sürecinde önemli bir kapı açacaktı.

13 saat boyunca parlamentodaki tartışmalar televizyondan yayınlandı. Tartışmalar Srebrenitsa hakkındaki gerçekten ziyade sorumluluğun kolektif mi bireysel mi olduğı, Sırp kurbanlara

karşı yanlı davranan uluslararası toplumun eleştirisi üzerinden kurbanların eşitliği ve soykırım kavramı üzerine odaklandı. Böylece görüşmeler sadece Sırlar tarafından işlenen savaş suçlarına değil, Sırlara karşı işlenen suçlara ilişkin olarak da yürütüldü. Geçiş dönemi adaleti, Sırların hem cellât hem de kurban rolünde olduğu bir söylemle dile getirildi. Olumlu bir öz-imaj yaratmaya çalışan bazı siyasetçiler Sırbistan'ın bölgede istikrar ve barışın öncülüğünü yapmaya talip bir ülke olduğunu söylüyor; bu itibarla, geçmişle ilişkinin yeniden tanımlanması ve Sırbistan'ın geçmişte işlenen suçları lanetlemesinin bölgedeki diğer ülkelere örnek olacak bir davranış olduğunu vurguluyorlardı. Parlamento az bir çoğunlukla elde edilen uzlaşmayla, Sırbistan'ın Srebrenitsa'daki sorumluluğunu mevcut siyasi dengeleri yansıtan bir açıklamayla kabul etti:

Sırbistan Cumhuriyeti Ulusal Meclisi, Temmuz 1995'te Srebrenitsa'daki Bosnalı nüfusa karşı Uluslararası Adalet Divanı'nın kararında belirtilen şekilde işlenen suçu ve öznel ulusal emellerin diğer ulus ve dinlerin mensuplarına karşı silahlı güç ve fiziksel şiddet kullanılarak gerçekleştirilebileceği bilincini yaratan tüm sosyal ve siyasi süreçleri ve olayları en sert şekilde kınar. Bu vesileyle, kurbanların ailelerine taziyelerini ve bu trajedinin önlenmesi için mümkün olan her şeyin yapılmamasından ötürü özürlerini sunar.

Başkan Tadić bu açıklamayı “en yurtsever yasa” ilan etti. Batı Avrupa ve Amerikan basınıysa Sırbistan ve bölge için önemli bir adım ve Sırbistan'ın Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde bir mihenk taşı olarak değerlendirdi. Boşnak kurban yakınlarıysa “soykırım” yerine “trajedi” kelimesini kullandığı için deklarasyonu sert bir şekilde eleştirdi.

Tadić'ten sonra başkanlık koltuğuna oturan Tomislav Nikolić, 25 Nisan 2013'te Bosna Hersek televizyonunda kendisiyle yapılan bir röportajda Srebrenitsa katliamı için şu söz-

lerle özür diledi: “Dizlerimin üzerine çöktüm. Ve Sırbistan’ın Srebrenitsa’daki suçu nedeniyle af diliyorum. Herhangi bir insan tarafından devletimiz ve halkımız adına işlenen suçlar için özür diliyorum”. Savaşın sorumluluğunu büyük oranda Milošević’in üzerine yıkan ve “soykırım” ifadesini kullanmayan Nikolić, soykırım suçlamasının ispatı gerekiyor iddiasındaydı. Republika Srpska da 10 Kasım 2004’te Srebrenitsa’daki katliamla ilgili olarak özür dilemişti: “Bosna Sırp Hükümeti Srebrenitsa kurbanlarının ailelerinin acısını paylaşmakta, bununla ilgili gerçekten üzgün olduğunu belirtmekte ve bu trajedi için özür dilemektedir.”

Sırbistan Parlamentosu’nun kararı siyasi bir uzlaşmayı temsil ettiğinden, katliamın sorumluluğunu kabul ve özür konusunda kısıtlı kaldı. Geçmişle hesaplaşma süreci eksiklikleriyle birlikte gerçekleşti. Sözgelimi mağdurlara doğru düzgün tazminat ödemeleri yapılmadı. İdari tazminat sadece fiziksel yaralanmaları olanlara -o da kanıtlamaları şartıyla- tahsis edildi. Öte yandan, yargı ve kolluk kuvvetlerinde yer alan suçlu şahısların çoğu görevlerinden alınmadılar.

Sırp sivil toplum kuruluşlarının söylemi gerçek bir tarihle yüzleşme niyetinin taşıyıcısı olmaya devam ediyor. Mayıs 2010’da, 1992’de 3.000 Boşnak’ın Sırp kuvvetlerince katledildiği Vişegrad şehrindeki anmaya Siyahlar İçinde Kadınlar adlı feminist bir sivil toplum kuruluşu da katıldı. Kuruluşun Başkanı Staşa Zajović şöyle sesleniyordu konuşmasında:

Bize güven duyduğunuz için teşekkür ederiz. Acınıza katılmamıza, taziyelerimizi sunmamıza, empati ve dayanışma göstermemize izin vererek bizi onurlandırdınız. En temel insani ve ahlâki görevin bu küçük, mütevazı hediyesini kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. Başka ülkelerde ya da ülkemizde işlenen suçları eleştirebiliriz, fakat sadece kendi ülkemiz tarafından, bizim adımıza işlenen suçlardan dolayı utanç ve suçluluk duyabiliriz. Bu korkunç keder, utanç ve acı duygularını hafifletebilmek için bizlere yardımcı olduğunuz için teşekkür ederiz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Daniela Mehler, "Understanding Normative Gaps in Transitional Justice: The Serbian Discourse on the Srebrenica Declaration 2010", *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 11(4): 127-156, 2012.
<http://www.icj-cij.org/court/index.php?pr=1898&pt=3&p1=1&p2=3&p3=1>
<http://www.icty.org/x/cases/borovcanin/ind/en/bor-annexA020906.htm>
- İlhan Uzgel, "Balkanlarla İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, Cilt 2 içinde, Baskın Oran (der.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Jasna Dragovic-Soso, "Apologising for Srebrenica: The Declaration of the Serbian Parliament, the European Union and the Politics of Compromise", *East European Politics*, 28(2): 163-179, 2012.
- Jelena Obradovic-Wochnik, "Knowledge, Acknowledgement and Denial in Serbia's Response to the Srebrenica Massacre", *Journal of Contemporary European Studies*, 17(1): 61-74, 2009.
- Olivera Simic ve Kathleen Daly, "'One Pair of Shoes, One Life': Steps towards Accountability for Genocide in Srebrenica", *The International Journal of Transitional Justice*, 5: 477-491, 2011.

SİYASİ ÖZÜRLERDEN SEÇME

Profesör Graham G. Dodds

Concordia Üniversitesi, Montreal, Kanada

~ 16 Haziran 2013

Devletlerin işlediği suçlar için hükümetler tarafından
dilenmiş özürlerden seçilerek oluşturulmuş
kronolojik bir listedir.

27 EYLÜL 1951 1949'dan, emekliye ayrıldığı 1963'e kadar Federal Almanya Şansölyesi olan Konrad Adenauer (1876-1967), Yahudilerden Almanların Yahudi halkına yönelik cürümlerinden dolayı özür diledi ve Almanya'nın "maddi ve manevi iyileştirmeler" yapması gereğini savundu.

1965 Japonya ve Güney Kore dışişleri bakanları tarafından yayımlanan ortak bir açıklama, Japonya'nın 36 yıllık sömürge yönetimiyle ilgili "yirmi muğlak özür sözcüğü" içermektedir.

7 ARALIK 1970 Batı Almanya Şansölyesi Willy Brandt, Almanya'nın Soykırım konusundaki suçluluk, üzüntü ve sorumluluğunu ifade etmek üzere Varşova Gettosu anıtının önünde dizleri üzerine çöker.

23 EKİM 1985 Japonya Başbakanı Yasuhiro Nakasone Birleşmiş Milletler'deki konuşmasında, 2. Dünya Savaşı'nda Japonya'nın oynadığı rolden dolayı özür diler.

10 AĞUSTOS 1988 ABD Kongresi'nin ABD hükümeti adına Japon Amerikalıların 2. Dünya Savaşı sırasında kamplarda tutulmasından dolayı özür dileyen kararını Başkan Reagan imzaladı.

22 EYLÜL 1988 Kanada Başbakanı Peter Mulroney, 2. Dünya Savaşı'nda işlenen suçlardan ötürü Japon Kanadalılardan özür diler ve bir tazminat anlaşması imzalar.

4 MART 1990 Şili Cumhurbaşkanı Patricio Aylwin, ülkedeki diktatörlük dönemi baskılarına maruz kalan kurbanların ailelerinden af diler.

13 NİSAN 1990 Sovyet Başkanı Mikhail Gorbaçov, Sovyetler Birliği'nin Polonyalı savaş esirlerinin 1940'ta Katyn ormanında katledilmesinden dolayı sorumlu olduğunu kabul eder.

13 NİSAN 1990 40 yıl süren inkârın ardından, yeni Doğu Alman parlamentosu Nazi suçları için bir özür yayımlar, tazminat ödemeyi ve İsrail'le ilişkilerini geliştirmeyi istediğini belirtir.

9 EKİM 1991 ABD Başkanı George W. Bush, 2. Dünya Savaşı'nda kamplarda tutulan Japon Amerikalılardan hayatta kalanlara Amerikan hükümeti adına resmî özür mektubu ve çek gönderdi.

4 ARALIK 1991 Japonya Dışişleri Bakanı Michio Watanabe, Japonya'nın Pearl Harbor saldırısı ardından yaşanan savaş dönemi acılarıyla ilgili "derin üzüntülerini" ifade eder.

18 OCAK 1992 Japonya Başbakanı Kiichi Miyazawa, Japonya'nın "konfor kadınları" kullanmasından ötürü özür diler.

29 AĞUSTOS 1993 Güney Afrika Cumhurbaşkanı F.W. de Klerk apartheid için özür diler.

12 EKİM 1993 Rusya Başkanı Boris Yeltsin, 600.000 Japon savaş esirinin 2. Dünya Savaşı sonrasında Sibiryadaki kamplarda tutulmasıyla ilgili özür diler.

6 KASIM 1993 Japonya Başbakanı Morihiro Hosokawa, Güney Kore’de Güney Kore Cumhurbaşkanı Kim Young Sam’dan, Japonya’nın savaş dönemi eylemlerinden dolayı özür diler.

TEMMUZ 1995 Japonya Başbakanı Tomiichi Murayama, Japon güçleri tarafından genellelere seks köleleri ya da “konfor kadınları” olarak koyulan yaklaşık 200.000 kadından özür diler ve tazminat işlemlerini yürütmek üzere “Asyalı Kadınlar Fonu” isimli özel bir fon kurar. Fon “bu kadınlara Japonya halkı adına sunulmuş bir jesttir.”

TEMMUZ 1995 13.000 Parisli Yahudinin 53. yıllık toplantısında, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac 320.000 Fransız Yahudinin ölüm kamplarına gönderilmesinde Vichy hükümetinin Nazilere sağladığı yardımdan dolayı özür diler. (Mitterrand’ın Temmuz 1992’de özür dilemeyi reddetmesiyle karşılaştırılır.)

KASIM 1995 Büyük Britanya Kraliçesi II. Elizabeth, Yeni Zelanda Maori Yerlilerinden 1863’te topraklarının ellerinden alınmasından dolayı “şartsız olarak özür dileyen” yasayı onaylar. Yasa 112 milyon dolar ödenmesini ve yaklaşık 16.000 hektar toprağın Tainuilere iadesini içermektedir.

AĞUSTOS 1996 Eski Güney Afrika Cumhurbaşkanı F.W. de Klerk Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu’nda, “Ulusal Parti hükümeti döneminde gerçekleşen kabul edilemez birçok şey” için özür diler.

ARALIK 1996 Japonya Başbakanı Ryutara Hashimoto, 200.000 “konfor kadını”ndan hayatta olan 500’üne özür mektubunun yanı sıra maddi tazminat önerir ancak bu teklif sadece altı kişi tarafından kabul edilir.

14 MAYIS 1997 Ulusal Parti lideri F.W. de Klerk, Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu’nda apartheid için bir kez daha özür diler.

16 MAYIS 1997 ABD Başkanı Clinton, ABD Halk Sağlığı Hizmetleri tarafından yürütülen ve hastalığın tıbbi tedavisini kesintiye uğratan 48 yıllık Tuskegee Frengi Araştırması için özür dilemek üzere Beyaz Saray’da bir tören düzenler.

Araştırma sonrası hayatta kalan sekiz kişiden beşi Beyaz Saray'daki törene katılır. (ABD hükümeti 1974'te hayatta kalanların açtığı davayı 10 milyon dolarlık bir anlaşmayla sonuçlandırmıştır.)

HAZİRAN 1997 İngiltere Başbakanı Tony Blair, 1840'larda yaşanan Patates Kıtlığı sırasında İngilizlerin İrlanda halkının durumuna kayıtsız kalmasından dolayı üzüntülerini ifade eder.

14 EKİM 1997 Büyük Britanya Kraliçesi Elizabeth, 1912 Amritsar katliamıyla ilgili pişmanlık ve taziyelerini sunar.

EKİM 1997 Norveç Kralı Harold, Samilere karşı yapılan haksızlıklardan dolayı özür diler.

KASIM 1997 Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, 80. yıldönümünde Bolşevik Devrimi'nin hatalarından dolayı özür diler.

7 OCAK 1998 Kanada hükümeti, tarihinde yerli halklara uyguladığı kötü muamele için resmî olarak özür diler.

OCAK 1998 İngiltere Başbakanı Tony Blair, 1972'deki Kuzey İrlanda Kanlı Pazar katliamı için özür diler.

26 MART 1998 ABD Başkanı Clinton, 1994 Ruanda soykırımı esnasında harekete geçemedikleri için özür diler.

22 NİSAN 1998 Güney Kore Devlet Başkanı Kim Dae Woo, Güney Kore hükümetinin Japonya hükümetinden "konfor kadınları" için resmî tazminat elde edilmesi çabalarına son vereceğini ancak resmî özür taleplerinin devam edeceğini ve bireysel tazminat taleplerine engel olmayacağını açıklar.

27 NİSAN 1998 Almanya Parlamentosu, İspanya İç Savaşı sırasında 26 Nisan 1937'de Guernica köyünü General Franco adına bombaladığı için resmî olarak özür diler.

MAYIS 1998 Japonya İmparatoru Akihito, Britanya'dan 2. Dünya Savaşı için özür diler.

EKİM 1998 Arjantin Devlet Başkanı Carlos Menem, Falkland Savaşı'yla ilgili üzüntülerini açıklar.

7 OCAK 1999 Birleşik Devletler federal yargıcı, ABD hükümeti ve 2. Dünya Savaşı sırasında enterne edilen Japon Amerikalılar arasında Haziran 1998 tarihinde yapılan, Başkan Clinton'ın resmî özrünü ve kişi başı 5000 dolar tazminat verilmesini içeren anlaşmayı onaylar.

11 OCAK 1999 İki eski Kızıl Kimer lideri, Khieu Samphan ve Nuon Chea, 1975'le 1979 arasında yaklaşık iki milyon kişinin öldürülmesinden dolayı Kamboçya halkından özür diler.

10 MART 1999 ABD Başkanı Bill Clinton ülkesinin Guatemala'da onbinlerce isyancı ve Maya Yerlisini öldüren sağcı hükümetleri desteklemesinden duyduyu pişmanlığı ifade eder.

6 TEMMUZ 1999 İran ABD'den, Temmuz 1988'de düşürülen İran yolcu uçağı için İran hükümeti ve ulusundan resmî olarak özür dilemesini talep eder. (Başkan Reagan 1988'de üzüntülerini bildirmiştir.)

3 EYLÜL 1999 Danimarka Başbakanı Poul Nyrup Rasmussen, ülkesinin Grönland İnuitlerini 1953'te ABD hava üssünü genişletilmesi için yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlamasından ötürü özür diler.

10 ARALIK 1999 İsviçre hükümeti 2. Dünya Savaşı'nda işlenen suçlardan dolayı 1995'teki özrünü yineler ancak savaş sırasında İsviçre sınırından geri çevrilen Yahudi sığınmacılar için tazminat ödemeyi reddeder.

17 ŞUBAT 2000 Almanya Cumhurbaşkanı Johannes Rau, İsrail parlamentosunda Soykırım için özür diler.

7 NİSAN 2000 Avusturya hükümeti, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra eski Nazilere siyasi korunak sağladığı için özür diler.

8 NİSAN 2000 Belçika, uluslararası toplumun 1994 Ruanda soykırımını engellemedeki başarısızlığından ötürü af diler.

10 TEMMUZ 2001 Polonya Cumhurbaşkanı Kwasniewski, Polonya Yahudilerinin 2. Dünya Savaşı sırasında katledilmesinden dolayı özür diler.

EYLÜL 2001 Birleşmiş Milletler Dünya Irkçılıkla Mücadele Konferansı'nda, Avrupa Birliği kölelik ve sömürgecilik için bir özür deklarasyonu yayımlar.

8 EKİM 2001 Japonya Başbakanı Junichiro Koizumi Çin'de, 2. Dünya Savaşı'nda hayatlarını kaybeden Çinliler için özür diler ve taziyelerini bildirir.

6 ŞUBAT 2002 Belçika, Kongo'nun ilk Başbakanı Patrice Lumumba'nın 1961'de öldürülmesine iştirak ettiği için özür diler, Kongo gençliği ve demokrasisine destek sağlayacak bir anma fonu kurar.

29 MAYIS 2002 Nijerya Devlet Başkanı Olusegun Obasanjo, ülkede demokrasinin tesis edilmesinin üçüncü yıldönümü vesilesiyle, önceki hükümetlerin yaptığı hak ihlallerinden dolayı Nijeryalılardan özür diler.

7 ARALIK 2002 Irak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin, ülkesinin Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgalinden ötürü özür diler.

22 MART 2003 Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu son tespitlerini açıklarken, genel bir affa karşı uyarı yapar ve apartheid için tazminatı savunur.

16 NİSAN 2003 Güney Afrika Cumhurbaşkanı Thabo Mbeki ülkesinin Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nda tanıklık eden apartheid suçlarının 19.000 kurbanına, 85 milyon dolar tazminat ödeyeceğini açıklar.

4 HAZİRAN 2003 Yeni Zelanda, Maori gruplarıyla yapılan antlaşmaların çiğnenmesinden dolayı resmî olarak özür diler.

11 EYLÜL 2003 Hırvatistan ve Sırbistan-Karadağ Cumhurbaşkanları, 1990'larda eski Yugoslavya'da etnik ve dinsel çekişmeler sırasında ülkeleri tarafından yapılan hatalardan dolayı karşılıklı olarak birbirlerinden özür diler.

4 OCAK 2004 İsviçre, Yahudilerin Nazi Almanyası'ndan kaçmalarına yardım ederek İsviçre tarafsızlık yasalarını çiğnemekten hüküm giyen kişilerden özür diler.

7 MAYIS 2004 ABD Başkanı George W. Bush, Ürdün Kralı Abdullah'la düzenlediği bir basın toplantısında Iraklı mahkumların Ebu Garib hapisanesinde uğradıkları kötü muameleden dolayı özür diler.

8 MAYIS 2004 ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Iraklı mahkumlara yapılan kötü muamele için özür diler, Kongre ve Başkan'ın suistimallerden haberdar edilmesinin sorumluluğunu üstlenir.

5 KASIM 2004 General Juan Espinosa Şili ordusunun General Pinochet rejimi sırasında yaşanan insan hakları ihlalleriyle ilgili sorumluluğu ve kolektif "kurumsal" kabahati üstleneceğini duyurur. Ordu daha önce ihlalleri, bilinçli politikalar olarak kabul etmemiş, bireysel "aşırılıklar"ın sonucu olduğunu açıklamıştır.

12 TEMMUZ 2005 Srebrenitsa'da 8.000 kişinin öldürülüşünün 10. yıldönümünde, Amerikalı ve Avrupalı liderler "güvenli bölgeyi" koruyamamış olmaktan dolayı özür diler ve sorumluların adalet önüne getirileceği sözünü verir.

17 TEMMUZ 2006 Surinam Cumhurbaşkanı 1986'da 39 sivilin ordu tarafından katledilmesinden dolayı özür diler. Özür ve tazminat İnter-Amerikan İnsan Hakları Mahkemesi tarafından 2005 yılında hükme bağlanmıştır.

27 TEMMUZ 2006 İsrail Başbakanı Ehud Olmert, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'dan Lübnan'da İsrail'in bombalı saldırısıyla ölen dört barış gücü mensubu için özür diler.

- 22 TEMMUZ 2006** Kanada Başbakanı Stephen Harper, Çinli göçmenlere kelle vergisi uygulaması sırasında yapılan muameleden dolayı şartsız olarak özür diler.
- 25 KASIM 2006** Eski Şili diktatörü Augusto Pinochet, 18 yıllık iktidarı süresince işlenen suçlardan dolayı sorumlu olduğunu kabul eder.
- 26 MART 2007** İngiltere Başbakanı Tony Blair, Britanya'nın kölelikle ilgili rolünden dolayı "derin üzüntü ve pişmanlığını" ifade eder.
- 27 MART 2007** Japonya Başbakanı Shinzo Abe, Japonya'nın 200.000 Koreli ve Çinli kadını 2. Dünya Savaşı sırasında askerî genelevlerde çalışmaya zorladığını kabul etmemesinden dolayı (Japonya bu konuda 1993 yılında zaten özür dilemiş olsa da) haftalarca eleştirilmesinin ardından, cinsel köleleştirme için özür diler.
- 13 ŞUBAT 2008** Avustralya Başbakanı Kevin Rudd, "Çalınmış Kuşaklar" için Aborjinler ve Torres Boğazı Adaları halkından özür diler.
- 23 MART 2008** Fransa'da sürgünde olan eski Haiti diktatörü Jean-Claude Duvalier, eylemleriyle ilgili sorumluluğu kabul eder ve af diler.
- 3 AĞUSTOS 2008** Kanada Başbakanı Stephen Harper Britanya Kolumbiyası'nda, birkaç yüz Güney Asyalı göçmenin Vancouver'dan geri çevrilmesini içeren 1914 *Komagata Maru* vakası için özür diler. Yerel Sih toplumu üyeleri özrün Avam Kamarası'nda yapılması gerektiği itirazında bulunur.
- 30 AĞUSTOS 2008** İtalyan Başbakanı Silvio Berlusconi Bingazi'de, sömürge döneminde verilen zararlardan dolayı Libya'dan özür diler ve bir tür tazminat olarak 5 milyon dolarlık yatırım temin eder.
- 29 KASIM 2009** Peru, Afrika kökenli vatandaşlarından yüzyıllar süren "kötü muamele, dışlama ve ayrımcılık" için özür diler.

24 ŞUBAT 2010 İngiltere Başbakanı Gordon Brown, yoksul çocukların Londra'dan Britanya kolonilerinde çalıştırılmak üzere yurtdışına yollanmasını içeren hükümet programından dolayı özür diler.

31 MART 2010 Sırbistan Parlamentosu, devletin Srebrenitsa'da 1995 yılında Sırp Ordusu tarafından 8.000 Bosnalı Müslümanın katledilmesini engellemekteki başarısızlığından ötürü özür dileyen bir kararı kabul eder. Karar kurbanların ailelerine sunulan taziyeleri içerir.

15 HAZİRAN 2010 İngiltere Başbakanı David Cameron, 1972'de Kuzey İrlanda Kanlı Pazar olaylarında 14 silahsız göstericinin öldürülmesiyle ilgili olarak "derin üzüntü içinde" olduğunu söyler.

5 TEMMUZ 2010 Türkiye Dışişleri Bakanı, İsrail'in Mayıs ayında Gazze'ye giden gemiye düzenlediği kanlı baskın için özür dilemesini ister. İsrail resmî bir özür yayımlama niyeti olmadığını belirtir.

2 EYLÜL 2010 Küba lideri Fidel Castro 1960 ve 70'lerde eşcinsellere karşı uygulanan ayrımcılıktan dolayı özür diler.

26 KASIM 2010 Rusya Parlamentosu Duma, Josef Stalin'in 22.000 Polonya askerinin katledildiği Katyn'deki "korkunç trajedi"den sorumlu olduğunu açıklar. Polonya Başbakanı kararı, uzlaşma yönünde atılmış bir adım olarak olumlu bulduğunu bildirir.

21 EYLÜL 2011 İngiltere hükümeti, 1972 Kanlı Pazar olaylarında öldürülen 14 kurbanın yakınlarına tazminat ödeyeceğini açıklar.

20 EKİM 2011 Guatemala hükümeti, demokratik olarak seçilmiş Devlet Başkanı Jacobo Arbenz'e karşı 1954'te CIA tarafından tertiplenen darbeden dolayı özür diler.

9 ARALIK 2011 Hollanda'nın Endonezya büyükelçisi 1947 Rawagede katliamından dolayı, üç yıl önceki pişmanlık açıklamasını takiben özür diler.

11 OCAK 2012 Bulgaristan Parlamentosu, 1980'lerde etnik Türklerin asimilasyonunu amaçlayan politikaları kınayan bir kararı kabul eder.

3 TEMMUZ 2012 ABD Dışışleri Bakanı Hillary Clinton, sekiz ay önce düzenlenen Amerikan hava saldırılarında iki düzine Pakistan askerinin ölümünden dolayı özür diler. (Başkan Barack Obama 4 Aralık 2011'de taziyelerini dile getirmiş ancak resmî olarak özür dilememiştir.) Bu özür, Afganistan'daki NATO ikmal yollarının tekrar açılmasını sağlar.

20 ARALIK 2012 Fransa Cumhurbaşkanı Francois Hollande, Cezayir parlamentosundaki konuşması sırasında Fransa'nın Cezayir'deki sömürge yönetiminin "son derece adaletsiz ve sert" nitelikte olduğunu kabul eder ancak herhangi bir özür dilemez.

5 ŞUBAT 2013 İrlanda Başbakanı Edna Kenny, Magdalene Çamaşırhaneleri'nde ücret ödenmeden çalıştırılan binlerce kadından özür diler.

21 MART 2013 Avustralya Başbakanı Julia Gillard, 1950'lerden 1970'lere kadar devam eden, evlenmemiş annelerin bebeklerini evli çiftlere evlatlık vermeye zorlayan devlet politikasından dolayı özür diler.

22 MART 2013 ABD Başkanı Barack Obama'nın telkini sonrası, İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ı telefonla arayarak 2010'da Gazze'deki Filistinlilere yardım taşıyan gemiye yapılan ve ölümlere yol açan baskından ötürü özür diler.

25 NİSAN 2013 Sırbistan Cumhurbaşkanı Tomislav Nikolić, 1995'teki Srebrenitsa katliamı için özür diler ancak yapılan kıyımı soykırım olarak nitelendirmekten kaçınır.

12 MAYIS 2013 Cezayir'in bağımsızlık savaşında Fransa tarafında çarpışan 150 Cezayirli Paris'te Fransa Cumhurbaşkanı Francois Hollande'dan, Fransa'nın 1962'deki, sonrasında katliamlara yol açan geri çekilmesiyle yüzüstü bırakıldıklarının resmî olarak tanınmasına dair verdiği seçim kampanya vaadini yerine getirmesini talep eder.

BİR DAHA ASLA!

*Geçmişle
Yüzleşme
ve Özür*

NEVER AGAIN!

*Apology and
Coming to Terms
with the Past*

FOREWORD

İshak Alaton

Open Society Foundation

SOME OF YOU MIGHT REMEMBER. IT WAS ABOUT 40 YEARS AGO... Willy Brandt, the then Chancellor of Germany, paid an official visit to Poland. During this trip, he did something that no one expected. He suddenly kneeled before the monument to the memory of the victims and remained on his knees for a minute, with his head bowed, apologizing in the name of the German state. He asked for forgiveness from the peoples of the world. TV channels across the world broadcast that moment. Willy Brandt apologized on behalf of the German people. By doing so, he glorified Germany. He helped the German people gain esteem.

Let us also remember that our neighbor Bulgaria's Stalinist president

Todor Zhivkov had decided to get rid of Bulgarian citizens of Turkish origin. In Turkey, Özal was in power back then. Turgut Özal had said "We shall welcome those people." More than three thousand refugees arrived in Turkey. People were uprooted from their homeland. And today. It has been more than twenty years. Three years ago, the democratic parliament of Bulgaria, which is now a EU member, took a unanimous decision with 122 votes. The Bulgarian state apologized officially from Turkey, the Turkish people and those sent in exile back then. Only three parliamentarians abstained from the vote. There had been no demand for excuse, neither from Turkey, nor from anyone else. The

Bulgarian parliament took a unilateral decision and apologized.

A similar event took place two years ago. In Germany, eight people of Turkish origin were murdered, but the incidents were covered up by the police. In time, the truth was revealed. It turned out that the murders were committed by Turkophobic neo-Nazi groups. The German Chancellor Angela Merkel did not attempt to deny the events. She assumed her responsibility. She apologized officially from the victimized Turkish families, on behalf of the German state. The entire German people, that is 80 million individuals, observed a minute of silence in memory of the victims. Thereby, Angela Merkel glorified the German people and gained worldwide esteem. She also won hearts in Turkey.

Social peace is enjoyed exclusively by societies which have bravely come to terms with the dark moments in their past, by throwing aside the dark veil that covers the truth. That is, the call "Never again!" must reverberate in the streets, across the society, for peace and serenity, and the state must make an apology to preserve social cohesion.

Let us go back to the German and Bulgarian examples and ask ourselves the following: Why cannot we be as just and humane as Bulgarians or Germans?

The official apologies by Germany and Bulgaria are just two examples. We

have counted up to 150 such steps taken by states with a view to installing social peace and harmony.

This exhibition brings together 8 cases from Chile to the USA, from Australia to the UK, so that we do not see ourselves as a hapless people or think that our country is under "exceptional circumstances."

We cannot step into the shoes of the general public, opinion leaders or decision makers. However, we would like to invite everyone to a process of rethinking.

Time to be frank...

A man who has lived 86 years of his life to the fullest and knows that the end is near, can express his thoughts in a straightforward fashion and is ready to stand up to the harsh criticisms of narrow-minded people enslaved by prejudice.

It is now time to talk about the suffering and wrongdoings of the first ninety years of the Turkish Republic, which came up due to various reasons and now stand as a huge barrier before social peace.

Let us be frank... Discussions about the year 1915, events of September 6th-7th, inhumane policies of the September 12th military coup, errors committed during today's hotly debated "Peace Process" are all issues which must be an-

alyzed meticulously and soothed by the state through reconciliatory measures.

Let us be honest. There are burning issues on the public agenda.

For the past year, we have been debating the "Peace Process."

I consider the documents unveiled by the Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan at the Turkish parliament in 2011 as regards the Dersim uprising of 1938, and his apology on behalf of the state to be significant positive steps. However these partial measures cannot be said to soothe the public conscience.

Another urgent matter... We are heading at full speed towards the year 2015, when we are sure to undergo a deep crisis of diplomacy and prestige across the world - much like a truck with failed breaks about to run into a brick wall.

I cannot see anyone keen on changing the truck's course.

I frequently bring up such issues some of which I have experienced or witnessed firsthand, so that the society can be mindful of them. Because, I do not want the state to bear the brunt of these sins anymore. I want the society to know the truth and to finally witness the rise of a reputable state authority which tells the truth to the society.

I want a state which can apologize when necessary, and by doing so, redeem, and glorify itself, and gain prestige.

Facing up...

I say, it is time to face up to the truth.

We must be informed about past sins committed by certain public officials on behalf of the state and we must learn the sins under cover.

Most of these wrongdoers have passed away. However, we are alive, and must be able to stare in the eyes of our children, redeemed of the sins of our fathers.

It is not just to let children and grandchildren bear the brunt of sins committed by their fathers.

Universal law rejects the inheritance of crime. That is, those alive today cannot be held accountable for murders committed a long, long time ago. No one does so, anyway...

Our sole concern is with the policy of denial that we have been pursuing...

The truths that we deny...

Responsibility belongs to all of us...

The first quarter of the 21st century will go down in history as a period of confession and redemption in the world and Turkey. The civil society has a critical role to play in this regard.

I am entrepreneur. We all know that, supply cannot exist without demand. It would be in vain to expect the state authority to embark upon such a process unless there is strong demand

for it. And not just certain groups, but voices and colors from all sectors of the society must raise this demand. Otherwise, we will continue to content ourselves with measures for show only.

I am among the co-founders of the non-governmental organization Open Society Foundation, which for many years, has been shedding light on our past wrongdoings and sins, just like the citizens of a modern and reputable country should to duly redeem themselves. The foundation defends free thinking and social polyphony.

We have organized the exhibition “Never Again!: Apology and Coming to Terms with the Past” with the same objective. We hereby present cases from across the world which might shed light on debates in our society. I would like to extend my gratitude to all those who have worked in this project which I believe will contribute to social peace.

We are all fully aware that this is a long and arduous process.

The exhibition and this volume will remind you of the past and current course of events in the British, German, Serbian, Australian, Bulgarian, Chilean, French and American cases.

Will we succeed?

The burning question is as follows: Will our country be capable of constituting a similar case?

I witnessed many difficulties. I am optimistic and have never lost my hope.

Let us persevere. Let us have faith. We shall succeed.

Even if not in my lifetime...

NEVER AGAIN!: APOLOGY AND COMING TO TERMS WITH THE PAST

Önder Özengi

Curator

*The tradition of all dead
generations weighs like a nightmare on the
brains of the living.*¹

AT THE CENTER OF THIS EXHIBITION LIES THE ISSUE OF how states face up to past violations of human rights, massacres, and crimes against humanity, and apologize.

In recent years, discussions about the past have come to feature larger and larger on the social and political agenda, in both our region and in other parts of the world. One of the key

controversial issues here is the demand for the state to come to terms with its past and make an apology. These controversies can occasionally be instrumentalized in current disputes between different states, or put forward as a precondition for establishing permanent relations.

On the other hand, this demand cannot be separated from the victims' demand to be seen and accepted as equals by the powers that be – victims who suffered from the disasters of the past, lost their relatives, were displaced from their homes and tortured, and felt this common pain.

A state's apology should not amount to glossing over a past crime

1 Karl Marx, *18th Brumaire of Louis Bonaparte*, 1852.

with a hasty excuse, or ending a period to forge ahead; but rather, creating the necessary conditions to ensure that past crimes are not repeated. In this regard, the issues of facing the past and apologizing are closely related to questions such as what kind of a society we want to live in and what kind of a common future we want to create.

Accordingly, taking into account past experiences, it would be erroneous to say that this process ends with the apology, accompanying reparation, punishment of the perpetrators, compensation for losses, certain legal reforms, or new institutions, monuments and museums. Coming to terms with the past should be seen as an open-ended, continuous process extending from the present to the future. Since the past cannot be considered as a fixed entity autonomous from the present, coming to terms with it is tantamount to a continuous struggle to build the present.

The exhibition “Never Again!: Apology and Coming to Terms with the Past” takes up certain experiences of facing the past and apologizing, through this perspective. The exhibition brings into sharp focus eight cases so as to rethink how states come to terms with past violations, massacres, genocides and crimes against humanity, as well as the processes, apologies and the meaning of these apologies.

An apology gesture that can be interpreted as an important step in German reconciliation with the Holocaust came from Western German Prime Minister Willy Brandt. In his 1970 visit to Poland he kneeled down in front of Warsaw Ghetto Monument and waited in silence for a while. This gesture is at the center of the exhibition due to its significance in the apology literature.

Another case taken up in the exhibition is the declaration of apology issued by the Bulgarian parliament in 2012. During the Zhivkov era, policies of assimilation dubbed “The Process of Rebirth” directed against ethnic Turks had led to the death of 140 Bulgarian Turks and the migration of 360,000 to Turkey. This apology amounted to an official recognition of the Turkish minority as an integral component of the Bulgarian identity. In the exhibition we focused on the daily lives of the Bulgarian Turks before the assimilation, the testimonies of the witnesses and the results of the assimilation policies.

The official apology of Australian Prime Minister Kevin Rudd from the Aborigines and Torres Strait Islanders for their “Lost Generation” forcefully separated from their families makes up one of the cases we covered. Here our focus was directed on Aboriginal struggle for rights and socialization of the

apology demand. We tried to highlight the implications of modest initiatives such as “Sorry Day” and “Sorry Book”.

During the Second World War, following Japan’s attack on Pearl Harbor, American citizens of Japanese origins were sent to concentration camps. It took long years for the American state to extend an official apology and offer compensation for the losses. In the exhibition we looked into the camps to which Japanese Americans were sent and also the repercussions of the apology in the US after September 11th attacks.

Reducing these attempts to face up to the past to actions initiated and ended by the state, would be erroneous. Such an approach would be tantamount to disregarding the underlying longwinded social struggles for justice, equality and human rights, and demands for remembering and uncovering the truth.

In this context Cameron’s apology for “Bloody Sunday” in 2012 was crucial for the exhibition in terms of understanding the 38-year long struggle for truth which has become constituent in the identity of Derry, the city where the tragedy took place. We tried to trace and visualize the legal and social aspects of this struggle.

In 1990 at the National Stadium, which had become the center of crimes

against humanity, disappearances, torture and death during Pinochet regime, Aylwin promised “Never again!”. In this case the exhibition takes apology ceremony at its center and focuses on symbolic places, people and experiences. It touches upon the examples of art in resistance during the anti-coup struggle.

For the section on Srebrenitsa massacre and the related apology, the focus is on lived experiences and the relatives of victims as well as on the struggle for justice carried out by those who shared their sorrow. The role and effect of international organizations in reconciliation processes is another issue being brought to attention.

Notwithstanding these delivered apologies, certain apologies have yet to come despite all the pressure from the victims. France still has not officially apologized from Algeria for the era of colonization initiated with the occupation of 1830 or for the crimes against humanity committed during the Algerian Independence War of 1954-62. However, France had to accept that what happened went against the grain of the principles of French Revolution, and was atrocious and unjust. The exhibition looks at the history of colonization, discrimination during this period and the impact of French intellectuals in the struggle for independence, and their opinions about war.

In the exhibition, we try to address and analyze these cases from a comparative perspective, in the context of a struggle for a shared democracy culture in different societies. The misery, genocide, massacre and exclusion suffered by communities and the process of coming to terms were handled as not local but universal issues, and viewed as points of departure.

In the exhibition, besides specific cases which are analyzed in depth, there is also a comprehensive map covering all apologies extended by governments up until today. The map is visualized and produced by artist Mahir M. Yavuz with the consultancy of Elazar Barkan and Graham G. Dodds.

While analyzing events outside our region and trying to grasp other countries through these images, it was not really possible to maintain our distance. While surveying archives, photographs, songs and documents, we felt an uncanny similarity with the events that took place in Turkey – although fully aware of the dangers of a direct analogy. Looking at photographs of the division between the European and Algerian communities in Algiers, the forced migration of Bulgarian Turks from their homes to Turkey, or the police violence against the peaceful protests by Algerians in Paris, May 1961 or in “Bloody Sunday”; the events

in Turkey did not stop haunting us. Likewise, we could not help but realize the similarities between the protests for the disappeared in Serbia, Chile and Northern Ireland, struggles for equality in Algeria, Bulgaria and the USA, and similar efforts in Turkey. Do we evaluate the experience of other societies through the lens of our own reality or rather rethink our own reality by the intermediation of other experiences? I believe that what is crucial here is not trying to find the prime mover, but rather accepting that this is a shared, universal struggle which cuts across all societies.

We tried to visualize the cases by employing media from various sources. From state and private archives to narratives of people who witnessed the events, from official documents to posters and songs we wanted to tell the stories from a wide perspective and tried to support this structure with the exhibition space we designed.

This exhibition is the fruit of a year of research. We would like to extend our gratitude to all those who collaborated with us and contributed to this process.

FRANCE ~ ALGERIA

COLONIALISM AND THE DIRTY WAR

The awaited apology of France to Algeria for colonialism and the crimes committed during the Algerian War

The 1954-62 Algerian War, wherein extremely severe rights violations and grave breaches of international humanitarian law of war were committed in cold blood, has an important place in the history of French colonialism. The war between the Algerian Independence Movement and France arose from the buildup of over a century. In other words, the war was the manifestation of a continuance. On the pretext of fighting piracy and a “diplomatic slight” to their consul, France invaded Algeria on January 30, 1830. The various alleged pretexts aside, the aim of the operation was to help restore prestige for the French monarchy at the brink of revolution as well as to challenge the British dominion in the Mediterranean. The July Revolution of 1830 did cause a change of regime, however, the Algeria project was continued as is by the new regime as well. In December 1840, the army under the command of General Thomas Bugeaud, who was just appointed governor of Algeria, embarked on its work by deporting the villagers en masse. The intervention of the army virtually aimed to annihilate the local people: They raped the women, took children hostage, stole the

harvest and livestock, and destroyed the orchards. King Louis-Philippe and Napoleon III saw no harm in awarding the responsible commanders with promotions.

Algeria had an exceptional position within the overseas French territory as it was given a constitutional status. However, rather than a citizenship status people in Algeria were conferred the status of the colonized. Obtaining citizenship status was subject to certain conditions such as pledging not to adhere to sharia laws. French colonialism had collapsed the social and economic infrastructure of Algeria; unemployment and poverty was widespread. Impoverished Algerians, who had lost their lands to the French settlers, had no choice but to immigrate to France in masses.

In parallel to the escalating financial and emotional damage, the unrests caused by being subject to the colonial rule were rapidly increasing. Following the First World War, Algerian nationalism started to be mobilized for independence. Nazi occupation of France had changed the fate of politics in the Algerian territory as well. Relying on the anti-colonial discourse of the Atlantic Charter, in 1942 the nationalists organized

under the flag of the Algerian People's Party (PPA) in line with the discourse of independence. In April 1945, the leader of PPA Messali Hadj was abducted and taken to Brazzaville. PPA decided to participate in the May 1 demonstrations as a separate cortege along with the French and Algerian communist parties, which remained silent on the issue of the national question, and the French general confederation of labor (CGT). The street demonstrations and protests were gradually increasing. Police and some Europeans who were disturbed by the protestors in Oran and Algeria opened fire at the crowd. Let alone reducing, these interventions were increasing the frequency of the protests. Demonstrations voicing the demands for Algeria's independence were organized at every opportunity, despite the deaths, injuries and arrests. Thousands of Algerians lost their lives during the clashes in Sétif and Guelma. Europe was now rid of fascism. Victory of the allies was being celebrated all around. The fall of the Nazis was a turning point for France. Algerian nationalists had raised their demands for reform each time France experienced a turning point in 1871, 1914 and 1940. In 1871 and 1914 there were uprisings quashed with violence, however in May 1945 there was no evidence indicating an imminent uprising. Waters were unruffled, interventions to the mass demonstrations were routine and it was not deemed likely that it would beget a large scale war. Nevertheless, France's

years-long colonial politics had reached the saturation point in Algeria, and war, so to speak, was only a matter of time.

AT THE VERGE OF WAR: NEW ORGANIZATIONS, OBJECTIONS

The National Liberation Front (FLN) and its armed wing the National Liberation Army (ALN) were founded in 1954. The Algerian society was economically, politically and culturally separated on the basis of racial differences both before the war broke and during the organization of FLN. So much so that, there were one million French settlers and nine million Algerians living within the borders of the country. The number of Algerians living in France had reached 200,000. FLN was organizing among the migrant workers in France most of whom worked in the construction and steel sectors. Workers were among the foremost groups that financed FLN's struggle. As an organization of the front, FLN was the organizer of mass street protests, it held numerous demonstrations in France with various causes. On October 17, 1961 the police forces in Paris attacked around 30,000 Algerians who wanted to hold a demonstration to support FLN and protest the curfew imposed on Algerians. In this attack, according to the official numbers, 70 people were killed, according to some researchers the number of people killed by the police was more than 200. The protestors had been beaten to death, thrown in the Seine River

and drowned, and tortured to death under custody at the police stations. The war was waging on both Algerian and French soil simultaneously and in various forms.

The war between France and Algeria led to the collapse of the Fourth Republic in 1958. Legitimacy of the Algerian nationalists was gradually increasing in the international arena as well. On the other hand, the legitimacy of France was eroding with every passing day for waging a war that was the continuation of the colonialist mentality. This loss of legitimacy, caused General De Gaulle to utter, albeit grudgingly, the words of Algeria's right to self-determination in 1959. Meanwhile, slight movements had started to kindle in the French society in favor of supporting FLN. Certain French people were helping the Algerians in France to get their support across to FLN. According to the French who supported FLN, the principle of resistance against fascism necessitated aiding the Algerians. A group of French intellectuals ferrying arms, men and documents to the Algerians who were struggling against the French army, were arrested and were to go on trial on September 6, 1960. The day before trial, 121 intellectuals released a text that has come to be known as the "Manifesto of the 121". The Manifesto referred to the Algerians' diplomatic and military struggle directly as a "war of independence"; and asserted that 15 years after Hitler, France had brought back torture and restored it as an institu-

tion in Europe. This striking Manifesto was concluded with the following words:

We respect and judge justified the refusal to take up arms against the Algerian people. We respect and judge justified the conduct of those French men and women who consider it their obligation to give aid and protection to the Algerians, oppressed in the name of the French people. The cause of the Algerian people, which contributes decisively to the ruin of the colonial system, is the cause of all free men and women.

Publication of the Manifesto tried to be prevented by government censorship. However, the censorship attempts could not stop the spread of the Manifesto. In 1961, one of the signatories of the Manifesto Jean Paul Sartre was calling out to the French people in his preface to Frantz Fanon's book titled *The Wretched of the Earth* as follows:

It is not right, my fellow-countrymen, you who know very well all the crimes committed in our name, it's not at all right that you do not breathe a word about them to anyone, not even to your own soul, for fear of having to stand in judgment on yourself. I am willing to believe that at the beginning you did not realize what was happening, later, you doubted whether such things could be true; but now you know, and still you hold your tongues. Eight years of silence, what degradation!

END OF WAR AND ENTERING A NEW ERA

Both due to the violence of the war and the pressure of the public opinion, in 1961 De Gaulle started negotiations with FLN. Along with the negotiations a new era was now embarked. Algerians were on the brink of independence. In 1962, the Evian Accords was signed. The Accords put an end to the French rule in Algeria. Colonial status was defunct, and Algerians had gained the right to self-determination. All the same, one million Algerians had lost their lives during the war that lasted eight years. Scores of war crimes and rights violations had been committed. Putting the notorious violations on the agenda and investigating them on a judicial plane was of great importance for France to confront its recent past. However, as a ceasefire proclamation to end the war, the Evian Accords had a hindering function with regards confrontation with the past. The treaty contained a general amnesty provision that prevented both the Algerian insurgents and the French soldiers, police and politicians from standing on trial for the crimes committed during the war. As a matter of fact, until 1990s the subject of war crimes was an issue of interest only for special lobby groups. The Algerian War was not investigated by comprehensive and authorized commissions of inquiry. Efforts geared towards grasping the war crimes were nourished by antiracism and the human rights perspective, but the Algerian War never created a Holocaust, in other

words, a “never again” effect in Europe; rather than the expression of “genocide” the focus was on singular cases.

AS THE PAST UNVEILS: DEBATES ON CRIMES AGAINST HUMANITY

Until questioned in the 1970s, the Vichy period was evaluated around a myth of resistance by the prevalent Gaullist ideology. Accordingly, France had resisted against the Nazis, and the anti-Semitic politics were essentially imposed by the Nazis. Therefore, the Vichy regime had to be considered as an exception in French history. The war was brought back to the agenda in 1980s; the veil of silence though very slowly and unsteadily was being lifted. In November 1984 an international conference was organized on the war in Algeria. By the end of 1980s the National Center for Scientific Research in France strived for the recognition of war as a legitimate field of research. The Institute of Contemporary History and Jean-Pierre Rioux held three important conferences that examined the relations between war and the Christian public opinion, intellectuals and the French.

Finally, the discussions on the Algerian War emerged within the framework of deliberations regarding the Nazi occupation of France and the Nazi collaborator Vichy regime. The Algerian War was intertwined with discussions on fascism. The common denominator of the two discussions was the Vichy regime and “crimes against humani-

ty". In 1987, during his defense of a former Nazi named Klaus Barbie, lawyer Jacques Vergès established parallels between the conducts of Nazis in France and those of the French in Algeria. The definition of "crimes against humanity" was brought back to the agenda in consequence of this analogy. However, the Supreme Court narrowed the definition of crimes against humanity. The Court declared that this crime can only be committed "in the name of a State practicing a hegemonic political ideological". According to the Supreme Court, France had not practiced a policy of political hegemony in Algeria. Therefore, the crimes committed could not be evaluated in scope of crimes against humanity. Jacques Vergès on the other hand was adamant on the necessity of classifying colonialism as a policy of political hegemony. In an article he wrote in *Le Monde*, the historian and ancient Greece specialist Pierre Vidal-Naquet, who was in the struggle against torture in the Algerian War since the beginning and also testified in the trial, claimed that the French committed crimes against humanity both in Algeria and earlier in Indochina and Madagascar. He called for the annulment of the amnesty in order for the French politicians and military leaders to stand on trial. However, the Supreme Court was determined to maintain that no crime against humanity was committed; there was no need for France to apologize from Algeria, to open an investigation or pay reparations for the losses. The

debates were ended only to be restarted in coming years.

ALGERIAN WAR IN THE 1990S: COMMEMORATIONS, DOCUMENTARIES, TRIALS

In 1991, on the anniversary of the 17 October 1961 events, groups of Algerian migrants called attention to a "duty to remember" (*devoir de mémoire*) the Algerian War. Commemoration events were keeping the memory alive, and creating grounds for the crimes to be laid on the table. Historian Benjamin Stora's four episode documentary titled *The Algerian Years* was broadcasted on a state channel, which in turn opened to discussion the French experience of the war. The Vichy past of France was questioned more radically. As such, the François Mitterrand biography published by Pierre Péans in 1994 revealed that the socialist politician was affiliated with the extreme right in 1930s and was awarded by the Vichy regime. In 1995, Chirac apologized for the anti-Semitic practices of the Vichy regime. Nevertheless, a similar apology for the Algerian War was still not expressed, the silence was continuing.

In 1997, more comprehensive investigations into the Vichy regime were carried out. The trial of Maurice Papon, who was stationed in Gironde through 1942-44 and accused of sending four Jewish convoys from Bordeaux to the death camps, paved the ground for the shrouded truths of the

Vichy regime to be brought to daylight. The Papon trial became a case where not only a single individual but also the state was put on trial. The fundamental question of the Papon trial was the extent of responsibility individuals had in crimes against humanity committed in the name of State. The trial had exposed a second similarity in the analogy of Vichy and the Algerian War: the official practices of discrimination that the French state implemented towards the Jews and the Algerians were essentially the same. This was particularly disconcerting as it showed that besides the republican France founded on principles of freedom, equality and fraternity there was also a colonial France. Following the Papon trial, while the Vichy period was left in the background, the question of Algeria started to move back to the center of interest in 2000s.

**DISCREPANCIES IN THE DEFINITIONS:
THE APOLOGY YET TO BE MADE,
SOCIAL OUTBURSTS**

There was yet another significant factor that prevented the Algerian War from being addressed in scope of coming to terms with the past. Up until 1999, the period between 1954-62 was legally defined not as "war" but as a "public order problem" and counterinsurgency operations. To name the FLN militants, the political power had opted to use concepts like "bandit", "insurgent", and "terrorist", rather than "enemy" which has a different status. The veterans of the

war demanded the definition of war, which was long espoused by the French public opinion, to be officially adopted so that they too could benefit from the rights accorded to veterans. Finally in October 1999, representatives and senators officially accepted the definition of war. In 2000, deputies of the Communist Party called for a parliamentary commission to investigate torture during the Algerian War, propose repentance by France and compensation for its victims. Prime Minister of the time Lionel Jospin rejected the Communist Party's demand. Though he rejected the proposal for a commission, Jospin had drawn attention to the importance of reaching the past as he claimed that "the national community is not weakened by the act of remembering but, on the contrary, is reinforced". In this framework, a prime ministerial decree was issued in 2001. Six ministries were given directive to facilitate access to official documents on the war.

In February 2005, a draft bill that imposed the teaching of colonialism's positive aspects was passed by the parliamentary majority of the conservative Union for a Popular Movement (UMP), which caused great controversy. The justification of the law is worthy of note as a manifestation of remembering the past as is, rather than through critical motives: thanks to this law, France would pay her debt to those who served her in Algeria, Morocco, Tunisia and Indochina. According to article four of the

act, "syllabuses must recognize the positive role played by the French presence overseas, particularly in north Africa, and must accord the prominent position that they merit to the history and sacrifices of members of the French armed forces". The law would without a shadow of doubt have a negative effect on the immigrants. In June 2005, a group was organized calling themselves The Natives of the Republic. The Natives of the Republic were emphasizing particularly the issue of cultural discrimination experienced in France. They issued a manifesto demanding the compensation of problems stemming from economic exploitation and deprivation of social rights: "We, descendants of slaves and African deportees, daughters and sons of colonized people and immigrants" have launched a struggle against the oppression and discrimination practiced by the postcolonial Republic. Three months after the publication of the manifesto, an uprising of broad participation erupted in the suburbs of big cities across France. A total of 10,000 vehicles and 200 public buildings were burned and three people lost their lives during the uprising of immigrants. On January 1, 2006, Jacques Chirac said that the law divided the French people and had to be rewritten. Chirac sent the law amendment to the Constitutional Council. He had the law repealed on grounds that the regulation of school books is an administrative matter, not a legislative one.

ONE STEP SHORT OF APOLOGY: FLIGHT FROM RESPONSIBILITY, OR THE PAST

Prior his visit to Algeria, the next president of UMP Nicolas Sarkozy uttered cautious words regarding the history of colonialism. Noting that there were certainly a lot of sufferings during the 132 years France spent in Algeria, he said, "I am for a recognition of the facts but not for repentance, which is a religious notion that has no place in relations between states". The notion of apology specific to politics was thus equated with repentance which was claimed to be a religious notion. Sarkozy accepted that colonialism negates the three important concepts of the republic, namely, freedom, equality and fraternity. However, he claimed that France will not assume responsibility for the atrocity of the war. In December 2012, speaking at the parliament during his visit to Algeria, President François Hollande described the French colonization of Algeria to be "brutal and unjust", and said that he recognizes the suffering the colonial system has inflicted. Hollande condemned the massacre at Guelma, Kherrata and Setif, where nationalist demonstrations at the end of World War II were quashed by French forces. He said, "On May 8, 1945 when the world triumphed over brutality, France forgot its universal values". However, he refrained from making an apology for the crimes France committed as a colonial power.

REFERENCES

- "Chirac attacks 'history' law", *The New York Times*, 4 January 2006, <http://www.nytimes.com/2006/01/04/world/europe/04iht-chirac.html>.
- "France recognises Algeria's colonial suffering", *Al Jazeera*, 20 December 2012, <http://www.aljazeera.com/news/africa/2012/12/201212209928683335.html>.
- "Sarkozy in Algeria, calls French colonialism 'profoundly unjust'", *The New York Times*, 3 Kasım 2007, <http://www.nytimes.com/2007/12/03/world/europe/03iht-sarkozy.5.8573646.html>.
- "Sarkozy tells Algeria: No apology for the past", *Reuters*, 10 Temmuz, <http://uk.reuters.com/article/2007/07/10/uk-algeria-france-apology-idUKL1063873720070710>. 2007.
- Bruce Crumley, "Sarkozy confronted by Algerian anger", *Time*, 3 December 2007, <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1690197,00.html>.
- Claude Liauzu, "At war with France's past", *Le Monde Diplomatique*, June 2005.
- Clovis Casali, "Hollande says no apology for Algerian colonial past", <http://www.france24.com/en/20121219-france-hollande-refuses-apologise-algeria-colonial-past>, 2012.
- Declaration on the Right to Insubordination in the War in Algeria* (The Manifesto of the 121) 1960, <http://www.marxists.org/history/france/algerian-war/1960/manifeto-121.htm>.
- Gregory Viscusi, "Hollande Calls France's Algerian Rule Brutal; No Apology", <http://www.bloomberg.com/news/2012-12-20/hollande-calls-france-s-algerian-rule-brutal-no-apology.html>, 2012.
- Jean Paul Sartre, "1961 Tarihli Baskıya Önsöz", Frantz Fanon, in *Yeryüzünün Lanetlileri*, Şen Sürer (trans.), İstanbul: Versus, 2005 [Turkish translation of Sartre's introduction to Fanon's *The Wretched of the Earth*].
- Jean-Luc Einaudi, *Octobre 1961: un massacre à Paris*, Paris: Fayard.
- Julie Fette, "Apology and the Past in Contemporary France", *French Politics, Culture and Society*, 26(2): 78-113, 2008.
- Martin Evans, "French Resistance and the Algerian War", *History Today*, 41(7), 1991, <http://www.historytoday.com/martin-evans/french-resistance-and-algerian-war>.
- Martin S. Alexander, Martin Evans, J.F.V. Keiger, "The 'War without a Name', the French Army and the Algerians: Recovering Experiences, Images and Testimonies", in *The Algerian War and the French Army, 1954-62: Experiences, Images, Testimonies*, (eds.), Martin S. Alexander, Martin Evans and J.F.V. Keiger, New York: Macmillan, 1-39, 2002.
- Mohammed Harbi, "Massacre in Algeria", *Le Monde Diplomatique*, May 2005.
- Olivier Le Cour Grandmaison, "Liberty, equality and colony", *Le Monde Diplomatique*, June 2001.
- Raphaëlle Branche, "The State, the Historians and the Algerian War in French Memory, 1994-2001", in *Contemporary History on Trial: Europe since 1989 and the Role of the Expert Historian*, (eds.) Harriet Jones, Kjell Östberg and Nico Randeraad, Manchester: Manchester University Press, 159-173, 2007.
- Robert Aldrich, "Colonial Past, Post-Colonial Present: History Wars French Style", *History Australia*, 3(1): 1-10, 2006.

AUSTRALIA ~ ABORIGINALS AND TORRES STRAIT ISLANDERS STOLEN GENERATIONS

The official apology of Australian Prime Minister Kevin Rudd

~ February 13, 2008

In settler states such as Australia, Canada, New Zealand, USA and Argentina the fundamental issue for the “natives” has been to preserve their existing identities against the assimilation policies of the colonialists. In course of establishing political sovereignty, these states that practice colonialism in parallel with settler policies have resorted to the assimilation of native “elements” on the lands they have invaded. Natives have been subjected to assimilation politics in various forms, which led to a vast accumulation of rights violations. The acts carried out by settler colonialist states are both in violation of present-day criteria of morality and justice and also constitute an important problem with regards the *dominant national identity*. The collective feeling of guilt begotten by assimilation politics was at first tried to be overcome through the rationalization of past actions. However in the eyes of many groups -taking into consideration the various inequalities targeting the natives- this attitude fell short of being sustainable. How the practices of the past are to be confronted today when these practices contradict the current criteria of morality and conscience constitutes yet another

crucial issue. In states founded on settler colonialism mentality, contemporary identity discussions continue to be among the fundamental problems. One of these countries where identity discussions run parallel to processes of coming to terms with the past is Australia, a state that implemented cruel assimilation politics especially on children.

“STOLEN GENERATIONS”

Australia was colonized by Britain towards the end of the 18th century. As of this date the population of the native people shrank rapidly. Dominant colonialist structure brought into use an unprecedented method to diminish the native population: in line with the assimilation politics nurtured by the discourse of integration, children were forcibly snatched away from their families. Indigenous children were taken from their families and put to work. However, in the early periods of colonialism, the practice of taking the children from their families was neither systematic nor institutional. Gradually the forced separation of children started to be practiced by a complex power network comprised of churches, missionary dormitories and the government. In other

words, the aforementioned practice took on an institutional quality in late 19th and early 20th century. The institutional process lasted from 1909 until 1969. "Objects" of the assimilation politics, that is the indigenous people, were the children of Aboriginals and the Torres Strait Islanders. These children forcibly torn from their families would later be called the "Stolen Generations".

In 1869 the colonial administration passed the "Act for Protection and Management of Aboriginal Natives". This law established complete control over the indigenous population, regulating most all social and individual states of existence including where and how the Aboriginals would work, whom they would marry under which conditions or how they would plough their lands. The Aboriginal Protection Board established with the 1869 Act administered the assimilation politics. The Board gained further power with the Aborigines Protection Act of 1909 which authorized the Board to remove the children from their families without prior court orders. Indigenous children forcibly separated from their families were first trained in missionary dormitories and then given to Australian white families.

Strategic objective of this implementation was the complete assimilation of the "not full-blooded" Aboriginal and Torres Strait Islander peoples in framework of the White Australia policy put in effect in 1901, when Commonwealth of Australia was

formed and Aboriginal people are excluded from the census and legislative powers of the Parliament. The aim was to raise the indigenous children like white children first in institutions and after 1950s with white families. Having the children work as laborers or maids once they have grown up was yet another objective. Therefore not much was invested in their education; for instance, girl children were raised by the Board at homes so that they would learn how to be a maid. Siblings separated from each other, children separated from their parents never saw each other again. There are still tons of people in Australia who do not know their real families. The number of children taken away from their families is still a mystery; because a vast majority of the records kept have either been lost or destroyed. However, it is presumed that one out of every three Aboriginal children has been subjected to this practice. In the period between 1869-1969 around 100 thousand children were forcibly taken away from their families.

It can be said that the Australian white families were content with the colonialist rulers' assimilation politics. The general perception in the society held that the forcible separation of the children from their families was essentially the "right" manner of conduct. According to this general perception, the Aboriginals were extremely poor people who could not provide their children with opportunities for a decent life, therefore it was in the best interest of the

children for the state institutions to handle them. There were also those who took this approach operating on the axis of relative optimism and extended it to racist discourses: Aboriginals were “naturally” wicked and savage people, and mothers were incapable of taking care of their children. Aboriginals were opposed to civilization, incompatible with the concept of citizenship and an obstacle before the development of the nation. Children raised in the institutions and with white families were prohibited from speaking the Aboriginal language. Their origins were hidden from them. Even the color of their skin was explained away by saying they came from Southern Europe. The children who spoke their mother tongue had their mouths washed with soap, only while being punished were they reminded of their Aboriginal heritage through insulting imputations.

In 1925, Australian Aboriginal Progress Association (AAPA) was established. As the “first Aboriginal political organization to create formal links between communities over a wide area” it paved the ground for future leaders of indigenous peoples. AAPA campaigned for “freehold title to land, the cessation of the removal of Aboriginal children and the abolition of the Aborigines Protection Board”. Nevertheless it was not possible for Aboriginal families to object to the colonialist assimilation politics or take their children back from the whites. Until 1960s the indigenous people had no say in

democratic politics, they were isolated from the political field.

On Australia Day 1938, a Day of Mourning was held by the indigenous organizations, which marked the first of many Aboriginal protests against inequality, injustice, dispossession of land and protectionist policies. The manifesto “Aborigines Claim Citizen Rights” and *Abo Call* newspaper were also published the same year.

In 1948 “Australian Citizenship” was given to all Australians, including all Aborigines, though they continued to be discriminated legally at the state level. In 1949 Aboriginal people were given the right to vote in Commonwealth elections, only if they were registered for state elections or had served in the army.

FROM 1960S TO 1990S: EXPANSION OF DEMOCRATIC POLITICS

1960s witnessed an important democratic transformation with regards the Aboriginals. In 1962 the Commonwealth Electoral Act was amended to give all indigenous people the right to vote in federal elections irrespective of their voting rights at the state level. In 1965 “Freedom Rides” were organized with Sydney University students to expose the living conditions and discrimination against Aboriginal people. The same year assimilation policy was changed to that of integration. Throughout 1960s Aboriginal people organized petitions against mining on their lands and walk-outs

to protest the intolerable working conditions and inadequate wages, and to obtain title to their land, which would bear fruit a decade later.

In the referendum of 1967, an overwhelmingly majority (91%) of Australian voters endorsed the amendment to the Constitution which proposed to enable the automatic inclusion of Aboriginal people in the national census, and the Commonwealth parliament to legislate with respect to Aboriginal people. To this end, the Office of Aboriginal Affairs was formed. For the first time in 1971 Neville Bonner an Aboriginal was assigned to sit in the Commonwealth parliament, to fill a vacancy in the senate; he was elected to the Parliament the next year. The House of Representatives on the other hand had its first indigenous member only in 2010. However the path to democratic struggle was opened and the Aboriginals had started to be visible in the public space they were excluded from, and to make their voices heard by the sovereigns. In 1972 Aboriginals adopted their own flag, and on July 14 the National Aboriginals Day nationwide strikes and marches were held by the Aboriginal people. The White Australia policy was abolished the same year. Certain progress was also made regarding Aboriginal Land Rights during 1970s and 1980s, including investigation into mining practices, reports on dispossession and relocation, return of property and titles, and compensation in the form of tax refunds.

On Australia Day 1988, tens of thousands of people marched through the streets, which indicated a significant rise in awareness on Aboriginal issues.

1990s became a positive breaking point for deepening democracy. Founded in 1987, the Royal Commission into Aboriginal Deaths in Custody presented its comprehensive report of 339 recommendations to the Commonwealth Government in 1991. The Commission recognized the problems of indigenous people as a public priority and recommended the government to undertake a formal reconciliation process. This recommendation proved effective. In 1991 the Council for Aboriginal Reconciliation was established with a ten-year mandate and the Australian Labor Party government started the official reconciliation process. In 1992 Australian Prime Minister Paul Keating realized a first and during his speech at the Redfern Park he voiced the crimes committed against the indigenous peoples. Social perceptions were rapidly changing owing to the peace talks, and the ice was melting as those that had not been said before were now being discussed. However the negotiations were interrupted towards the 200th anniversary celebrations of the British settlement in 1998. Meanwhile John Howard, known for his anti-apology stance, had become the Prime Minister following the 1996 elections; describing the grave mistreatment of Aboriginals as the “most blemished chapter” in Australia’s history,

Howard continued his anti-apology stance even after his term ended in 2007. In the meantime indigenous leaders' demands to have a share in sovereignty, right to self-determination, and autonomy as well as demands in field of customary law were deemed unacceptable by the parliament. In 1998, however, the federal parliament passed a declaration of "deep and sincere regret" for the past injustices to Aborigines. By merely using the term "regret" introduced by Prime Minister Howard, the parliament was refusing to assume any responsibility for the past actions.

Following an intense period of research, the Human Rights and Equal Opportunity Commission established in 1995 released its report titled *Bringing Them Home: National Inquiry into the Separation of Aboriginal and Torres Strait Islander Children from their Families* in 1997. The report addressed in detail the colonialist politics that was continued until the 1970s. It explored the issue through the aspects of cultural genocide, official apology and reparation. The Commission's demand for an official apology was partially met. State parliaments, churches and the police apologized. However the conservative federal government refused to make an apology. Referring to the welfare state policies the government claimed that in practice it was an experience of peace. Accordingly apology was unnecessary.

THE REPORT AND UNVEILED TRUTHS

Bringing Them Home report exposed the effects that the politics of separating the children from their families had on the children and their families with its sociological and psychological dimensions. It established that children were subjected to cruel practices including sexual harassment at the institutions wherein they were placed. Commission made use of direct testimonies in the preparation of the report. Testimonies in the report ascertained that the children were bought and sold like slaves, sent off to the provinces to be employed in care works, and that in order to protect their children mothers ran away to forestry areas. The report further put forth that there were racist approaches behind these assimilation politics which aimed the total annihilation of the Aboriginal people, namely genocide.

The destructive effects of the separation politics had continued after the implementation was ended as well. According to an analysis used in the report, the separated children discovered their Aboriginal identity much later in their lives, and had great difficulties building social relations based on trust. Many victims did not exactly know if they were white or black. They were in quite a disadvantageous position in comparison to the children of "normal" families: their rates of attending university, enjoying stable conditions of living, quality of work were low as opposed to their rates

of geographic mobility, drug use, police arrest and imprisonment which were high.

In many respects the report had established important findings with regards Aboriginal rights. However the government did not fulfill the recommendations of the report right away. The struggle for Aboriginal rights continued until the 2000s. In 1997, thousands of people -primarily the Aboriginal children forcibly separated from their families- gathered in front of the parliament building to draw attention to the rights violations committed against the indigenous people. During this democratic demonstration a "Sea of Hands" was arranged where all protestors at once raised in the air big plastic hands that were in the colors of the Aboriginal and Torres Strait Island flags. This symbolic gesture of apology was among the most important civil actions organized since the demonstrations against the Vietnam War. However this gesture of apology had attracted the reactions of some Australians who said they were being held responsible for crimes they did not commit. The basis of this objection was the protection of the individuals from collective crimes of unspecified responsibility. Despite reactions, the indigenous peoples' demand for apology from the political authority continued to be voiced through various occasions as the essential objective of democratic struggle.

TOWARDS OFFICIAL APOLOGY: DEVELOPMENTS, REACTIONS

While public debates continued the Aboriginals founded a group called National Stolen Generation Working Group. They invited non-Indigenous people to set up a National Sorry Day Committee (NSDC). State committees and support groups organized most everywhere across Australia were holding a range of events centered on the demand for apology. On Australia Day 1998, the advocacy group Australians for Native Title launched a *Sorry Book* campaign, which created the opportunity for hundreds of thousands of Australians to make their personal apology. On May 26, 1998 the first Sorry Day was realized. On May 26, 1999 the *Journey of Healing* was started for the survivors of "Stolen Generations". Through this initiative Aboriginals, Torres Strait Islanders and non-Indigenous Australians came together. Throughout the ten years following its inception, NSDC strived for the implementation of the 54 recommendations in the *Bringing Them Home* report as well as the redress of injustices and traumas established by the report. In 2000, over 300,000 people joined People's Walk for Reconciliation across Sydney Harbour Bridge; Prime Minister Howard refused to take part in the walk.

Efforts of various nongovernmental organizations were affecting the political power, by exerting democratic pressure to confront

the truths. The primary focal was none other than the nongovernmental organizations that pushed the political power to speak up about what happened in the past, asserting that it must apologize for the deeds committed. Nongovernmental organizations' efforts were yielding results both at the political power level and within social life, the field of its discourse was gradually broadening.

However, there were also anti-apology movements and discourses positioned against the expanding social support. Conservative Prime Minister John Howard was the spokesperson of the anti-apology movement:

Telling the Australians that they are personally responsible [for the politics of Stolen Generations] and that they should feel ashamed about these events would mean to sentence them with an irrational and unjust punishment.

Prime Minister Howard was resting his argument on a liberal understanding of law that refuses the concept of collective responsibility; he advocated that apology could be valid only for singular actions and individuals who caused these actions. He was also warding off the genocide allegations again through this liberal understanding of law. Accordingly, apology should be expected from the one responsible for the action. In fact Howard had reversed the justice of apology in line with the liberal

theory of law. He was bestowing justice on the white Australians who were now made victim because they were accused of an action which they had not perpetrated. According to this approach, the ones who committed the injustice by voicing allegations of genocide and demanding an apology were the Aboriginals and those who supported their claims.

Even though Howard reduced the crime to singular actions, *Bringing Them Home* report had established that the crime took place within the national culture and therefore had a social basis. The practices of forcibly removing the children from their families had been realized on historical, social, legal and cultural grounds. On the other hand, politics of denial and assimilation towards the Aboriginals constituted a contradiction in terms of the Australian identity which had built its legitimacy on the opposition of "anti-civilized and savage indigenous people". Undoubtedly the crimes and injustices against the Aboriginals were rooted in the racist culture that enabled the perpetrators to view these crimes as rightful acts.

The object of the racist hierarchy in Australia was the Aboriginals while its subject was the whites. Perpetrator model of the liberal theory of law, where the perpetrator intentionally causes the act, was inadequate in explaining this complex social case. Debates on apology had to inevitably instigate discussions on the history of

Australia. These were discussions unwelcomed by the political power. Claiming that the injustice committed against the Aboriginals had not only an individual but also a collective dimension was indicative of a critical point in understanding the existing racism in Australian society. According to the pro-apology movements, the sole source of injustice was neither the individuals' thoughts nor the institutional structures. It was rather the political culture that enabled the interaction between the two. This is why they insistently pointed at the collective responsibility.

DESPITE THE ARGUMENTS: APOLOGY TO THE ABORIGINALS

Demand for an apology was among the political initiatives recommended in the *Bringing Them Home* report. An act of apology that included social and political messages on history, identity and rights was going to be a significant intervention in the sense of the apologizing party taking responsibility for the humiliation and exclusion of the other, and at the same time recognizing the other party and confirming its dignity. While Howard's concept of apology was a punishment geared towards the past, the apology recommended by the report implied a reconciliation towards the future. Apology was not a punishment but a promise of normative commitments to equality and the future. Aboriginal Michael Dodson who chaired the National

Commission expressed the content of the apology as follows:

[Apology] is not only about our national pride but also the legacy we want to leave our children and grandchildren. Are we to go down in history as an Australian generation that denied the truth placed in our hands? Are we to go down in history as a generation that could not manage to confront the mistakes of the past and redress them? Are we to be known as a generation that participated in the continuing dispossession of the indigenous Australians? Or are we going to be a generation that insisted on entering our nation's new century honestly by accepting the humiliation of our history's pieces that fill us with shame? And courage – are we to proceed with courage, honor, maturity and above all with dignity?

By 2001 all state and territory administrations in Australia had published texts of apology for the "Stolen Generations". The federal government, on the hand, did not apologize due to the resistance of Prime Minister John Howard. The general elections were approaching and Howard's political rival Kevin Rudd was now mentioning official apology among his campaign promises. Conservative government's intervention in Northern Territory indigenous communities based on allegations of sexual abuse of children, violence, alcohol,

drugs and suicide, was affecting the tone of Kevin Rudd's campaign speeches. Apology campaign was also an important factor in voicing the promise to make an apology. Kevin Rudd came out of the elections victorious and in February 2008 made an official apology to the Aboriginal and Torres Strait Islander peoples in the name of the state and the government. The fundamental objective of the speech was to put an end to the racist, colonialist settler politics of the past and envision a new future that embraced the indigenous and the non-indigenous. Though criticized for failing to mention genocide or issues of reparation and placing emphasis on a "single nation", the speech was in general received very favorably.

REFERENCES

- A. Dirk Moses, "Official Apologies, Reconciliation, and Settler Colonialism: Australian Indigenous Alterity and Political Agency", *Citizenship Studies*, 15:02, 145-159, 2011.
- Danielle Celermajer, "The Apology in Australia: Re-covenanting the National Imaginary", in *Taking Wrongs Seriously: Apologies and Reconciliation*, Elazar Barkan and Alexander Karn (eds.), Stanford: Stanford University Press, 2006.
- David Miller, "Holding Nations Responsible", *Ethics*, 114 (January): 240-268, 2004.
- <http://edition.cnn.com/2013/03/20/world/asia/australia-forced-adoptions>
- http://reconciliation.org.au/nsw/wp-content/uploads/2008/02/timeline_2008.pdf
- <http://www.fahcsia.gov.au/our-responsibilities/indigenous-australians/programs-services/recognition-respect/apology-to-australias-indigenous-peoples>
- <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2013/may/26/sorry-history-australia-apology-indigenous>
- <http://www.nsdcc.org.au/about-us/the-history-of-nsdc>
- Sarah Maddison, "Postcolonial Guilt and National Identity: Historical Injustice and the Australian Settler State", *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture*, 18(6): 695-709, 2012.

USA ~ JAPANESE AMERICANS

INTERMENT OF THE JAPANESE AMERICANS

The official apologies of the USA presidents to Japanese Americans for their internment in camps during the Second World War

The September 11 attacks and developments immediately thereafter can be considered a milestone with regards the neoliberal “national security states”. 9/11 attacks caused the existing “national security” discourses to be reshaped with discourses of “antiterrorism”. A new and very complicated era has been embarked wherein if it is a matter of “terror” all fundamental rights and freedoms and primarily the right to fair trial can be suspended; furthermore this is the case not only in the USA but across the globe. USA’s “Guantanamo Camp” in Cuba came into service as an exceptional venue of the modern legal system. The Guantanamo prison, where the relevancy of crime and punishment has become obsolete and the time and more importantly the alleged crimes with which the imprisoned will be tried are ambiguous, is in fact a concentration camp since law here is nullified. Muslim minorities in the USA are also potential suspects who might be locked up in this camp any moment. However, the USA did not put this concentration camp into force upon the 9/11 attacks, the starting point of this practice dates a long way back. After Pearl Harbor, the Japanese Americans living in the USA

were subjected to a variety of discriminatory treatments, stripped of their citizenship rights, and deprived of their freedom by being locked up in concentration camps.

SITUATION OF THE JAPANESE AMERICANS IN THE USA

Discriminatory practices against Japanese Americans correspond to the period they settled in the USA. Naturalization Act of 1790 granted the right to American citizenship only to “free white persons”. Democracy would advance step by step, influenced also by social struggles, and the right to citizenship would gradually expand to include blacks and slaves as well. However, the Japanese who had to immigrate to the USA were falling victim to this notorious law, they were either not recognized as legal citizens or their entry to the country was prevented from the start at the borders. The Japanese immigrants (Issei) in 1880s were the last group of immigrants who would be discriminated by being denied the right of naturalization. Nonetheless, another unfortunate situation was awaiting the Japanese Americans in the near future. Following Japan’s defeat

of Russia in 1905, the term “yellow peril” was coined across the world implying the Japanese. Before long this discourse started to affect the Japanese Americans’ daily lives. The Gentlemen’s Agreement of 1907 signed between the Japanese and American governments prohibited the migration of unqualified Japanese to the USA. In 1913, immigrants’ right to purchase land was repealed. Most Japanese Americans tried to overcome this situation by purchasing land in the name of their children. Again during this period, in eight states it was illegal for whites to marry the Japanese or the Chinese. Full-fledged discriminations were committed wrapped in this or that justification.

Meanwhile the real danger would present itself after the First World War which was to break out a year later. In 1920s the American navy decided that a final war in the Pacific Ocean was inevitable. USA started to prepare for battle against Japan. The National Origins Act of 1924, which would remain in effect until the 1965 Immigration and Nationalization Act, introduced severe restrictions on immigration to the USA from various countries including Japan but this time with justifications different from the ones coined in 1907. Along with Japan’s invasion of Manchuria in 1931 and the start of the Pacific War, American public opinion was rapidly turning against the Japanese. During the war years most Japanese Americans were living in big cities like Los

Angeles, San Francisco and Seattle or in reclusive rural communities.

PROCESS LEADING UP TO THE CONCENTRATION CAMPS: PEARL HARBOR RAIDS

On December 7, 1941 Japan launched a surprise air attack on the American Naval Base at Pearl Harbor in Hawaii, killing around 2,400 people. Prior the attack, FBI had already prepared lists of community leaders deemed to be “dangerous” such as Buddhist priests, newspaper editors and Japanese teachers on the West Coast. Upon the attack these people were immediately arrested and imprisoned in remote places in Montana and North Dakota. Neither they nor their families had any idea as to where they were taken. A month went by in such an uncertainty. In the meantime military officials such as Colonel Karl Bendetsen and General John DeWitt convinced President Franklin D. Roosevelt to banish all Japanese people. However, President Roosevelt had already asked Curtis Munson to prepare a special report on the same subject of Japanese Americans who were deemed “dangerous”. Unlike the allegations of FBI, this report had concluded that Japanese Americans posed no threat whatsoever. Ministry of Justice was at first opposed to the soldiers’ recommendations but the FBI was adamant. Furthermore FBI was claiming that it would handle the possible problems that could arise. The political polemics and

strife between power blocks developed in favor of FBI and lit the fuse of the process wherein Japanese American citizens would be rounded up and imprisoned in concentration camps.

On February 19, 1942, about two months after Pearl Harbor, President Roosevelt signed the "Executive Order 9066". The order bestowed the Minister of War with the authority of declaring certain areas as military zones "from which any or all persons may be excluded". The Order did not specify the preconditions for starting criminal investigations against the accused. As the Order went into effect, the Japanese Americans living in the West Coast and southern Arizona, which were declared military zones, were forced to hastily store or sell their possessions and properties. At first, assembly centers were established in racetracks and fairgrounds. Later a total of ten internment camps were established, two each in California, Arkansas and Arizona and one each in Idaho, Wyoming, Utah and Colorado. The detained Japanese Americans were rounded up in the camps. Before long 120,000 Japanese, 77,000 of whom were American citizens, were imprisoned in internment camps based on military directives –though the Order itself did not directly target them.

CONTENT OF THE INTERNMENT CAMPS: FEELING LIKE PRISONERS OF WAR

Internment camps were run by the Wartime Civil Control Administration (WCCA). The detainees were deprived of their right to fair trial. The camps consisted of tar paper barracks of one small room for each family. Some detainees were able to leave the camp as seasonal workers. Similarly students, who could find schools willing to admit them, were able to study at universities in the East Coast or the Midwest. Gradually disagreements emerged between the Japanese American Citizens League (JACL), which tried to prove their allegiance by conforming to the administration, and those who believed that remaining passive was wrong. The American government was taking advantage of these disagreements: based on polls, it was releasing the "loyal citizens" to find jobs in the Midwest and East Coast; while sending the "troublemakers" to the Tule Lake camp in California. Those living in the camps were feeling like prisoners of war or convicted inmates. In fact they were not wrong to feel as such since the barbed wires surrounding the camps, watch towers and armed guards were reinforcing the feeling of being a prisoner of war. Guards were ordered to shoot anyone who tried to leave the camp without permission or did not heed to the warning to stop. In 1942 an investigation was started concerning this order. An immigrant had been shot by a soldier on patrol. The investigation revealed

that the person was shot from the front. It was not a case of not heeding to the warning to stop as was claimed by the guard.

Consequently, as sites where constitutional citizenship rights were suspended the internment camps were the manifestations of a government mentality in America's recent past the effects of which still continue today. The reparation of damages inflicted by this mentality also harbors a unique experience in terms of coming to terms with the past and practices of official apology.

CONFRONTING THE MENTALITY BEHIND THE EXECUTIVE ORDER AND APOLOGY

What were the political relations that led to the Executive Order which deprived the Japanese Americans from their constitutional right to fair trial? The answer to this question can be found in the report prepared by the Commission on Wartime Relocation and Internment of Civilians (CWRIC) established by Congress in 1980. The Commission reached its decision after hearing the testimonies of 750 witnesses in its sessions. According to the report, the Executive Order was carried out not due to military necessities but was motivated with "racial prejudice, wartime hysteria, and a failure of political leadership". The Commission report pointed at the difference of practices implemented in Hawaii as it provided further proof of this fact: In Hawaii, only 1 % of the Japanese Americans, who constituted 35 % of the Hawaiian population, were detained.

In line with the Japanese American Claims Act passed by Congress and signed by President Harry S. Truman in 1948, it was decided to settle the property loss claims and pay reparations. A budget of \$38 million was appropriated to settle the claims of 23,000 people for damages totaling \$131 million. In 1952, racial and ethnic restrictions in immigration and citizenship acts were abolished, and immigrants including Japanese Americans received the right to become naturalized as US citizens.

With their socioeconomic achievements the children of immigrants had joined the ranks of middle class by 1960s. This new generation -surely also with the effect of the Vietnam War- started to question the previous generation's conducts in the Second World War. They were criticizing their parents for remaining passive and not struggling enough for their civil rights. While they tried critically to account for the past they also placed more emphasis on their ethnic origins. The struggles were panning out: Japanese Americans attained their first democratic gain on February 10, 1976 with President Gerald Ford's Proclamation 4417. In the aforementioned proclamation President Ford described February 19, 1942 as a sad day in American history. An unlawfulness of the past was officially acknowledged by the authority. With the following words President Ford declared that the Executive Order was repealed:

I call upon the American people to affirm with me this American Promise -that we have learned from the tragedy of that long-ago experience forever to treasure liberty and justice for each individual American, and resolve that this kind of action shall never again be repeated.

FROM OFFICIAL RECOGNITION TO REPARATIONS

Despite the official discourses of President Ford, it would take as long as 12 years for the reparation package to be prepared. In 1980 President Jimmy Carter signed the law for the reestablishment of the Commission on Wartime Relocation and Internment of Civilians (CWRIC) in Congress. The Commission Report published in June 1983 made five recommendations to the Congress: 1) that Congress pass a joint resolution offering a public apology; 2) that the President pardon those convicted of curfew violations and review other wartime convictions based on discrimination due to race or ethnicity; 3) that Congress direct agencies to review applications for restitution of positions, status or entitlements lost as a result of wartime events; 4) that Congress appropriate monies to establish a foundation to address the nation's need for redress, including a fund for educational and humanitarian purposes beyond individual reparations; and 5) that Congress establish a fund to provide redress of \$20,000 to each of the remaining 60,000 surviving persons

of Japanese ancestry incarcerated during the war. All these recommendations were legislated with the Civil Liberties Act of 1988. In 1980s Japanese Americans were a politically inactive minority that constituted less than 1 % of the entire population. Furthermore, in terms of reparations they were divided between the legislative and judicial courses of action. Moreover they were demanding a total of 1.25 billion dollars in reparations at a time when the federal budget deficit had reached record-high levels.

There was a serious vein of opposition against reparations. Especially certain veteran groups were opposed to the reparations. On the other hand, groups such as the Veterans of Foreign Wars and the American Legion never officially opposed the reparation act. Though they did not lobby in favor of the law, in their meetings they passed decisions supporting reparation. The reason behind this was the Japanese Americans who were stationed in the North Africa and Europe front and in the Pacific working in intelligence units. These veterans who served while their families were in the concentration camps convinced their colleagues with regards reparations. The sole group opposing the law was the Americans for Historical Accuracy based in California and led by historian Lillian Baker. Claiming that they are against the distortion of American history and are working to this end, the group organized letter-writing campaigns along with certain demonstrations and testi-

fied at the Congress sessions. On the other hand, the fact that senators and representatives were able to cast their votes freely regarding the law and that parties did not apply coercion was an important factor in the creation of the reparation package. Japanese Americans did not stop striving to pass the reparation package. They were getting in contact with other organizations such as Asian American groups and civil rights groups. They were making use of these groups' contacts, members, resources and political expertise in order to put pressure on the Congress.

Finally the Civil Liberties Act was signed in 1988 by President Ronald Reagan and the path to reparations was opened. On December 7, 1991 that marked the 50th anniversary of the Pearl Harbor attack, President George H. W. Bush wrote a letter of apology. On September 27, 1992 he also signed into law the Civil Liberties Act Amendments of 1992, appropriating an additional \$400 million to ensure all remaining internees received their \$20,000 redress payments. Surviving detainees of the camps received checks of redress payments along with a letter of apology signed by President Bush. The following words towards remembering and confronting the past are from a speech by Bush in 1991:

In remembering, it is important to come to grips with the past. No nation can fully understand itself or find its place in the

world if it does not look with clear eyes at all the glories and disgraces of its past. We in the United States acknowledge such an injustice in our history. The internment of Americans of Japanese ancestry was a great injustice, and it will never be repeated.

Following Bush's letter, President Bill Clinton also wrote a letter of apology on October 1, 1993. Along with letters of apology and reparation payments another process was carried out in the USA in line with coming to terms with the past. It was decided to appropriate funds from the 2001 budget to transform the internment camps into "national historic sites" and preserve them as landmarks of remembrance:

Places like Manzanar, Tule Lake, Heart Mountain, Topaz, Amache, Jerome, and Rohwer on which the detainee camps were set up will forever stand as reminders that the American nation failed in its most sacred duty to protect its citizens against prejudice, greed, and political expediency.

It cannot be denied that all these activities of apology and confrontation with the past had a positive effect in the USA especially during the post 9/11 processes. Such that, American-citizen Muslims -though there was a certain sense of threat in effect- were treated with the lessons learned from experience. The term "never again" has indeed been actualized in real life.

REFERENCES

- Erica Harth (ed.), *Last Witnesses: Reflections on the Wartime Internment of Japanese Americans*, New York: Palgrave Macmillan, 2001.
- Greg Robinson, *By Order of the President: FDR and the Internment of Japanese Americans*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2001.
- http://encyclopedia.densho.org/Commission_on_Wartime_Relocation_and_Internment_of_Civilians/#Specific_Findings_and_Recommendations
- http://www.ijhssnet.com/journals/Vol_2_No_5_March_2012/8.pdf
- Leslie T. Hatamiya, "Institutions and Interest Groups: Understanding the Passage of the Japanese American Redress Bill", in *When Sorry Isn't Enough: The Controversy over Apologies and Reparations for Human Injustice*, Roy L. Brooks (ed.), New York: New York University Press, 190-200, 1999.
- Nancy F. Cott, *Public Vows: A History of Marriage and the Nation*, Kindle Edition, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2002.
- Roger Daniels, "Redress Achieved: 1983-1990", in *When Sorry Isn't Enough: The Controversy over Apologies and Reparations for Human Injustice*, Roy L. Brooks (ed.), New York: New York University Press, 189, 1999.
- Roger Daniels, "Relocation, Redress, and the Report: A Historical Appraisal", in *When Sorry Isn't Enough: The Controversy over Apologies and Reparations for Human Injustice*, Roy L. Brooks (ed.), New York: New York University Press, 183-186, 1999a.
- Roy L. Brooks, "Japanese American Redress and the American Political Process: A Unique Achievement?", in *When Sorry Isn't Enough: The Controversy over Apologies and Reparations for Human Injustice*, Roy L. Brooks (ed.), New York: New York University Press, 157-162, 1999.
- Sandra Taylor, "The Internment of Americans of Japanese Ancestry", in *When Sorry Isn't Enough: The Controversy over Apologies and Reparations for Human Injustice*, Roy L. Brooks (ed.), New York: New York University Press, 165-168, 1999.

GERMANY ~ THE JEWS HOLOCAUST

West German Chancellor Willy Brant kneeling before the Warsaw Ghetto Monument ~ December 7, 1970

During their rule Nazis killed approximately six million people, the vast majority Jews. On November 20, 1946 the International Military Tribunal was established by the allies in Nuremberg and the leading figures of the Nazi rule were tried and punished –with sentences including capital punishment. These military trials though constituted a legal basis or a starting point for processes of coming to terms with the past were not enough for a social and general confrontation. After the tribunal, Adolf Hitler and his associates and followers became the focus of fascism. Atrocious operations of the Nazi regime were relegated to Hitler, while the German society was being spared as innocent citizens led astray by ideologies. These differentiations were maintained for a long time: Auschwitz trials held in mid-1960s in Frankfurt and again the Eichmann trial held in 1961 in Jerusalem would personalize the crimes of the past and sustain the narrative of “singular criminals among decent Germans”.

In Germany during the first years after the war the Nazi past did not want to be remembered. Nevertheless, it was not possible to erase the societal memory completely. Therefore the processes of forgetting and

remembering were operating intertwined with one another. In this framework, the word “genocide” was adamantly and skillfully avoided in public discourses like commencement speeches at the universities, in its stead terms that mitigated historical facts such as “race mania” and “mass killings” were used, and the word “Jewish” was rarely mentioned. It was acknowledged that certain crimes were committed in the past but it was asserted that these crimes were not genocide as alleged by some.

The period of 1945-49 went down in history as a time when the past was discursively suppressed. The suppression of the past brought along an exemption from collective responsibility. Many factions from the people in the lowest social ranks to the top level political representatives were saying that the actual victims were not the Jews but on the contrary themselves. Ignorance was claimed regarding the gas chambers and death trains, thereby trying to elude the feeling of social responsibility. Having the Germans visit the concentration camps, and the preparation and circulation of documentaries on the subject invalidated the excuse of “ignorance” before long. The German public had to solemnly confront the

past: the facts were plainly manifest in the concentration camps without a shadow of doubt.

For the first time in 1952, when Konrad Adenauer was the Chancellor, West Germany signed a reparation and compensation agreement with Israel.

FROM OFFICIAL FORGETTING TO SOCIETAL REMEMBERING: 1960S AND LATER

The 1960s marked the beginning of an era when the societal silence in Germany gradually started to dissipate. Both domestic and international democratic pressures were now mandating the suppressed past to be laid out on the table. Contrary to Federal Germany's official politics of forgetting, the socialist East Germany constantly kept its Nazi past on the agenda and asserted that the political personnel in the West were Nazi dregs. Though it "discarded" its Nazi past by externalizing and pinning it completely on the West, the fact that East Germany could not hinder the underhanded reproduction of the Nazi mentality would only be seen after the Berlin Wall came down and the two Germanys united. Emergence of the 1968 youth movements had an impact in Germany that begot a more significant factor with regards the questioning of the Nazi past. The young generations were ethically condemning the previous generations, creating discourses for a genuine and real confrontation, and

striving to uncover the truths. Tribunals were opened again. Truths were being spoken candidly, the denied crime of genocide was being acknowledged. Billions of Marks were paid in reparations. Monuments reminding the past were erected in every region. Certain days of the year were earmarked for ceremonies to commemorate the victims of the Holocaust.

In coming to terms with the past, another important development took place -at a completely unexpected moment- and brought some comfort to the victims: Federal Germany Chancellor Willy Brandt's gesture of apology before the monument to the victims of Warsaw Jewish Ghetto on December 7, 1970 went down in history as a kind of turning point in coming to terms with the past. Apology could be made not only verbally but also physically. As a matter of fact, Brandt kneeled before the monument and apologized from the victims through his body. This gesture of extremely high symbolic value was actually meant not only for those in Warsaw but for all Jews who lost their lives in the politics of "Final Solution". The representation had long exceeded the boundaries of an individual body: Willy Brandt's body transformed into the representational body of Germany.

JEWISH GENOCIDE IN POLAND

Germans' politics prior the Second World War had taken on the following course: ghettos were established in all invaded

territories whereby Jews were segregated from the society and stripped off their constitutional citizenship status. As a matter of course, resistance networks were organized against the Nazi rule's domination politics nourished by colonialism. Between 1941-43 Jews living in the ghettos had created close to a hundred resistance groups. The most resounding resistance organized by the aforementioned groups was the resistance in Warsaw Ghetto. Until the summer of 1942, the Warsaw Ghetto was one of the isolation areas filled with around 500 thousand people. In the summer of 1942, around 300 thousand Jews were taken from the ghetto and sent to the extermination camp in Treblinka. Word reached the ghetto that the people sent to the camp were massacred and this news created a certain wave. Also with the duress of this news, a group of mostly young people led by the 23 year old Mordecai Anielewicz founded the Jewish Combat Organization (ZOB). The organization issued a proclamation calling for the Jewish people to resist going to the railroad cars. On January 18, 1943 the German army started a second deportation campaign but was met with the armed resistance of the organization. After violent clashes lasting a few days, the Germans had to retreat. Repelling the Germans boosted the morale of the resistance. On April 19, the German soldiers and the police corps organized a new operation to evacuate the people living in the ghetto. The resistors, who were num-

bering around 750, were able to hold out in the ghetto for about a month and on May 6, 1943 the resistance was quashed. Around 56 thousand Jews were taken captive. Seven thousand of the captives were executed by fire squads, the rest were sent to execution camps. In the slaughter of Jews across Europe, Poland was engraved in the Nazi rule's crime log as a country of grave importance. Therefore, in line with the discourse of coming to terms with the past it was no coincidence that Willy Brandt chose the Warsaw Ghetto.

WILLY BRANDT, "EASTERN POLITICS" AND THE PATH TO APOLOGY

Willy Brandt spent a part of his life running away from the Nazi rule's exile and execution politics. Born as Herbert Ernst Karl Frahm, Brandt joined the Socialist Youth in 1929, the German Social Democrat Party in 1930 and later on the Socialist Workers Party, and practiced politics actively during these years. In 1933 in order to escape the Nazi persecution he took shelter in Norway as a political refugee, and adopted the pseudonym Willy Brandt not to be caught by Nazi agents in Norway. In 1939 Brandt was arrested in Norway by German troops but was not recognized as he was wearing a Norwegian uniform. Upon his release he escaped to Sweden where he lived until the end of the war. He continued to use his pseudonym Willy Brandt after the war as well.

The secret to the political influence of Willy Brandt's kneeling should be sought in his commitment to democratic values and the fact that he personally suffered from fascism, and moreover was not involved in the crime. His political character made it impossible to slander this symbolic gesture of apology as a duplicity or political scheme. The gesture of apology was also pertinent to his Eastern Politics (*Ostpolitik*). It would be cruel to construe it as an apology made with pragmatic motives, or more precisely as an "instrumentalized" apology. Besides, in Brandt's eyes the two processes -Eastern Politics and apology- complemented one another. Let us expand on the Eastern Politics to better understand the affirmative essence of this genuflection.

Through his Poland visit, Brandt wanted to ease relations between the Eastern and Western blocks that emerged in Europe in the aftermath of the Second World War. The Potsdam Agreement signed after the war had ceded to Poland the pre-war German territories such as East Prussia, West Prussia, Pomerania, Brandenburg, Silesia and Upper Silesia. It was guaranteed to Germany that there would be no loss of territory without a peace treaty. Germans living in the aforementioned territories immigrated to Germany. The Poles living in Poland, which was incorporated into the Soviet territory, were settled on the evacuated lands. Until the Eastern Politics, pioneered by Willy Brandt, the Federal

Republic of Germany had not abdicated its claim to sovereignty on these territories. "Surrender is Treason" (*Verzicht ist Verrat*) was the line adopted by mainstream politics since the Christian Democrats in 1960s to the Social Democratic Party of Germany which Willy Brandt was a member of.

In 1961 the Berlin Wall was built. American President Kennedy had reacted favorably to the building of the wall as a process mitigating the Soviet-American tension. Accordingly, from now on the zones of influence between the two "super powers" would be evident. All these developments based on the separation of East and West impelled Brandt, who was the Mayor of Berlin in 1961, to deliberate on the necessity of a different approach. Following the 1969 elections, the Social Democratic Party and the Free Democratic Party formed a coalition government. In his June 17, 1970 speech before the German parliament (*Bundestag*) as Chancellor, Willy Brandt made the following remarks regarding Eastern Politics:

If we want European borders to lose their divisive function over time in a historical process, then we have to acknowledge the existing borders first, *de facto* and politically.

The objective of Eastern Politics was to institute German foreign policy on a realistic ground. Through this politics it was

aimed to improve relations with primarily Eastern Germany and also the Eastern Bloc countries such as the Soviet Union, Poland and Czechoslovakia. Brandt's visit to Warsaw intended to launch the process of rapprochement between Germany and Poland. In the Treaty of Warsaw signed on December 7, 1970, it was decided that both parties would commit themselves to nonviolence and recognize the existing Oder-Neisse¹ border. Brandt's Eastern Politics was welcomed by the international public opinion. Surely there was also opposition to this politics. Conservative circles close to the Christian Democrats and associations organized by ethnic German migrants from East Germany were opposing Brandt. Meanwhile, Günter Grass and other intellectuals close to Brandt were among the most important supporters of Eastern Politics.

1 Oder-Neisse line is the border between Germany and Poland drawn after the Second World War. The border is formed along the lines of Oder and Neisse rivers and meets the Baltic Sea in the north. East Germany had accepted the Oder-Neisse line as the border in 1950. West Germany on the other hand after a period of refusal accepted the border in 1970 with the Treaty of Warsaw. In 1990 after East and West Germany reunited the border was reconfirmed with a new agreement.

KNEELING BEFORE THE PAST: APOLOGY AND ITS IMPACTS

After the Treaty of Warsaw was signed, Willy Brandt visited the Ghetto Monument with a wreath that bore the black, yellow and red colors of the German flag. After laying the wreath on the monument, in a moment unexpected by anyone, he dropped to his knees on the wet stones of the monument. He respectfully folded his hands before him and looked at the monument in silence with his head held a little low. The impact of this gesture that shook not only those present but the entire world was summarized by one who had participated in the Warsaw resistance:

I saw Willy Brandt kneel before the Warsaw Ghetto monument. This is what I felt at that moment: I no longer have hatred inside! He knelt down and raised his people.

Brandt's gesture had created a shock effect among the people present. At first no one was able to make sense of this act. It was not a predetermined action. There were even some who thought he fainted.

While some people interpreted the gesture as a sincere act others questioned its sincerity. For years Brandt was subjected to questions on the reason and motivation behind his act. Perhaps due to this situation, in his book titled *My Life in Politics* published in 1989 he mentioned this gesture again. Before his visit to the Warsaw Ghetto, Willy

Brandt had spent the night in the Wilanow Castle bombed by Germans. He had spent a sleepless night in this castle that still bears traces of the war. In the book Brandt explained that night and his memories of kneeling as follows:

I have often been asked what the idea behind that gesture was: had it been planned in advance? No, it had not. My close colleagues were as surprised as the reporters and photographers with me (...) I had not planned anything, but I had left Wilanow Castle, where I was staying, with a feeling that I must express the exceptional significance of the ghetto memorial. From the bottom of the abyss of German history, under the burden of millions of victims of murder, I did what human beings do when speech fails them.

Brandt's Eastern Politics and symbolic genuflection were received quite favorably in many other countries and especially the USA. *Time* magazine put Brandt on the cover of its January 4, 1971 issue as the "Man of the Year". Meanwhile reactions within Germany were mixed. According to a *Der Spiegel* survey at the time, 41% of the participants found the "Kniefall" appropriate while 48% thought it was excessive. It was noteworthy that the youth and the elderly supported Brandt more than the middle-aged. Eastern Politics was criticized by especially the right wing. *Bild* newspaper

saw no harm in publishing the letter of a housewife by the name Erna Hannebauer: "With what right are you giving away one fourth of Germany without receiving any concession in return?" Newspaper's editor in chief Peter Boenisch was also criticizing Willy Brandt in a sharp tone:

Catholics know that a person kneels only before God. However, a socialist probably separated from the church comes from the West and kneels down. This genuflection moves the people. Fine but wonder if this genuflection would move the victims of Stalinism as well?

Christian Democrat Parties (CDU and CSU) openly opposed Eastern Politics and claimed that it was unconstitutional. Despite all the reactions from the right wing, an influential and steadily growing minority in CDU was convinced that for the normalization of relations with the East and specifically with Poland, the border arrangement was inevitable. Willy Brandt's Eastern Politics brought a de facto end to the existing hostility between the two countries. Brandt's genuflection at the Warsaw Ghetto increased the prestige of both Eastern Politics and Germany's foreign policy. Willy Brandt was granted the Nobel Peace Prize in 1971 for his works in the service of peace between Eastern and Western blocks.

Beyond being a sensational event with wide media coverage, Willy Brandt's

genuflection was an action that essentially opened a new era in the German societal memory and identity and transformed the Germans' ways of confronting and coming to terms with the Nazi past. The apology had both a personal and political quality. It was a courageous act that was undertaken also in the name of the people who could not kneel before the past. In time, Willy Brandt's genuflection became a significant symbol conveying the desire to come to terms with the past both in Germany and in international politics.

German state authorities apologised on several occasions from Israel and from the Jews, and Germany has paid extensive reparations, including nearly \$70 billion to the state of Israel and \$15 billion to Holocaust survivors.

REFERENCES

- "Kniefall angemessen oder übertrieben?", *Der Spiegel* 51: 27, 1970, <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-43822427.html?name=KNIEFALL+ANGEMESSEN+ODER+%26Uuml%3BBERTRIEBEN%3F>.
- "The Warsaw Ghetto Uprising", US Holocaust Memorial Museum, <http://www.ushmm.org/outreach/en/article.php?ModuleId=10007745>.
- Adam Krzeminski, "Der Kniefall", *Point. Portal Polsko-Niemiecki, Deutsch-Polnisches Portal*. çev. Silke Rent, 2010, http://www.portalpoint.info/pdf.php?modul=R&modul_id=2565&lang=pl For the original text: *Polityka* 49.
- Alexander Behrens, "Durfte Brandt knien?" – Der Kniefall und der deutsch-polnische Vertrag", Friedrich Ebert Stiftung Online Akademie, 2010, http://www.fes-online-akademie.de/fileadmin/Inhalte/01_Themen/04_Erinnerung_Demokratie/dokumente/110119_behrens_durfte_brandt_knien.pdf.
- Elazar Barkan, Alexander Karn, "Group Apology as an Ethical Imperative", in *Taking Wrongs Seriously: Apologies and Reconciliation*, Elazar Barkan and Alexander Karn (eds.), Stanford: Stanford University Press, 3-30, 2006.
- Markus Kornprobst, *Irredentism in European Politics: Argumentation, Compromise and Norms*, Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Mithat Sancar, *Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne* (Coming to Terms with the Past: From a Culture of Amnesia to a Culture of Remembrance), İstanbul: İletişim, 2007.
- Ruti Teitel, "The Transitional Apology", in *Taking Wrongs Seriously: Apologies and Reconciliation* içinde, Elazar Barkan and Alexander Karn (eds.), Stanford: Stanford University Press, 101-114, 2006.
- Valentin Rauer, "Symbols in Action: Willy Brandt's Kneefall at the Warsaw Memorial", in *Social Performance: Symbolic Action, Cultural Pragmatics, and Ritual* içinde, Jeffrey C. Alexander, Bernhard Giesen and Jason L. Mast (eds.), Cambridge: Cambridge University Press, 257-282, 2006.
- Willy Brandt, *My Life in Politics*, New York: Viking, 1992.

GREAT BRITAIN ~ NORTHERN IRELAND

BLOODY SUNDAY

*The official apology of British Prime Minister David Cameron
~ June 15, 2010*

On January 30, 1972, a march was organized in the Bogside area of Derry city in Northern Ireland attended by around 20 thousand people. The aim of this demonstration organized with peaceful motives was to protest against the Northern Ireland government's August 1971 decision sanctioning the "internment without trial of suspected terrorists" and the ensuing imposition of a "ban on [mass] marches and parades". Military measures were taken -as per security discourses- in order to prevent the march that was organized in line with democratic criteria. However, the political power had made yet another important annotation to the wording of "marching ban". Accordingly, there were two irreconcilable elements in the demonstrations: The nonviolent, "innocent" people, and to the contrary, the "rebels" who might hurl Molotov cocktails at the security forces. The shadow of the "terror" discourse was thus cast upon the demonstrations organized with reference to democratic rights and freedoms. Despite this shadow the demonstrators did not step back from their decision to hold the march. The government and army circles mobilized in order to prevent the march

wherein peaceful protestors and "rebels" would be mixed together. The army was planning to arrest the organizing leaders of the demonstration right after the rally but then it was decided to intervene with the protest before the march was over, that is, before the "innocent" protestors and the "rebel" leaders separated from one another. Indiscriminating among the "innocent" and the "rebels", the First Battalion of the British Parachute Regiment opened fire on the crowd, and as a result of this fire 14 people lost their lives on Sunday, January 30th. The 17 year-old Jackie Duddy was one of the people who died during the demonstration. The white cloth that bishop Daly waved as he led a group carrying the wounded Jackie Duddy to the hospital was engraved in the memories as an iconic image of the Bloody Sunday. Jackie Duddy's sister Kay, who has kept Jackie's bloodstained cloth for years, is absolutely sure that her brother was innocent:

He had not done anything, never gotten mixed up in any trouble. What devastates me most is that they claim an innocent person was preparing to throw a nail-bomb

when he was shot down... He was completely innocent and had not done anything. They opened fire on an innocent person and there is still no apology for that.

This not forthcoming “apology” that Kay complains about would eventually be expressed by political authorities albeit years later. In this respect, Bloody Sunday corresponds to a sort of breaking point for the peoples of Ireland and England. Surely one must take a closer look at the historical tension between Ireland and England in order to understand this breaking and transformation moment and render its effects visible. The process leading up to Bloody Sunday did not transpire overnight, the incident that caused the death of 14 people, and the injury and arrests of numerous others, broke out with the crushing pressure of the dynamics of the past.

HISTORICAL FRAMEWORK

Historical roots of the Bloody Sunday but also, before that, the tension between England and Ireland go back to the settlement of English and Scottish populations in Ireland in the 17th century. Ethnic tensions were being fueled also by religious sectarian differences. The local people were Catholic and the later settlers were Protestant. The tension and conflicts among different groups continued until the 19th century. By the 20th century, along with religious divisions, pro-independence move-

ments had emerged in Ireland bringing national discourses to the fore. Before long, this emergence led to the creation of new factions, sides. The Scottish and English settlers living in the nine counties of Ulster province and around Dublin were acting in line with the United Kingdom, and following *Unionist* politics.

While the separation between different camps continued, the Easter Rising broke out during the First World War. The Anglo-Irish War of 1919-1921 ended with the partition of Ireland in 1921. In 1920 the Government of Ireland Act was passed by the parliament of the United Kingdom. According to this act, the island was divided in two wherein the six counties of Ulster with a majority population of Protestant settlers formed the Northern Ireland, and the rest was Southern Ireland. These territories were accorded with self-government, home rule authority. This Home Rule, which was implemented only in Northern Ireland since the South had gained its independence, continued until 1972. The Irish Free State (South) established in 1922 though independent in many aspects was actually in a dominion status. The Irish Free State comprised the entire island, but the Anglo-Irish Treaty of 1921 had allowed Northern Ireland to “opt out” of the Irish Free State. In accordance with this right, Northern Ireland exercised its opt out and separated from the Irish Free State, and rejoined the United Kingdom. Irish Free State’s remain-

ing official ties with the British monarchy were ended with the Republic of Ireland Act signed into law in 1948 and put into effect in 1949. This partition between the Irish Free State and the UK caused Northern Ireland's second biggest city Derry to be cut off from its natural economic hinterland. As ethnical and religious differences were compounded with economic/class differences, the historical tension acquired new aspects.

BIRTH OF THE CIVIL RIGHTS MOVEMENT

By the 1960s, a Civil Rights Movement had emerged against discrimination in employment, housing, and voting rights. Parallel to the expansion of the movement, the violence of state and paramilitary forces was put in play. Demands of the Northern Ireland Catholics focused around the slogan of "*houses, jobs and votes*". The political arena was divided between the Social Democratic and Labor Party (SDLP) advocating constitutional nationalism and the Provisional IRA. Northern Ireland Civil Rights Association (NICRA) was founded in 1967 modeling itself on the African Americans civil rights movement and adopting civil resistance.

The democratic demonstrations organized by NICRA were being attacked by the Unionists and Northern Ireland police forces. In 1969 the city of Derry had become the site of intense and violent clashes between the protestors, police and Unionists. There were also the IRA campaigns

targeting police forces. Political space had further contracted in this process when a riot erupted on August 12, 1969 known as the "Battle of the Bogside". The riot spread across a significant part of the city. The local people participated in the riot for three days and resisted against the police forces. When the riots sparked uprisings also in Belfast and the rest of Northern Ireland, the Stormont government asked Westminster for assistance. Thereupon the British army was deployed to the area to institute public order. The post-riot process was indicating the beginning of a comprehensive oppression period in the political arena.

As a matter of fact, a big wave of detentions started on August 9, 1971 with the support of the army. Over a period of three months 1,882 people were taken under custody, most of them Catholics and all of them Irish republicans. The number of detainees reached 2,400 by 1972. This politics of detention aimed to deal a major blow against IRA in a period of its being relatively weak. However, the detentions were rapidly increasing the existing support for Provisional IRA that had split from the official IRA in 1969. Another important development took place at this point: The talks between the Provisional IRA and Westminster government were ended. The balance-sheet of the street demonstrations, clashes and riots was severe: In 1969, 18 people lost their lives, in 1970 it was 26, and in 1971 it was 186. The number of losses in the clashes through

1966-2001 is worth noting in terms of demonstrating the dimension of the tension: A total of 3673 people died in the clashes.

BAN ON MARCHES AND STEP BY STEP TOWARDS THE BLOODY SUNDAY

The riots were suppressed, demonstrations were diminished, and the rebels were “neutralized” either by being killed or detained. The military and political oppression was followed by the process of legal oppression. The political power brought to the agenda a six months-long ban on marches and demonstrations. Henceforth, demonstrations and marches of all kinds would be considered illegal. A democratic right safeguarded by the constitution was being put on hold as per the understanding of public order and security. This antidemocratic ban did not serve any purpose except to escalate the existing tensions. NICRA decided not to heed to the ban especially in the Derry city center. The fuse of the process leading up to Bloody Sunday was thus ignited and would not be put out.

Street demonstrations were continued to be organized despite the ban. Attacks of the paramilitary forces and the police were keeping abreast of the demonstrations. Meanwhile IRA’s acts of violence were rubbing salt in the wound of the existing tension. The week before Bloody Sunday, clashes broke out between the army and the protestors who wanted to walk to the camp in Magilligan near Derry where the detainees were being held. The First Battalion of

the British Parachute Regiment was engaged for the first time to intervene in the clashes. This battalion of the special forces and infamous for its harsh interventions in civil/democratic demonstrations was arousing hatred across Northern Ireland. Though no one was killed in this intervention, the use of extreme violence by the 300 soldiers had further fueled the tension.

On Sunday, January 30, 1972, a crowd of 20 thousand people surged to the Derry city center. Demonstrators had started to walk in order to listen to the speeches demanding an end to the detentions. Dust was yet to settle on the Magilligan event. Demonstrators anticipated a clash but no one expected the army to increase the level of violence to such an extent. Demonstrators and the army came face to face at the barricades. The army opened fire indiscriminately on the crowd and 14 people were killed.

DEVELOPMENTS FOLLOWING BLOODY SUNDAY

After Bloody Sunday, the Stormont administration was abolished. Direct rule was initiated and Northern Ireland started to be governed directly from Westminster. The British government relegated the Bloody Sunday to the security discourse; labeled the people who died during the demonstration immediately as “armed people and bombers”. February 2 was declared national day of mourning in Ireland. Ireland’s ambassador in London was withdrawn.

In the midst of all this, reactions were pouring in from Derry, Dublin and the international circles. The reactions were pressuring the Westminster Parliament to establish a court with the objective of inquiring the events. In order to subdue the national and international unrests, the Prime Minister Edward Heath appointed Britain's second highest judge Chief Justice Lord Widgery. Lord Widgery was a former officer of the British Army. The tribunal convened far away from Derry in the Unionist town of Coleraine. Nevertheless, Widgery also laid the blame on the organizers of the illegal demonstration. He specifically steered clear of investigating the decisions made by security authorities and political authorities. Meanwhile, the tribunal was not pressing on the issue of conflicting evidences; the conclusions reached were not corroborated by the facts. Widgery did not take into consideration the statements of nearly 700 eye witnesses gathered by NICRA either. The tribunal secretariat was very close with the government and they directly intervened in the writing of the report. Families were not provided with much legal support. Conflicting statements of the witnesses from the army were also being altered depending on the situation. The tribunal prepared a report in haste. The personnel on duty were acquitted while the responsibility of the event was laid on the victims. Prime Minister of the time Edward Heath's counsel to Lord Widgery is actually

a summary of the situation: "never forget it is a propaganda war we are fighting" in Northern Ireland, not only a military war.

Criminal investigations into the event were obviated in 1972 by the Criminal Investigation Department, families were given insignificant remunerations. In 1973, the legal investigation means were obstructed by Northern Ireland codes of criminal procedure. For all intents and purposes, the Widgery Tribunal and the subsequent events became a process feeding the sense of unfairness and injustice felt by the family members and the public at large. Following the Bloody Sunday, there were recurrences of trauma symptoms in the families of the victims. Implementations of the political authorities operating with institutional support abandoned the Bloody Sunday case to a deep oblivion and silence, social traumas were tried to be repressed by drawing a veil over the truths.

FROM SILENCE TO SPEAKING OUT: BRINGING BLOODY SUNDAY BACK TO THE AGENDA

The Widgery Report constituted the official memory regarding Bloody Sunday. Bloody Sunday and the subsequent processes in its aftermath had eradicated Northern Ireland government's legitimacy and caused the Civil Rights Movement to lose power while increasing the people's support for IRA. In a fragment where the spaces of democratic and legal struggle were further constricted,

and the field of politics was disciplined by politics of oppression and fear, IRA was escalating its acts of violence against the British government. On the other hand, London continued to describe the Northern Ireland problem as a security issue. These developments rendered IRA the strongest political movement in the region. Through 1973-75, the Bloody Sunday commemorations witnessed a process of competition between the discourses of NICRA and Sinn Féin that represented IRA's political wing. NICRA was realizing its commemorations with activities and discourses on civil rights, democracy and civil disobedience against discrimination. NICRA's approach of democratic struggle was replaced -also as the clashes escalated- with Sinn Féin's actions and discourse based on armed struggle against British colonialism. By 1975, the commemorations were being organized by Sinn Féin. There was no end to the armed protests.

While bilateral agreements kept falling short and clashes continued, the demographic transformation in the 1990s disturbed the balances of politics. Catholics had both increased in number and had grown confident in themselves. Meanwhile, with the Workers' Party coming to power, there were cautious steps taken away from the security oriented traditional politics towards a politics of reconciliation. An important initiative to end violence was surely the ceasefire of 1994. The negotiations

between IRA and the London government were concluded with the Belfast Agreement in 1998. The Belfast Agreement initiated a process wherein the Bloody Sunday was questioned again, this time in a different way, and the threshold of silence was overcome. Finally the possibility had emerged to talk about the unspoken and remember the truths abandoned to oblivion. A new phase was embarked wherein social traumas would be addressed and wounds would be treated. Entry to the peace process played an important role in the creation of this phase. The peace process was of vital importance in terms of confronting the past. Bloody Sunday commemorations were now realized not with violence but in line with NICRA's initial peaceful practices. According to the commemoration organizers, the environment of conflict had placed the war with Britain in a central position, which in turn prevented the case from being addressed through the universal human rights perspective. The interpretation of Bloody Sunday adopted by Sinn Féin throughout the 1970s and 1980s had not been embraced by all the families and the people of Derry. Commemorations organized in the 1990s' conditions of peace were moving away from the Republican rhetoric and this was reinforcing the demands for justice and revelation of the truth.

OFFICIAL APOLOGY ALBEIT LATE

One after another activities were being organized to accomplish the deepening of the peace process, the proper institution of democracy, the confrontation with social agonies and a democratic regeneration. Bloody Sunday Justice Campaign was one of these activities. The democratic public opinion formed with a broad social participation demanded the case to be reinvestigated.

On January 29, 1998, Prime Minister Tony Blair announced that a new inquiry into Bloody Sunday would be opened. As such, the Saville Inquiry began on April 3, 1998 became the most comprehensive and costly investigation in Britain's history. The inquiry was conducted by an international tribunal of judges chaired by Lord Saville. The tribunal heard from over 900 witnesses. Saville Inquiry had also assumed the mission of revealing the truths. The families kept a close watch on the tribunal. The political power was accounting for the past and in doing so it was abandoning its classical discourses. Deep-seated discourses were being transformed. Actually the demand of the victims and the public opinion was also very clear. The placard placed at the monument during the Bloody Sunday commemoration of 2008 expressed this demand most explicitly:

[political power] still owes the truth and justice to the victims, to those who lost their loved ones and to the people Derry. British

army, British judiciary, British government and Stormont regime – they all must accept their responsibility in Bloody Sunday and its consequences. Only then can the wounds of that day finally heal.

Bloody Sunday investigation was concluded at the end of two years and a comprehensive (nearly five thousand pages long) report on the incident was prepared. The report established that the soldiers gave no warning before opening fire at the crowd and contrary to earlier claims they were under no attack whatsoever, and that some protestors were shot in the back indicating that they were running away, and moreover it found that many of the soldiers had lied. The report was published on June 15, 2010. Prime Minister David Cameron apologized in the name of Britain with the following words:

Some members of our Armed Forces acted wrongly. The Government is ultimately responsible for the conduct of the Armed Forces. And for that, on behalf of the Government – and indeed our country – I am deeply sorry.

The head of the army General Sir David Richards also gave full support to Prime Minister David Cameron's statements. The families who lost their relatives in Bloody Sunday along with thousands of conscientious people gathered at the square where

the incident took place, with the photographs of the dead protestors in their hands. The Prime Minister's statements were welcomed by the public opinion. An incident that was tried to be buried in the dark and the truths clustered around this incident were at last brought into the light, putting at ease the hearts of especially the victims' loved ones.

REFERENCES

- "İngiltere 'Kanlı Pazar' İçin 38 Yıl Sonra Özür Diledi", (Britain Apologised for 'Bloody Sunday' after 38 Years) [bianet.org](http://www.bianet.org/bianet/dunya/122767-ingiltere-kanli-pazar-icin-38-yil-sonra-ozur-diledi), <http://www.bianet.org/bianet/dunya/122767-ingiltere-kanli-pazar-icin-38-yil-sonra-ozur-diledi>.
- Brian Conway, *Commemoration and Bloody Sunday: Pathways of Memory*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010.
- Eamonn McCann (ed.) *The Bloody Sunday Inquiry: The Families Speak Out*, London: Pluto Press, 2005.
- Patrick Joseph Hayes and Jim Campbell, *Bloody Sunday: Trauma, Pain and Politics*, London: Pluto Press, 2005.

CHILE ~ PEOPLE OF CHILE RIGHTS VIOLATIONS IN THE PINOCHET ERA

*The official apology of Chilean President Patricio Aylwin
~ March 4, 1991*

Chile has a unique importance in the history of socialism. The socialism experience of Chile has displayed an exceptional quality among the socialist movements that started to rise in the 19th century and “seized” political power in various countries and geographies of the world by the 20th century. This exceptional quality pertains primarily to the grounds of the socialist struggle. In an environment where the pulse of revolutionary struggles was beating in favor of violence, socialist Salvador Allende (1908-1973) appeared on the stage of politics in Chile. Salvador Allende was keeping “revolutionary violence” outside the political struggle of the working class, and was planning to realize a nonviolent transition to socialism without bloodshed. Allende, who had a medical degree, was a politician well-liked by the people. He was elected to the Chilean Congress as a deputy in 1937 and became the Minister of Health in 1939. He led a politics of health that served the socially inferior, he felt a genuine love towards the low-income sectors of the society. Perhaps due to this love, Allende was referred to as “the president of the poor” among the people. In 1943, he was

elected Secretary General of the Socialist Party of Chile. His popularity was evermore increasing. In the 1952 Presidential elections, he ran for presidency as the candidate of Popular Action Front (FRAP) that had united the dispersed organizations of the left in Chile. He came out of the elections defeated having received only 60 thousand votes. However, this defeat did not curb Allende’s perseverance to struggle. FRAP expanded the breadth of its organizing. In the 1970 presidential elections this time he ran as the candidate of *Unidad Popular* that was founded to unite under the roof of a single coalition those groups that split from the Communists, liberals and Christian Democrats. He still saw no harm in resorting to peaceful methods that the Marxist revolutionary theory did not hold in great esteem. It was possible to transition to socialism by struggling on a democratic and constitutional grounds rather than leaning on tools of violence. However, his opponents in the left/communist wing were vehemently against these convictions of Allende. According to radical leftist fractions (especially the Revolutionary Left Movement-MIR), transitioning to socialism

through the exhaustive implementation of democratic rights and freedoms stipulated by the constitution or through the elections was nothing short of building castles in air. According to these fractions, Salvador Allende's politics meant "submissiveness" and "passivism". At times they were even accusing him with severe allegations such as "treason". Ignoring these denunciations and accusations, Allende kept working non-stop. While polemics continued within the left, he won the 1970 presidential elections and marking a first in the history of modern socialism seized political power through elections. This unprecedented experience of socialism made its mark on the recent past of Chile in many respects.

FROM DEMOCRACY TO FASCIST COUP

Early 1970s correspond to an important moment of transformation with regards to the historical development of capitalism. Global capitalism was forced to invent new methods to solve the crises (especially the 1971 oil crisis) that it fell into. Both the international capital and the modern nation-state apparatuses entered a neoliberal reconstruction phase in the 1970s. Chile became the first, so to speak, experimental victim in the institution of neoliberal order at the hands of fascist juntas. The dress rehearsal of the military coups, which would spread across in waves, was held in Chile against a socialist government who had come to power through elections. Democracy and

law were put on hold, a brutal politics of oppression and extermination was carried out against the socialists. Chile's strong union organizations were abolished, most all left/democratic politics were crushed. In this process of systematic extermination, the anti-communism rhetoric of the Cold War was feeding the junta's discourse. As a matter of fact, Augusto Pinochet, one of the four founding generals of the junta in Chile, did not hesitate to allude to a metaphor often used by Hitler: the country would be cleansed of the "communist vermin". What were the phases that brought about this project of social slaughter where severe crimes against humanity were committed in cold blood, rights were violated incessantly with no end or limit, and a muzzle was put on constitutional rights and freedoms; how did Chile overcome the nightmare that befell the country?

ALLIANCE OF CAPITAL AND STATE: PINOCHET'S UNSTOPPABLE TANKS

"Sometimes democracy must be bathed
in blood."

— Pinochet

USA regarded the socialist Allende government as a serious threat to its regional interests because Allende was advocating the nationalization of copper mines and the banking sector. He had a socialist program

entailing reforms in fields of education and health. For global capitalism, especially this program was the final straw. International capital groups and primarily the American ITT (International Telephone and Telegraph) in Chile started to finance the legal as well as the illegal anti-Allende movements. ITT and CIA were holding meetings on how to sponsor the conservative and Christian democrat anti-Allende candidates. To this end, the Forty-Committee chaired by the National Security Advisor Henry Kissinger was founded. The Committee was comparing Allende's victory and the socialist government established thereafter with similar movements in Argentina, Peru and Bolivia; it deemed the existence of a legitimate government that had come to power through democratic election as the very rise of communism in Chile. The spread of communism had to be prevented. As the first order of business, by applying economic pressure they tried to convince the Christian democrat deputies not to endorse Allende's presidency. However they did not succeed with this alternative. Thereupon, the CIA and ITT strategy to prevent communism swayed to the military intervention option. However staff and troops were needed for a military intervention. René Schneider, who was the Army Commander in Chief at the time Allende became the president, was defending that the army should never get involved with politics. Within an organization where the highest person in command

was ruled by such a mentality, it would be difficult to procure the necessary staff to stage a coup. The mentality at the top had to be eliminated. On October 24, 1970 Schneider was assassinated and killed. Carlos Prats replaced Scheider but shortly afterwards resigned from his duty. Finally, Augusto Pinochet took the post of the Army Commander in Chief. Pinochet was virtually tailor made for the concocted fascist coup. Pinochet, who advocated the National Security Doctrine, waited for the opportune moment, and seized power on September 11, 1973 with a military coup. The National Security Doctrine constituted the ideological basis of the coup and provided legitimacy for its actual operations. Against the rise of communism, there was need to "protect the values of western Christianity", cleanse the society from "internal enemies", and "institute peace" in the society. Economic crises and the strikes organized were also brought to the agenda as preparatory measures for a military coup. This nightmare the effects of which still continue in Chile today was enacted in line with this perspective. The socialist government was overthrown, the parliament dissolved, and Salvador Allende died in the presidential palace that was bombarded by planes. The public opinion, which was supposed to uphold socialism and democracy and was expected to "stop the tanks" of counter-revolution advancing upon democracy, was smashed to smithereens by the terror oper-

ations of the “caravans of death” organized under Pinochet, all the voices in the society were entrapped. Before long, the coup had turned into a kind of slaughter machine. It had blustered and scythed across the society from one end to the other, leaving behind a streak of disasters. The coup rehearsal in Chile staged by the neoliberal politics’ coalition with international capital and militarist powers resulted in a very, tremendously heavy loss.

In the first weeks following the coup, the regime embarked on witch-hunts rounding up thousands of people and putting them into custody. The existing institutions were not enough to hold the masses of detained people; schools, military barracks and various state institutions were jam-packed. The “caravans of death” captured and tortured people in the barren regions of Chile, buried some of the ones they killed in mass graves in the desert, and threw the ones they flocked in the planes to the sea. Nevertheless, all this was still not enough to disperse the opposition forces. The military junta rolled up its sleeves for a broad and comprehensive sweep. Tens of thousands of people were taken into custody, put through torture on the racks, thousands of people were exiled, hundreds killed. Chile was turned into an open air concentration camp. In order to overcome the shortage of space, the junta put into service the Chilean National Stadium as a concentration camp. Around five thousand people, women, men, young

and the elderly were imprisoned in the stadium. The Chilean National Stadium, where people were tortured crying and screaming in the locker rooms, along the corridors or under the stairs, where those snatched by the arm and taken away never returned, would in later years become one of the symbolic sites for confronting the past as it manifested the crimes against humanity committed by the junta. The socialist artist Victor Jara was among the people killed in yet another stadium.

JUNTA’S FALL FROM POWER AND ENTERING A NEW ERA IN CHILE

Atrocities of the fascist military dictatorship continued for five years through 1972 – 1977 until not a single leaf of opposition could move in Chile. Throughout the 17 years they stayed in power, the coup leaders ruled the country with an incredibly oppressive regime. During the first year of the coup around 1,200 people had been killed. The deaths were not limited to the first year, they continued sometimes in greater sometimes in smaller numbers, it is estimated that a total of four thousand people lost their lives. The number of the disappeared people was also far from little. The institution of judiciary had kept quiet in the face of things that took place during and after the coup in Chile. Fortunately, independent human rights organizations had brought the illegal detentions and disappearances to court, thereby documenting and recording each case.

Pinochet, who had changed the constitution in 1980, had added an article to the constitution stating that he would remain as the head of the army until 1998 and would later become a lifelong senator. However despite all these preventive measures, Pinochet lost the 1988 referendum by a narrow margin and had to cede the political power that he was firmly holding onto. The opposition forces had organized a “No!” campaign during the referendum. In March 1990, Christian Democrat Patricio Aylwin became the next president after Pinochet. Hopes had started to blossom with regards the transition from dictatorship to democracy and more importantly for the normalization of social life. An opportunity was born to bring the dark years of the coup to light, to take to court the perpetrators of the crimes against humanity who violated all human rights including that of to life, and to redress the victims’ pains, in short an opportunity to come to terms with the past.

Six weeks after taking office Patricio Aylwin established the National Commission for Truth and Reconciliation by an executive decree. Eight people were assigned to the Commission, four were officials of the former Pinochet government and the other four representing the opposition. Chaired by the former senator Raúl Rettig, the Commission’s mandate was to investigate the instances of “disappearance after arrest, executions, and torture leading to death committed by government agents

or people in their service, as well as kidnappings and attempts on the life of persons carried out by private citizens for political reasons”. To this end it was decided that primarily a report would be prepared. The Commission report would be prepared with the support of all its members. However, there was an interesting detail: The cases of torture that did not result in death were outside the scope of the Commission’s mandate. The Commission that had nine months to carry out its task began its work firstly by going through the records of nongovernmental organizations. Afterwards not sufficing with these records, it appealed to the testimony of the relatives of the dead and disappeared. The Commission with a sixty-people staff placed ads in newspapers around the world, asking for information from the Chileans on exile. On the other hand, as it did not have subpoena power the Commission was unable to receive any assistance from the Armed Forces to shed light on the cases. Finally, out of the 3,400 cases submitted to the Commission, 2,920 were determined to be within the scope of its mandate. In February 1991, the Commission completed its 800 pages long report. According to the report, over 95% of the rights violations were committed by the government; and around 4% by armed leftist groups. The report had completely invalidated the thesis used to legitimize the violence perpetrated by the army, namely that the country was in “civil war”. As

recommended by the report, a reparation program was drawn up for the families of the people killed and disappeared under custody. A National Corporation for Reparation and Reconciliation was founded in order to start the reparation program by organizing and making public the commission files.

VOICING THE TRUTHS AND APOLOGY

Patricio Aylwin who came to office with the first democratic elections after the coup, promised "Never again. Never again violations of human dignity" in a speech he made at the Chilean National Stadium which had become a site of remembrance. He received the Rettig Commission Report on February 8, 1991 and during a nationally televised address, where he could not hold back his tears, he made an official apology to the people of Chile on behalf of the state on March 19, 1991. In his statement of apology, President Aylwin referred to the incidents of disappearance under custody as "executions" committed by agents of the state. He condemned the violence perpetrated in the past, and underlined the importance of his respect and commitment to human rights. After proffering the formal apology, Aylwin shared his opinions on the report. He said that he regarded truth as the foundation of coexistence; wherever truth is not respected, he said, confidence among people fades away, doubt sprouts, objections grow and, consequently hatred and violence. According to Aylwin, "lies are

the anteroom of violence and, therefore, are incompatible with peace". Aylwin further added that threat of "terrorism" or "a state of internal war" cannot be invoked to justify the human rights violations; and that the future of Chile required a process of pardon and reconciliation regarding the irreparable wounds of the past. Stating that this pardon cannot be issued by the state but is to be developed by the victims of the violence, Aylwin added that pardon demands repentance from one party and generosity from the other. He underlined the shared responsibility of the state and the society that did not react to prevent the actions of the state. Aylwin made the promise of "Never again!" and said that he apologized as the President of the Republic assuming responsibility for the entire nation, adding that apology is necessary for societal peace.

REACTIONS TO THE OFFICIAL APOLOGY AND PINOCHET'S ARREST

Aylwin's official apology was welcomed by the victims of the fascist coup. However, as to be expected, there were also groups that were disturbed by the apology. Pinochet issued a long statement in response to Aylwin. In his statement, Pinochet was embracing the classical theses of the National Security Doctrine and declaring that he had a fundamental objection to the very premise of the report. Accordingly, the army had intervened in order to defend the freedom and sovereignty of the country. He did not

in any shape or form question the content of the report, the rights violations or the deaths. The human rights violations that constituted the content of the report had come to the agenda of the public in 1998 exactly when Pinochet left his position as the head of the army in order to assume his position as a senator. The same year the Spanish judiciary issued an international warrant for Pinochet's arrest to enable his extradition to Spain to face trial on charges of human rights violations. Upon this warrant Pinochet was arrested in England. The Spanish prosecutor had based his indictment and the warrant of extradition directly on the Commission's report. Meanwhile in Chile lawsuits on human rights violations had started to be filed. As a result of these lawsuits, by the end of 2009, a total of 779 former state officials were indicted with human rights violations, more than 200 of these officials were prosecuted, and 59 were sentenced to prison. Prosecutors conducting the trials had also based their indictments on the Commission records.

**OVERCOMING THE DEFICIENCIES,
DEEPENING THE PROCESS OF COMING
TO TERMS WITH THE PAST**

The report prepared by the Commission was subjected to criticisms as it paid too much heed to the sensitivities of the former regime's political and military staff. It was most essential to deepen the investigations in order to enable the institution of social

peace and reveal the suppressed truths. The limited scope of the Commission's mandate and the exclusion of the tortures and other systematic human rights violations from the scope of the investigations were among the primary reasons giving rise to the criticisms. On the other hand, the Commission had not embarked on a direct investigation but had contented itself with merely the data of national and international organizations. Instead of mobilizing the public opinion and exerting pressure on the army, it had sought to compromise with the army. The prepared report had refrained from making a holistic evaluation of the systematic human rights violations, and even used concepts like "isolated cases". In this respect the Aylwin administration represented an intermediate period where the neoliberal model forcefully imposed by the Pinochet regime would be consolidated with a democratic regime. Deficiencies of the Commission in coming to terms with the past were rooted in the very elements that identified the transition period's continuity with the Pinochet regime. The Commission's compromise with the former regime's sensitivities and adherence to the maxim of "justice within the permitted framework" anticipated impunity for the perpetrators. Impunity did not amount to anything except to create another trauma on top of the feelings of pain, mourning and defenselessness incurred by the people seeking justice.

A NEW COMMISSION: UNSPOKEN TRUTHS

In the name of compensating the deficiencies, 11 years after the Commission report of 1991, a second Commission was established in 2003. This time, the cases of torture that did not result in death were also within the range of this new Commission's work. The number of torture victims was placed at hundreds of thousands. In September 2003, also with the effect of the campaign organized by nongovernmental organizations, social democrat President Ricardo Lagos established the National Commission on Political Imprisonment and Torture. Renowned for his human rights advocacy during the military regime, Bishop Sergio Valech was appointed chair of this eight-member Commission. The objective of the Commission was to identify the people taken into custody and tortured with political reasons during the military regime that lasted through 11 September 1973 – 10 March 1990, and to propose a reparation program concerning these people. Primarily a report would be prepared to this end. The Commission collected written testimonies of 35,000 people. Some of these were testimonies sent through the Chilean consulates in nearly forty countries. Many of the witnesses were recounting their experiences for the first time.

In November 2004, the 1,200 pages long report was prepared. The report was presented to the public by President Lagos in a televised speech. The President

instructed the investigation to be continued. Accordingly, a complementary report was released in June 2005. The Commission identified 14 different forms of torture in Chile. It stated that torture was used to terrorize and suppress the society. According to the report, 28,549 people were arrested with political reasons. 1,244 of these people were under 18 years old; 176 of them were under 13 years old. One of the most common methods of torture was electric shock. Two thirds of the documented torture cases took place during the first months of the 1973 coup. The report found that 94 percent of the people detained in the first months were subjected to torture. In addition to the 300 locations listed by the Commission in 1991, the report identified 1,200 different sites, including schools and hospitals, that were used as detention and torture centers. The Commission also exposed the army, police and intelligence units that inflicted torture, withholding the names of the responsible officers. Names of the victims on the other hand were disclosed but the details of their testimonies were classified as confidential and kept secret for 50 years. As per its mandate, the Commission was not influential in the criminal investigations. No information was given to the prosecutors on purpose. However, the victims took their own testimonies to court and launched numerous criminal investigations. One day before the 2004 report was announced, the Army Commander in Chief accepted insti-

tutional responsibility for the punishable and morally unacceptable acts of the past. This statement was met with silence by the active and retired army officials. Following the publication of the report, President Lagos enabled all the victims identified by the Commission to receive reparations. Over the course of one year, 20,000 people were accorded a lifelong stipend of \$190 per month.

The demand for apology regarding the human rights violations in Chile was also conveyed to the United States of America, which had an important role in the planning and implementation of the coup. The American archives are corroborative of the support given for the coup. However, the official discourse still holds that there was no direct intervention. The content of the archives maintains its importance. On his 2011 visit to Chile, during a joint press conference he held with the Chilean President Sebastian Pinera in La Moneda Palace, where Salvador Allende was killed, the American President Barack Obama made it clear that no apology was forthcoming, and said that instead of being “trapped by our history” the two countries should look at the future.

REFERENCES

- Elizabeth Jelin, “Silences, Visibility, and Agency: Ethnicity, Class, and Gender in Public Memorialization”, in *Challenges for Transitional Justice in Divided Societies*, Paige Arthur (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Ercan Eyüboğlu, *Türkiye İşçi Partisi: Parlamento’da, 40. Yıl* (Workers Party of Turkey in the Parliament, 40th Year), İstanbul: Tüstav Yayınları, 15-19, 2006.
- Ernesto Verdeja, *Unchopping a Tree: Reconciliation in the Aftermath of Political Violence*, Philadelphia: Temple University Press, 2009.
- Supreme Decree No. 355, paragraph 9. http://www.usip.org/sites/default/files/resources/collections/truth_commissions/Chile90-Report/Chile90-Report.pdf.
- James Petras and Morris Morley, *The United States and Chile: Imperialism and the Overthrow of the Allende Government*, New York: Monthly Review Press, 1975.
- James Smith, “Compromise with a Democratic Vision Takes Over Sunday in Chile”, *Los Angeles Times*, March 10, 1990.
- Mario I. Aguilar, “The Disappeared and the Mesa de Diálogo in Chile 1999-2001: Searching for Those Who Never Grew Old”, *Bulletin of Latin American Research*, 21(3): 413-424, 2002.

Mark Obert, "Şili'nin En Büyük Stadyumunda Hayatını Geçiren Manuel Medina'dan ve Manuel Medina'ya Dair Anılar: Ulusal Stadyum'dan Sağ Çıkmak" (Memories of and Memories on Manuel Medina who Spent his Life in the Biggest Stadium of Chile: Surviving the National Stadium), trans. Mithat Sancar, *Birikim*, 215: 99-107, Mart 2007.

Mithat Sancar, *Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne* (Coming to Terms with the Past: From a Culture of Amnesia to a Culture of Remembrance), İstanbul: İletişim, 2007.

Patricio Aylwin, "Chile: Statement by President Aylwin on the Report of the National Commission on Truth and Reconciliation", in *Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes*, Neil J. Kritz (ed.), Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 169-173, 1995.

BULGARIA ~ TURKISH MINORITY THE PROCESS OF REBIRTH

The official apology of the Bulgarian Parliament

~ January 11, 2012

The nation-state construct grounded on homogeneity-uniformity- in political organization of social life has caused the emergence of numerous problems that pose legal challenges. Particularly the majority and minority perceptions shaped with ethnic codes have created unique exclusion and inclusion mechanisms in political power relations, and minorities as the victims -“others”- of these mechanisms have been subjected to coercive measures of the dominant ethnic element. These victimizations have taken on a universal quality at the rate of the universality of the modernity experience. One of the aforementioned victimizations took place in Bulgaria. The problem of Turkish and Muslim minorities in Bulgaria started with the establishment of the Principality of Bulgaria resulting from the Treaty of Berlin signed in 1878. As of this date, the ratio to the general population of the Turkish and Muslim minorities that used to constitute almost half the population gradually declined. Determinant factors in this population decline were both the simultaneous wars in the region and the assimilation and migration based minority politics in Bulgaria. According to the final

census of 2011, around 747,000 Turks still live in Bulgaria, that is 9.4% of a total population of 7,364,570 people.

MINORITY RIGHTS IN EARLY BULGARIA

Bulgaria declared independence in 1908. The Ottoman State official recognized the new Bulgaria in 1909. Istanbul Protocol was signed between the two states. As accorded by this protocol the Muslim Turkish minority's rights in Bulgaria were defined and guaranteed. The recognized rights were expanded with the 1913 Treaty of Constantinople following the Balkan Wars and the 1919 Treaty of Neuilly-sur-Seine following the First World War. The Agrarian Party led by Stambuliski won the 1919 elections which conducted to the development of positive policies towards the Muslim Turkish minority most of whom were farmers: with the Education Act adopted in 1921, Turkish schools were allowed to buy property, found school funds and receive a fair allocation from the state budget. Public School of Turkish Teachers was founded in 1918, followed by the Nüvvab School in 1922-1923, which was an institution of higher education for mufti and teacher

candidates. The Turkish Teachers Union founded in 1906 increased the number of its branches during this period. Sports clubs started to be established in the same years. In short, the minorities were able to take care of themselves especially in the field of education, their physical assets were not under any threat. Nevertheless, these periods of relative prosperity for the minorities where their rights were expanded and guaranteed, would soon be replaced with new and other processes due to changes in political power.

PHASE OF DESTABILIZATION IN MINORITY RIGHTS

The Stambuliski Government was overthrown in 1923 also marking the beginning of a formidable process for the minorities. A new phase was embarked wherein the existing democratic rights would become obsolete. As of 1923 Turkish schools were closed down and turned into state schools. Minority foundations were incapable of preserving the existence of closed schools since the government had introduced heavy taxes in this sphere. In 1937 it was made obligatory for Turkish children -even if they were attending official Bulgarian schools- to pay taxes for Turkish schools. Most of the children were deprived of an education due to these taxes. The constriction of existing rights would no doubt provoke reaction among the minorities. In the face of constantly increasing pressures, the Muslim

Turks of minority status held their first National Congress in 1929. Meanwhile the discriminatory policies were continuing incessantly. Minority members were banned from certain professions, the few university and high school graduate students had to inevitably immigrate to Turkey. The Turkish Teachers Union was shut down in 1933 followed by the Turan Community in 1934 which was an extension of the Turkish Sports Union. Organizers and participants of the National Congress were subjected to severe oppression. The coup of May 1934 caused the oppression of the minorities to increase ever more. Through 1934-1944 most all Turkish schools were shut down. Turks were forced to attend Bulgarian schools. Administrative committees of mufti offices and communities were rendered subject to the government. Publications in Turkish were banned and Turkish intellectuals were exiled. Foundations were brought under the jurisdiction of the coup government.

TOWARDS "SOFT ASSIMILATION"

After the Second World War, the Communist Party of Bulgaria (CPB) dominated Fatherland Front coalition of social democrats, liberals, agrarians and independents came to power and Bulgaria was declared a people's republic in 1946. The constitution based on the Soviet model was accepted in 1947. Through 1947-71, national minorities living in Bulgaria to have education in

their mother language and cultivate their own national cultures was recognized as a constitutional right. A Turkish Minority Commission was established within the Fatherland Front. The commission started to publish a Turkish newspaper named *Işık* (Light). Albeit certain rights of the minorities, primarily in the field of education, were recognized and safeguarded in the constitution, with the duress of change in political relations a new epoch called “soft assimilation” was embarked politically over a short span of time.

In scope of the “soft assimilation” politics, with a directive issued on August 12, 1950, quarter of a million Turks was ordered to move to Turkey within three months. By the time Turkey closed its borders on November 8, 1951, a total of 140,000 refugees had already entered Turkey. The Bulgarian government had based the legal grounds of its decision on the 1925 Ankara Treaty signed between Turkey and Bulgaria. As its justification the decision asserted that the deported people spoke Turkish, followed Turkish customs and therefore were not Bulgarian but Turkish. The 1925 Treaty had regulated the population exchange of Turkish and Bulgarian minorities who wanted to immigrate voluntarily. The Communist Party that came to power in 1944 had tried to prevent the migration of Turks, however, its policies on religion and also other subjects such as land collectivization had run counter to the Turkish

minority especially the land owners around Dobruca. Thus, as of 1950, the Bulgarian government again started to encourage the Turks to immigrate. Here the following situation should also be underlined: throughout the 1950s other Muslims in Bulgaria, who were not Turkish, were also subjected to the assimilation politics. For instance, between 1948-1952 the names of Pomaks were changed to Bulgarian names, followed by the Roma between 1953-1954; in 1956 the Macedonian minority was pronounced Bulgarian.

In 1958 the Communist Party politburo introduced a change in its politics regarding Turks. Until 1958, Turks were allowed to go to schools that provided education in Turkish and could make publications in Turkish. In 1958, however, a new implementation was launched wherein Turkish schools and Bulgarian schools were merged and hours of Turkish lessons were cut. By 1974, education in Turkish was abolished completely. On the other hand, in 1962 a new wave of assimilation had started targeting the Roma, Pomaks and Tatars; however the name conversion activities were halted in 1964 for a while upon the reactions of the Pomaks, nevertheless it was back on the agenda between 1970-1974. Due to all this oppression and in line with the 1968 Close Relatives Immigration Act, around 130,000 minority members immigrated between 1969-1978.

FROM "SOFT ASSIMILATION" TO "HARD ASSIMILATION"

In 1954 Todor Zhivkov came to power. In 1971 Zhivkov changed the 1947 Constitution. The new constitution recognized the right of citizens, who were not of Bulgarian descent, to learn their mother tongue. However the concept of minority was not included in the constitution. Despite the relative softening in the bilateral relations of Bulgaria and Turkey towards 1968, the cultural rights of the Turkish minority were continued to be restricted. Between December 1984 and November 1989, a policy called "hard assimilation" was shaped targeting the Turkish minority. This practice also referred to as the "Process of Rebirth" did not allow any life space, as it were, to the Turkish minority: all Turkish names were replaced by Bulgarian ones. Speaking in Turkish was forbidden in public spaces, work places and schools. Turkish theaters were shut down. Turkish broadcast of the Radio Bulgaria was stopped. It was prohibited to listen to Turkish radios, Turkish books were confiscated. Turkish site names were changed. Weddings and celebrations in the Turkish custom, folkdances and singing in Turkish were forbidden, and Turks were hindered from communicating with their relatives in Turkey. Some children were taken from their families and sent to boarding schools.

Those who refused to abide by the prohibitions were arrested one by one, were

sentenced to prison or sent to the concentration camps in Bulgaria, foremost the Belene Camp. In 1985 there were around 1,000 Turks imprisoned in the Belene Camp. The detainees were imprisoned without any form of trial. After a while the detainees would be exiled to some other place in the country, or made to work in the mines, or put on trial and then behind bars. On the other hand, parallel to all these practices, ideological efforts were also continued. In 1970s there were "scientific" researches underway suggesting that Turks were actually "pureblood Bulgarian".

Oppression of the Turkish minority's religious freedom had also intensified during the hard assimilation period. Many mosques and places of worship were closed down and turned into museum or granaries. Some mosques were demolished. It was prohibited to announce the call to prayer with a volume that can be heard from the outside, Quran courses were closed down. Performing the prayer during the Ramadan and Eid holidays, circumcision and fasting were among the prohibitions. Children in the circumcision age were checked by officials on a regular basis; those who had their children circumcised were sentenced to prison or monetary fines. With a new regulation adopted in 1986 it was declared that the mother and grandmothers of the circumcised child would be sentenced with up to five years imprisonment. Traditional clothes and religious weddings as well as

funerals with Islamic burial rites were prohibited. CPB officials attended the funerals to inspect whether these rules were being followed or not. Turkish graves were being ravaged, and sometimes completely demolished because the desire was to have the Turks buried in common graves.

INCREASING REACTIONS AGAINST THE OPPRESSION

The Turkish minority started to hold demonstrations and organize against the Bulgarian government's "hard assimilation" politics. Streets demonstrations were being organized for various reasons and the government was being protested. In 1984, a protest was organized against the forced conversion of women and children's names in Kırcaali. However, the protest was quashed with violence, fire was opened on the crowd. Three Turks were killed, including an 18 months old baby, and 40 people were injured. Especially this incident resulted in ever more growing reaction among the Turks.

In 1985, a secret organization called the Turkish National Liberation Movement (BTMKH) led by Ahmet Doğan was founded in Varna. This movement would constitute the origin of the subsequent Rights and Freedoms Movement (HÖH) that would be organized legally. The Liberation Movement had adopted nonviolent methods. Its program declared that it was based on unarmed war and passive resistance. In line with its

passive resistance it called on the minority members: to hinder state affairs, not sign official papers, not work beyond necessary to meet personal needs, not produce more than the necessary amount of meat and milk, produce poor quality products, not subscribe to Bulgarian publications, not participate in CPB activities, not vote or cast invalid votes in the parliamentary elections. Along with BTMKH, organizations such as the Independent Human Rights Association of Bulgaria, Democratic Union for the Defense of Human Rights and 1989 Vienna Support Association were also working towards the demands of the Turkish minority. Though the demonstrations practiced a politics of passive resistance, the government did not fail to suppress these protests with violence. Around 140 Turkish demonstrators lost their lives in these protests and campaigns.

Despite the deaths, injuries, prison and exile sentences the Liberation Movement continued its passive resistance. In May 1989 hunger strikes came to the agenda, again as a mode of passive resistance. Turks and primarily the prisoners in Belene Camp went on a hunger strike in numerous parts of the country. The openness policy (Glasnost) started by Gorbachev had put the Jivjov administration in a tough spot. Hunger strikes started to have an impact also with the influence of the openness policy. The repealed rights started to be won back: human rights organizations were established founded by Turks, it was allowed

to broadcast in Turkish on the radio and place international telephone calls. Upon the death and injury of many people during the peaceful protests in May, Zhivkov said that Turks are free to leave Bulgaria and asked Turkey to open its borders. Thereupon the largest mandatory migration in Europe since the Second World War took place and 360,000 people immigrated to Turkey.

**TRANSITION FROM THE OLD TO
THE NEW REGIME: FROM PASSIVE
RESISTANCE TO PARLIAMENTARY
POLITICS**

On November 10, 1989, Zhivkov had to step down from office due to pressures from both the USSR and within his party. Zhivkov's successor Mladenov brought an end to both soft and hard assimilation politics. He released the imprisoned Turks, accorded the right of return to those who had immigrated. Nearly half of the immigrants came back to Bulgaria upon the improvement of the conditions. In the post-Zhivkov period, various political leaders declared that the policy of changing names was essentially a mistake and that everyone in Bulgaria has the right to freely choose their own name, religion and language. Despite the pro-normalization politics of the transition period, Bulgarian nationalists were organizing demonstrations. In December 1989 and January 1990 mass demonstrations were organized with high levels of participation.

The transition to multi-party system

paved the way for Turks to enter legal politics. In March 1990 the Liberation Movement turned into Movement for Rights and Freedoms (MRF) and was registered as a political party in April. Gaining strength in a short span of time, MRF became the third biggest political party with 23 seats in the Founding Parliament elections. Parliamentary mode of politics did not run smoothly due to the reactions of the Bulgarian nationalists. Terror acts were committed targeting the party. Along with these acts of terrorism, certain parliamentarians were collecting signatures and applying to the Constitutional Court to shut down the party. Despite all this, MRF achieved significant electoral success in 2001 and entered the government as coalition partner.

The ardour of the 1990s that was marked by the transition process was coming to a close in the early 2000s. Bulgaria sought to integrate with international organizations and especially the European structure. As an important indicator of Bulgaria's democratization, MRF was contributing to the cause of integration with Europe. Bulgaria became member of the Council of Europe and party to the European Convention on Human Rights in 1992. In 1995 it applied for European Union (EU) membership and was accepted as a candidate in 1997. It recognized the jurisdiction of the European Court of Human Rights in 1998. In 1999 it ratified the Council of Europe's Framework

Convention for the Protection of National Minorities. In 2004 Bulgaria became a member of NATO and in 2005 signed the Treaty of Accession to the EU. Bulgaria's improvement of its politics regarding the Turkish minority had an important role both in terms of its Council of Europe and EU memberships and efforts to mend relations with Turkey. EU was monitoring Bulgaria closely with regards the Turkish minority, and this monitoring had a considerable effect on democratization.

In the 2005 elections MRF again managed to remain in the coalition. However the racist Ataka (Attack) Alliance, noted for its hate speech against Turks and the Roma, was an influential group that also achieved significant electoral success in 2005. Ataka Alliance wanted the names to be reconverted to Bulgarian, and was talking about the cease of Turkish publications. On the other hand, RFM was pursuing an active politics that championed for minority rights; rather than division and separation it insistently emphasized the political unity of Bulgaria. Politically it advocated not nationalism but democratic egalitarianism. Furthermore, in time it had also managed to eliminate the radicals within. Despite the obstructions set by the Ataka Alliance MRF was not backing away from its struggle: it procured achievements such as, the restoration of Turkish names, provision of elective Turkish classes in the curriculum, opening imam hatip (religious) high schools, opening Turkish

Language Departments in the Sofia and Shumen universities, publication of Turkish newspapers and magazines, sanctioning radio and television broadcasts in Turkish, opening Turkish culture associations and theatres, and the restitution of private property confiscated in the CPB period.

These legal gains of Turks led to certain reactions among the Bulgarian nationalists. Turks' culture and identity, ranging from their attires to various customs, were considered to be in contradiction with modernity and as Medieval remnants legacy of the Ottoman era. The concern over Turks rapidly multiplying in Bulgaria and that at this rate they would demand autonomy, constituted the emotional basis of the nationalist reactions. Sanctioning of Turkish classes in education had mobilized the nationalists. In 1991, nationalists in Kırcaali went on hunger strikes against the Turkish lessons, and organized a series of actions including the prevention of students from going into the school. The boycott campaign led by the nationalists broadened out with the participation of Bulgarian students and teachers. However, despite the reactions, the government continued the implementation of Turkish classes.

FIRST STEP IN COMING TO TERMS WITH THE PAST: APOLOGY

In the post-Zhivkov period as the Bulgarian democracy developed and the social and political activity of the Turkish minority

broadened, the Bulgarian officials started to bring the subject of apologizing for the practices of the past to the agenda. Bulgaria and Turkey signed the "Sofia Document" in 1991 and the "Edirne Document" in 1992 and agreed on collaborating in the field of military training and not manoeuvring at the borders. In 1992 a Confidence Treaty was signed between these two countries. All these were practical steps paving the way to an apology. Finally in 1998, the President of Bulgaria Petar Stoyanov apologized from Süleyman Demirel the President of Turkey.

The official apology was made but the past had not been judicially accounted for. In the new period of post-1989, the Bulgarian society was not trying to remember the past, but to forget it. The Socialist Party of Bulgaria (SPB) which was an extension of the CPB, was acting slowly weighed under the feeling of institutional guilt, therefore political parties refrained from bringing the subject of apology to the agenda for many years. In 2010, the Bulgarian Parliamentary Committee of Human Rights and Religious Freedoms made a declaration condemning the efforts of forcefully assimilating the Turkish population in the CPB period. The declaration stated that 360,000 Bulgarian citizens of Turkish descent were displaced with the aim of ethnic cleansing, and called on the judiciary to take action against those who implemented this policy. However, this call was not welcomed by SPB that asserted the need for addressing more

contemporary problems. Finally on January 11, 2012, a declaration of apology proposed by the right-wing Democrats for a Strong Bulgaria was adopted in the Parliament of Bulgaria with the backing of 112 of the 155 parliamentarians that attended the voting while the remaining three abstained. This text, which was adopted without any prior pressure from Turkey or the European Commission, defined the past offenses against Turks as "ethnic cleansing".

REFERENCES

- Ali Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e: Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı (From the Concentration Camp to the Parliament: Turkish and Muslim Minority in Bulgaria)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Huey Louis Kostanick, "Turkish Resettlement of Refugees from Bulgaria, 1950-1953", *Middle East Journal*, 9(1): 41-52, 1955.
- Julian Popov, "Bulgaria, Turks and the Politics of Apology", *Al Jazeera English*, 26 Ocak, 2012, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2012/01/2012122102331935532.html>.
- Lilia Petkova, "The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact in Bulgarian Turkish Relations, 1947-2000", *The Global Review of Ethnopolitics*, 1(4): 42-59, 2002.
- Svetla Dimitrova, "Bulgaria Apologises to Its Turks for 'Revival Process'", *SE Times*, (18 Ocak, 2012, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2012/01/18/feature-01

SERBIAN REPUBLIC ~ BOSNIAN MUSLIMS SREBRENICA MASSACRE

The official apology of the Serbian Parliament ~ March 31, 2010

In central countries of Europe the humanistic essence of coming to terms with the past was crystalized in the motto "never again". Henceforth, massacres, systematic rights violations, concentration camps and genocides would never be allowed, and all would be on constant vigilance against these. Various legal mechanisms were created to prevent the depreciation of human life. "Extremities" of history were being condemned with reckonings, checks and balances, trials, delayed penalties, compensations and surely official apologies, a vague belief was flourishing in that life would again flow through its normal course within the framework of democratic principles. Nevertheless, the nightmare of the politically and legally condemned past rose from the dead in early 1990s. The discourse of "never again" was once again and ghastly shaken by the peripheries of Europe in the remote Balkan territory. In the summer of 1995, a politics of slaughter was carried out against the Bosnian Muslims (Bosniaks) in Bosnia-Herzegovina. The "ethnic cleansing" operations familiar from the totalitarian regimes that stepped on the stage of history after the first quar-

ter of the 20th century were targeting the Bosniaks this time.

YEARS OF POLITICAL TURMOIL: 1990S IN THE BALKANS

Based on the rights of increased autonomy recognized them in the 1974 Constitution, the constituent republics of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia were acting almost completely independent of each other by the 1980s. A number of nationalisms were rising across the country, one of irredentism in Serbia, separatism in Slovenia and Croatia, one in Kosovo aiming for unification with the Albanians in Macedonia and Albania, and one based on different religious identities in Bosnia-Herzegovina. In 1989 Milosevic overthrew the autonomous governments of Kosovo, Vojvodina and Montenegro, which together with his Serbia gave him the control of four votes out of eight in Yugoslavia's collective presidency. In 1991, Serbia thus blocked the presidency of Croat Stjepan Mesić, who was constitutionally the next person to assume office in the rotating presidency. For the other republics, these developments led to the fear of a Serbia-dominated Yugoslavia.

In 1991, first Slovenia and Croatia then Macedonia and Bosnia-Herzegovina declared their independence.

In January 1992, Bosnian Serbs proclaimed the Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina in the city of Pale, and declared to be part of the federal Yugoslav state. On March 3, 1992 the Republic of Bosnia-Herzegovina declared independence, which was recognized by the European Union (EU) on April 6 followed by USA on April 7, 1992. Thereupon Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina declared independence on April 7, 1992, adopting the name of Republika Srpska, and started to invade Bosnia with the support of the federal Yugoslav army made up of mostly Serbs. Meanwhile Croats also invaded the regions predominantly populated by Croats. United Nations Protection Force set up in Croatia to ensure peace talks and secure demilitarized zones was moved to Bosnia to escort humanitarian aid and protect the safe areas.

Armed conflicts in Former Yugoslavia which then would turn into ethnic slaughters started in 1991, when bloody clashes took place in Croatia and Slovenia that were demanding secession from the central Yugoslav government. Clashes in Slovenia abated shortly afterwards. However, the clashes in Croatia showed a tendency to escalate into the stage of ethnic cleansing. Armed conflicts marked by tortures of the civilians, police forces' acts of deporting

people, and various war crimes were virtually the harbinger of the crimes that would be committed during the Bosnia-Herzegovina war in 1995.

Bosnia-Herzegovina war that lasted four years reached its most intense point in 1995. The devastation of the war was high: nearly 100,000 people had lost their lives, 2 million people had become refugees, left the country or been displaced within the country. Bosnia-Herzegovina's capital Sarajevo was under siege, constantly being bombed. Bosnian Muslims, children and the elderly, were running for their lives trying to escape the Serbian army, rushing to the areas under UN protection. Some were being taken prisoner by the Serbian forces en route and slaughtered right then and there.

The summer of 1995 witnessed yet another atrocity. On June 10-12, 1995, the town of Srebrenica in Bosnia-Herzegovina declared as a "safe haven" by the UN was captured by the Bosnian Serb armed forces and the Serbian paramilitary group known as the "Scorpions". More than 8,000 Bosnian Muslim men were killed in the course of a couple of days. Men were the direct victims of the ethnic cleansing politics. Bosnian Serbs' understanding of politics was to kill all the men in Srebrenica. The aim was to extinguish a generation through this means, which was parallel to the efforts to Serbify the territory. The killed were buried in mass graves, their bodies were disappeared. Concentration camps were set up all

across Bosnia-Herzegovina. Women, men and children who were captured alive were tortured and subjected to various inhuman treatments at these camps. It can be said that this politics of ethnic cleansing had reached its goal in Srebrenica, seeing as the town of Srebrenica, where Bosnian Muslims constituted over 60% of the population, was ethnically cleansed in 1997 and there were almost no Bosniaks left in town. A war that broke for various reasons had gradually turned into civil war which then shifted to an ethnic course and reached the level of genocide. As a matter of fact, the post-war practices of coming to terms with the past would be guided by the term “genocide” and beget heated discussions.

PUTTING THE PAST ON TRIAL IN YUGOSLAVIA

At a time when the clashes in the region were yet to be ended, International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY) was founded in 1993 with the United Nations Security Council decision number 827. Transitional justice was trying to be instituted amidst the fire and dust of ongoing battles. The Council’s aim was to bring to justice the individual perpetrators of war crimes. ICTY was idle at first in some respects, because the states were negligent in apprehending the perpetrators responsible for the war crimes. Finally the war in Bosnia ended with the 1995 Dayton Agreement. Ending of the war had a facilitating effect

on the trial process in terms of bringing the facts to light. Along with the hearings, new and important evidences emerged regarding the war crimes. The Tribunal, that is still continuing, ruled that the Srebrenica massacre constituted a crime of genocide with its 2001 verdict against Radislav Krstić who became the first person to be convicted of genocide at the ICTY in 2001, followed by Vujadin Popovic, Ljubiša Beara, Drago Nikolić in 2010, and Zdravko Tolimir in 2012. Also accused of genocide were Slobodan Milosevic, Milan Kovačević who died while on trial.

In the “Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)” in 2007, the International Court of Justice (ICJ) confirmed ICTY judgment that the Srebrenica massacre was genocide. As the principle judicial organ of UN mandated with settling legal disputes between states, ICJ stated that the genocide was essentially carried out by the main staff of the Republika Srpska army (VRS). ICJ found that Serbia was not directly responsible or complicit in the genocide but that it violated the Genocide Convention by doing nothing to prevent the genocide, and later by not cooperating with the ICTY to punish the persons responsible for the genocide. As a matter of fact, Serbia had yet to hand over the VRS Commander-in-chief Radovan Karadzic and General Ratko Mladic, who were among the primary

commanders responsible for the genocide. Upon being indicted for genocide by ICTY in 1995, Karadzic and Mladic lived as fugitives for years. EU was putting pressure on Serbia for the arrest of the aforementioned fugitive commanders to be brought before the court. General Ratko Mladic had disappeared after Slobodan Milosevic was submitted to the jurisdiction of The Hague in 2001. Karadzic, who was missing since 1996, was arrested on July 21, 2008 on charges of planning the Sarajevo and Srebrenica massacres. In 2011 Mladic was also arrested and sent to the court.

Slobodan Milosevic, who was the President of the Federal Republic of Yugoslavia during the Bosnian War, lost the first round of presidential elections in 2000 and though he refused to accept defeat and step down he was finally forced to resign due to massive street demonstrations organized against him. He was arrested in 2001 after much domestic controversy and actual clashes between the police and his armed supporters who prevented the police from entering and detaining him in his villa for nearly 36 hours. Serbian Prime Minister Zoran Djindjic handed Milosevic over to the ICTY to be tried on charges of crimes against humanity and war crimes committed in Bosnia, Croatia and Kosovo, marking the beginning of a new era. The denial of war crimes throughout 1990s was now being replaced with the painful acceptance of these crimes. These arrests reflected the

change in the relations between the Serbian politics and the ICTY. To date the Tribunal has indicted 161 people for war crimes. Many local courts were also established to expose the crimes committed during the war. Along with the lawsuits, an intense effort was made also to locate the mass graves, and to identify the dead.

CONFRONTING THE TRUTH: DEBATES ON WHETHER IT IS GENOCIDE OR NOT

Both ICTY and the local courts had revealed a great number of truths and crimes committed during the war, however, with regards social confrontation the truths were still being denied by the Serbian people and its political representatives. It was not possible to realize a healthy process of confrontation due to this attitude of denial. Though not much institutional denial was encountered after Milosevic, the fact that the massacre could be talked about did not mean that the phase of acceptance had started. The prevalent discourse in 2000s was one that downplayed the importance of the massacre and the Serbs' responsibility in it. Being informed about the war crimes had not steered the Serbian public towards recognizing the war crimes and taking responsibility. According to various research half of the population was suspicious about the Srebrenica massacre. In the public space the discussion was about whether Srebrenica massacre could be defined as genocide or not. The issues of discussion

were, the number of victims, whether the Bosniaks declared dead were actually alive or not, whether the dead were civilians or not, if there were also warriors among them, whether the Bosniak fighters who were not killed in the massacre were buried in Srebrenica or not, how many of the victims had actually died with bullet wounds, and the role of Bosniak politicians in this process. Shadow of doubt was cast on the truths and in terms of social confrontation it was essential for this shadow to be lifted. A Truth and Reconciliation Commission was established in 2001. However, this Commission was completely dysfunctional as it was established without consulting with the nongovernmental and human rights organizations, the associations founded by victims or the ICTY. Furthermore all members of the Commission were ethnic Serbs. The Commission was stillborn. The Commission was reinforcing not the information that would illuminate the truths but the doubts that begot denial; it was subjected to severe criticism exactly for this reason.

The progressive Prime Minister Zoran Djindjic was assassinated on March 12, 2003. The desire was to replace the talks on genocide with silence. And this murder took its toll. After the assassination Serbian politicians started to beware of voicing their opinions on ominous subjects. Nevertheless, cooperation with ICTY and the court hearings were keeping the issue of war crimes on the agenda. Politicians afraid of sharing

Djindjic's fate and the parties alleged with complicity in war shifted the focus of discussions on the past, from war crimes to the questioning of ICTY's legitimacy. Another way of discrediting the genocide allegation was to discursively weaken the de facto existence of the court that gave the verdict.

FROM DENIAL TO RECOGNITION: FIRST OFFICIAL APOLOGIES

Decisions of both the international courts and the EU were influential in making Serbia accept its responsibilities with regards the Srebrenica massacre. In 2009 the European Parliament adopted a resolution on Srebrenica, wherein the Parliament reiterated the full and unrestricted cooperation with ICTY as a basic requirement for continuation of the process of EU integration for the countries in Western Balkans. It recognized July 11 as the day of commemoration of the Srebrenica genocide all over EU and called on all Western Balkan countries to do the same. Both the truths unveiled by courts and the initiatives of EU were forcing Serbia's hand to confront with its own past. As a third center of power the democratic public opinion was also pressuring the political power to recognize ICJ's verdict on the Srebrenica genocide. Since 2005, nongovernmental organizations had been exerting pressure within the democratic framework on the Serbian parliament to make an apology for Srebrenica. Another important organization was one founded by the mothers. Mothers

had taken on an active role in issues such as bringing past crimes before the court and apology.

Meanwhile a sort of breaking point took place in the realization of demands for an apology. In 2005, a video known as "Scorpions tapes" was broadcasted on television. The broadcasted images led to a significant transformation in the prevalent social perception based on denial. The images first broadcasted in Milosevic's trial on June 1, 2005 showed the massacre of six Muslims in Tmovo village by the Serbian paramilitary forces, namely the Scorpions. It was most obvious that the executions, which took place on July 17, 1995, were connected to the Srebrenica massacre. It was now a matter of time for the existing veil of silence shrouding the massacre to be lifted and the apology to be uttered. Everything was blatantly out in the open. Even the conservative prime minister of the time Vojislav Kostunitsa, known for his unwillingness to cooperate with ICTY, condemned the massacre and published a text of apology. It was decided to participate in the Srebrenica commemoration on the tenth anniversary of the massacre.

REACTIONS TO THE OFFICIAL APOLOGY

The official apology created a shock effect among the Serbian public. According to the public opinion the priority was given not to the Serbian victims in Bratunac but to the Muslim victims in Srebrenica. Due to the

intense public reaction the frankness at the beginning gradually disappeared. President of Serbia Boris Tadic's participation in the Srebrenica commemoration took place without institutional support. War crimes declaration became obsolete as various parties objected to the term of "Serbian war crimes". On July 9, 2005, one day before the tenth year commemoration of Srebrenica, the Serbian Radical Party organized a rally in Belgrade. Speeches delivered at the rally emphasized that the powers which could not obliterate Serbs during the war were now trying to destroy them through various accusations. With such discourses, it was claimed that those who kept the Srebrenica massacre on the agenda were conspirator foreign powers and their connections; it was asserted that war crimes were not the Serbs' fault and that anyone who argued otherwise were traitors.

Nongovernmental organizations trying to keep the massacre on the agenda were also being subjected to various pressures. Threatening nationalist slogans like "It will happen again" and "Knife, wire, Srebrenica" were painted across the billboards defacing these posters of the Belgrade Youth Initiative for Human Rights that organized a campaign for the commemoration of the massacre in 2005. Parties like the Serbian Radical Party, Serbian Socialist Party and Serbian Democratic Party were constructing the public discourse on the dichotomy of patriot-traitor. They were emphasizing

that the war was a defensive one, but that Serbs were being punished all the same. Various war crimes and practice of genocide were trying to be legitimized in the public discourse. Serbian citizens, who had not directly experienced the war, had a rough sense of the 1991-1995 war as follows: three ethnic clashes, NATO bombardment, dissolution of Yugoslavia, independence of Montenegro and Kosovo, successive elections, assassination of the first democratically elected prime minister, isolation from Europe and economic hardships. The public opinion perceived the war directly through its own pains and victimizations. With the influence of this victimization they were able to readily dismiss the Western narratives of the war.

TURNING POINT IN COMING TO TERMS WITH THE PAST: STAGE OF ACCEPTING

In 2009, the Serbian politics was forced to seek a new political consensus regarding the Srebrenica genocide. Sanctions of EU and the international public opinion were affecting the dominant politics. On March 31, 2010, the Serbian Parliament adopted the declaration "Condemning the Crime in Srebrenica". This certainly was an important step in coming to terms with the past. Similar declarations had been suggested by certain politicians back in 2005, 2007 and 2009 but all were rejected. President Tadic had brought the declaration to the parliament. According to Tadic, the official apol-

ogy would open a critical door in Serbia's integration process with the EU which was the strategic priority of the country.

The discussions in the parliament were broadcasted on television for 13 hours. Rather than the truth about Srebrenica, the discussions focused on whether the responsibility was collective or individual, the concept of genocide and the equality of victims by way of criticizing the international community for acting biased against the Serbian victims. Thereby the discussions were carried out not only pertaining to the war crimes committed by Serbs but also the crimes committed against Serbs. Transitional period justice was expressed with a discourse wherein Serbs played the role of both the executioner and the victim. Certain politicians who were trying to create a positive self-image were saying that Serbia is a country that aspires to pioneer stability and peace in the region; emphasizing that in this respect Serbia to redefine its relation with the past and condemn the crimes committed in the past would be an exemplary act for the other countries in the region as well. Through a consensus reached by a small majority, the parliament accepted Serbia's responsibility in Srebrenica with a declaration that reflected the existing political balances:

The National Assembly of the Republic of Serbia most severely condemns the crime committed against the Bosniak population

in Srebrenica in July 1995 in the manner established by the ruling of the International Court of Justice, as well as all the social and political processes and incidents that led to the creation of awareness that the realization of personal national goals can be reached through the use of armed force and physical violence against members of other nations and religions, extending on the occasion condolences and apologies to the families of the victims that everything possible had not been done to prevent the tragedy.

President Tadic proclaimed this declaration to "the biggest patriotic act". Western Europe and American media meanwhile regarded it as an important step for Serbia and the region and a milestone in Serbia's European Union membership process. Relatives of the Bosniak victims on the other hand sharply criticized the declaration for using the word "tragedy" instead of "genocide". Taking the seat of presidency after Tadic, Tomislav Nikolic apologized for the Srebrenica massacre on April 25, 2013 during a televised interview on the Bosnian-Herzegovinian TV saying, "I am down on my knees. And I am asking for a pardon for Serbia for the crime that was committed in Srebrenica. I apologize for the crimes committed by any individual on behalf of our state and our people". Pinning the responsibility of war on Milosevic and refusing to use the word "genocide", Nikolic said that

charge remained to be proven. Bosnian Serb government (Republika Srpska) had also issued an apology on November 10, 2004 regarding the crimes in Srebrenica saying, "The Bosnian Serb Government shares the pain of the families of the Srebrenica victims, is truly sorry and apologizes for the tragedy".

Since the Serbian Parliament's declaration represented a political consensus, it was limited with regards the acceptance of responsibility for the massacre and the apology. The process of coming to terms with the past was realized with its shortcomings. Compensation payments to the victims, for instance, were not made properly. Administrative compensation was allocated only to those with physical injuries – provided they can prove the injuries. Meanwhile most of the guilty individuals in judiciary and police forces were not removed from their duties.

The discourse of the Serbian nongovernmental organizations continues to be the bearer of the intent for a genuine confrontation with the history. In May 2010, a feminist nongovernmental organization called the Women in Black participated in the commemoration at the town of Visegrad where 3,000 Bosniaks were massacred by Serbian forces in 1992. In her speech the President of the organization Stasa Zajovic called out to the relatives of the victims with the following words:

Thank you for having trust in us. You have honored us by allowing us to partake in your pain, offer our condolences, and show our empathy and solidarity. We thank you for accepting this small, humble gift of the most fundamental humane and moral duty. We may criticize the crimes committed in other countries or in our country, but we can feel shame and guilt only for the crimes committed by our country in our name. We thank you for helping us to be able to ease this horrible sorrow, shame and pain.

REFERENCES

- Daniela Mehler, "Understanding Normative Gaps in Transitional Justice: The Serbian Discourse on the Srebrenica Declaration 2010", *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 11(4): 127-156, 2012.
<http://www.icj-cij.org/court/index.php?pr=1898&pt=3&p1=1&p2=3&p3=1>
<http://www.icty.org/x/cases/borovcanin/ind/en/bor-annexA020906.htm>
- İlhan Uzel, "Balkanlarla İlişkiler" (The Relations with the Balkans), in *Türk Dış Politikası, (Turkish Foreign Policy) Volume 2*, Baskın Oran (ed.), İstanbul: İletişim Publications, 2001.
- Jasna Dragovic-Soso, "Apologising for Srebrenica: The Declaration of the Serbian Parliament, the European Union and the Politics of Compromise", *East European Politics*, 28(2): 163-179, 2012.
- Jelena Obradovic-Wochnik, "Knowledge, Acknowledgement and Denial in Serbia's Response to the Srebrenica Massacre", *Journal of Contemporary European Studies*, 17(1): 61-74, 2009.
- Olivera Simic and Kathleen Daly, "One Pair of Shoes, One Life': Steps towards Accountability for Genocide in Srebrenica", *The International Journal of Transitional Justice*, 5: 477-491, 2011.

A SELECTION FROM POLITICAL APOLOGIES

Professor Graham G. Dodds

Concordia University, Montreal, Canada

~ June 16, 2013

This is a select chronological listing of governmental apologies for wrongs committed by the state.

SEPTEMBER 27, 1951 Konrad Adenauer (1876-1967), Chancellor of the German Federal Republic from 1949 until his retirement in 1963, apologized to Jews for German crimes against the Jewish people and argued the need for Germany to make “moral and material amends”.

1965 A joint statement issued by the foreign ministers of Japan and South Korea includes “twenty vague words of apology” for Japan’s 36-year colonial rule.

DECEMBER 7, 1970 In front of the Warsaw Ghetto monument, West German Chancellor Willy Brandt falls to his knees to express the guilt, sorrow, and responsibility of Germany for the Holocaust.

OCTOBER 23, 1985 In an address to the United Nations, Japanese Prime Minister Yasuhiro Nakasone apologizes for Japan’s role in World War II.

AUGUST 10, 1988 US Congress passed and President Ronald Reagan signed legislation that apologized for the internment of Japanese American during World War II, on behalf of the U.S. government.

SEPTEMBER 22, 1988 Canadian Prime Minister Peter Mulroney apologizes to Japanese Canadians for wrongs committed during World War II and signs a redress agreement.

MARCH 4, 1990 Chilean President Patricio Aylwin asks forgiveness from families of the victims of repression during the country's dictatorship.

APRIL 13, 1990 Soviet President Mikhail Gorbachev admits the Soviet Union was responsible for the 1940 massacre of Polish POWs at the Katyn forest.

APRIL 13, 1990 After 40 years of denial, the new East German parliament issues an apology for Nazi crimes and says it is willing to pay reparations and to seek ties with Israel.

OCTOBER 9, 1991 US President George W. Bush issued letters of formal apology and checks from the US government to each of the living survivors of the Japanese Americans who were interned during World War II.

DECEMBER 4, 1991 Japanese Foreign Minister Michio Watanabe expresses "deep remorse" for the wartime suffering that followed Japan's attack on Pearl Harbor.

JANUARY 18, 1992 Japanese Prime Minister Kiichi Miyazawa apologizes for Japan's use of "comfort women."

AUGUST 29, 1993 South African President F.W. de Klerk apologizes for apartheid.

OCTOBER 12, 1993 Russian President Boris Yeltsin apologizes for the internment of 600,000 Japanese POWs in Siberia after World War II.

NOVEMBER 6, 1993 In South Korea, Japanese Prime Minister Morihiro Hosokawa apologizes to South Korean President Kim Young Sam for Japan's wartime actions.

JULY, 1995 Japanese Prime Minister Tomiichi Murayama apologizes to the roughly 200,000 women who were put into brothels by Japanese forces to serve as sex slaves or "comfort women" and sets up a private "Asian Women's Fund" to deal with reparations. The fund is "an expression on the part of the people of Japan to these women."

JULY, 1995 On the 53rd anniversary of the roundup of 13,000 Parisian Jews, French President Jacques Chirac apologizes for the help the Vichy government gave the Nazis in deporting 320,000 French Jews to death camps. (Cf. Mitterrand's refusal to apologize in July, 1992.)

NOVEMBER, 1995 Queen Elizabeth II of Great Britain approves legislation which "apologizes unreservedly" to New Zealand Maori for taking their land in 1863. The legislation included a payment of \$112 million and the return of 39,000 acres to the Tainui people.

AUGUST, 1996 Former South African president F.W. de Klerk apologizes to the Truth and Reconciliation Commission for the "many unacceptable things that occurred during the government of his National Party."

DECEMBER, 1996 Japanese Prime Minister Ryutaro Hashimoto offers a letter of apology and monetary reparations to 500 survivors of the 200,000 "comfort women," but only six accept.

MAY 14, 1997 At South Africa's TRC, National party leader F.W. de Klerk makes a renewed apology for apartheid.

MAY 16, 1997 U.S. President Clinton holds a White House ceremony to apologize for the 48-year Tuskegee Syphilis Study by the U.S. Public Health Service that withheld medical treatment of the disease. Five of the eight remaining survivors of the study attended the White House ceremony. (In 1974, the U.S. government settled a law suit by the survivors for \$10 million.)

JUNE, 1997 British Prime Minister Tony Blair expresses regret for English indifference to the plight of the Irish people during the Potato Famine of the 1840s.

OCTOBER 14, 1997 Queen Elizabeth of Great Britain pays homage and contrition for the 1912 Amritsar massacre.

OCTOBER, 1997 Norwegian King Harold apologizes for injustices against the Sami.

NOVEMBER, 1997 Russian President Boris Yeltsin apologizes for the mistakes of the Bolshevik Revolution, on its 80th anniversary.

JANUARY 7, 1998 The Canadian government formally apologizes for its historic mistreatment of indigenous peoples.

JANUARY, 1998 British Prime Minister Tony Blair apologizes for the 1972 “Bloody Sunday” massacre in Northern Ireland.

MARCH 26, 1998 U.S. President Clinton apologizes for inaction during the 1994 Rwanda genocide.

APRIL 22, 1998 South Korean President Kim Dae Woo announces that the South Korean government will end its efforts to gain official compensation from the Japanese government for “comfort women” but will still seek an official apology and will not prevent individuals from seeking compensation.

APRIL 27, 1998 The German Parliament formally apologizes for bombing the Spanish village of Guernica on behalf of Gen. Francisco Franco on April 26, 1937 during the Spanish Civil War.

MAY, 1998 Japanese Emperor Akihito apologizes to Britain for World War II.

OCTOBER, 1998 Argentinian President Carlos Menem expresses regret over the Falklands War.

JANUARY 7, 1999 A U.S. federal judge approves a June, 1998 settlement between the U.S. government and Japanese American World War II internees which will give them an official apology from President Clinton and reparations of \$5,000 each.

JANUARY 11, 1999 Two former Khmer Rouge leaders, Khieu Samphan and Nuon Chea, apologize to the Cambodian people for the nearly two million people killed from 1975 to 1979.

MARCH 10, 1999 U.S. President Bill Clinton expresses remorse for U.S. support of right-wing governments in Guatemala that killed at least tens of thousands of rebels and Mayan Indians.

JULY 6, 1999 Iran asks the U.S. for an official apology to the Iranian government and nation for the July, 1988 downing of an Iranian passenger jet. (President Reagan expressed regret in 1988.)

SEPTEMBER 3, 1999 Denmark Prime Minister Poul Nyrup Rasmussen apologizes for the way his country forced Greenland Inuits from their homes in 1953 to make room for an expansion of a U.S. airbase.

DECEMBER 10, 1999 The Swiss government reiterates a 1995 apology over wrong doings during World War II, but refuses to offer compensation to Jewish refugees who were turned back at the Swiss border at that time.

FEBRUARY 17, 2000 German President Johannes Rau apologizes before the Israeli parliament for the Holocaust.

APRIL 7, 2000 The Austrian government apologizes for having provided a political haven to former Nazis after World War II.

APRIL 8, 2000 Belgium asks forgiveness for the international community's failure to prevent genocide in Rwanda in 1994.

JULY 10, 2001 Polish President Kwasniewski apologizes for the massacre of Polish Jews during World War II.

SEPTEMBER, 2001 At the United Nations World Conference Against Racism (in South Africa), the European Union issues a statement of apology for slavery and colonialism.

OCTOBER 8, 2001 Japanese Prime Minister Junichiro Koizumi apologizes and expresses condolences in China for those Chinese who lost their lives in World War II.

FEBRUARY 6, 2002 Belgium apologizes for participating in the 1961 assassination of Patrice Lumumba, Congo's first Prime Minister, and establishes a memorial fund to assist Congolese youth and democracy.

MAY 29, 2002 Nigerian President Chief Olusegun Obasanjo apologizes to Nigerians for years of rights abuses by previous governments, on the occasion of the country's third anniversary of establishing democracy.

DECEMBER 7, 2002 Iraqi President Saddam Hussein apologizes for invading Kuwait in August, 1990.

MARCH 22, 2003 South Africa's Truth and Reconciliation Commission delivers its final findings, warning against a blanket amnesty and advocating reparations for apartheid.

APRIL 16, 2003 South African President Thabo Mbeki says the country will pay \$85 million in reparations to 19,000 victims of apartheid crimes who testified before the Truth and Reconciliation Commission.

JUNE 4, 2003 New Zealand formally apologizes for violating treaties with Maori groups.

SEPTEMBER 11, 2003 The presidents of Croatia and Serbia-Montenegro apologize to each other for the wrongs done by their respective countries in the ethnic and religious strife of the former Yugoslavia in the 1990s.

JANUARY 4, 2004 Switzerland pardons people who were convicted of violating Swiss neutrality laws by helping Jews flee Nazi Germany.

MAY 7, 2004 At a press conference with Jordanian King Abdullah, U.S. President George W. Bush apologizes for the abuse of Iraqi prisoners at Abu Ghraib prison.

MAY 8, 2004 U.S. Secretary of Defense Donald Rumsfeld apologizes for the mistreatment of Iraqi prisoners and takes responsibility for failing to notify Congress and the president of the abuse.

NOVEMBER 5, 2004 General Juan Espinosa announces that the Chilean army will assume responsibility and collective “institutional” blame for human rights abuses during the regime of General Pinochet. Previously, the army had dismissed the abuses as the result of individual “excesses” rather than a deliberate policy.

JULY 12, 2005 At a ceremony marking the 10th anniversary of the execution of 8,000 people in Srebrenica, American and European leaders apologize for failing to protect the “safe area” and vow that the perpetrators will be brought to justice.

JULY 17, 2006 Suriname’s president apologizes for the massacre of 39 civilians by the military in 1986. The apology and compensation were mandated by the Inter-American Court of Human Rights in 2005.

JULY 27, 2006 Israeli Prime Minister Ehud Olmert apologizes to UN Secretary-General Kofi Annan for an Israeli bomb attack in Lebanon that killed four peacekeepers.

JULY 22, 2006 Canadian Prime Minister Stephen Harper apologizes unreservedly for the treatment of Chinese immigrants in imposing a head tax.

NOVEMBER 25, 2006 Former Chilean dictator Augusto Pinochet accepts responsibility for wrongs committed during his 18-year rule.

MARCH 26, 2007 U.K. Prime Minister Tony Blair expresses “deep sorrow and regret” for Britain’s role in slavery.

MARCH 27, 2007 After weeks of criticism for refusing to acknowledge that Japan forced some 200,000 women from Korean and China to serve in military brothels in World War II (even though Japan had apologized for this in 1993), Japanese Prime Minister Shinzo Abe apologizes for the use of sexual slavery.

FEBRUARY 13, 2008 Australian Prime Minister Kevin Rudd, apologized from the
Aboriginals and Torres Strait Islanders for the “Stolen Generations”.

MARCH 23, 2008 From exile in France, former Haitian dictator Jean-Claude Duvalier claimed responsibility for his acts and asked for forgiveness.

AUGUST 3, 2008 In British Columbia, Canadian Prime Minister Stephen Harper apologizes for the 1914 *Komagata Maru* incident, in which several hundred South Asian immigrants were turned away from Vancouver. Members of the local Sikh community complained that the apology should have been offered on the floor of the House of Commons.

AUGUST 30, 2008 In Benghazi, Italian Prime Minister Silvio Berlusconi apologizes to Libya for damages during the colonial era and provides \$5 billion in investment as a form of compensation.

NOVEMBER 29, 2009 Peru apologizes to its citizens of African origin for centuries of “abuse, exclusion and discrimination.”

FEBRUARY 24, 2010 British Prime Minister Gordon Browne apologizes to “home children” for a government program that sent poor children from London abroad to labor in British colonies.

MARCH 31, 2010 The Serbian Parliament passes a resolution apologizing for the state’s failure to prevent the massacre of some 8,000 Bosnian Muslims by the Bosnian Serb Army at Srebrenica in 1995. The measure offers condolences to the families of the victims.

JUNE 15, 2010 British Prime Minister David Cameron says “I am deeply sorry” for the killing of 14 unarmed demonstrators in Northern Ireland on Bloody Sunday in 1972.

JULY 5, 2010 Turkey’s foreign minister demands that Israel apologize for a deadly raid on a ship bound for Gaza in May. Israel indicates it has no intentions of issuing a formal apology.

SEPTEMBER 2, 2010 Cuban leader Fidel Castro expresses regret for discrimination against homosexuals in the 1960s and 1970s.

NOVEMBER 26, 2010 The Russian Duma declares Josef Stalin responsible for the “terrible tragedy” of the Katyn massacre of 22,000 Polish officers in 1940. The Polish prime minister welcomed the resolution as a step towards reconciliation.

SEPTEMBER 21, 2011 The British government announced that it will compensate relatives of 14 victims of shootings in Northern Ireland on Bloody Sunday in 1972.

OCTOBER 20, 2011 The Guatemalan government apologizes for 1954 CIA-engineered coup against democratically-elected President Jacobo Arbenz.

DECEMBER 9, 2011 The Dutch ambassador to Indonesia apologizes for the 1947 Rawagede massacre, building upon the expression of regret three years earlier.

JANUARY 11, 2012 The Bulgarian parliament adopts a resolution condemning the country's policy of attempting to assimilate ethnic Turks in the 1980s.

JULY 3, 2012 U.S. Secretary of State Hillary Clinton apologizes for the deaths of two dozen Pakistani soldiers in American airstrikes eight months ago. (President Barack Obama had expressed condolences – but not a formal apology – on December 4, 2011.) The apology leads to reopening of NATO supply routes into Afghanistan.

DECEMBER 20, 2012 During a speech at Algeria's parliament, French President Francois Hollande acknowledges the "profoundly unjust and brutal" nature of France's colonial rule in Algeria, but he does not offer an apology.

FEBRUARY 5, 2013 Irish Prime Minister Edna Kenny apologizes to the thousands of women who worked without pay in the Magdalene Laundries.

MARCH 21, 2013 Australian Prime Minister Julia Gillard apologizes for the government's policy of forcing unwed mothers to give up their babies for adoption by married couples from the 1950s to the 1970s.

MARCH 22, 2013 After prodding by U.S. President Barack Obama, Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu calls Turkish Prime Minister Recep Tayyip Erdogan to apologize for the deadly 2010 raid on a Turkish ship seeking to bring aide to Palestinians in Gaza.

APRIL 25, 2013 Serbian President Tomislav Nikolic apologizes for the 1995 Srebrenica massacre and asks for pardon but refrains from describing the atrocity as genocide.

MAY 12, 2013 In Paris, 150 Algerians who fought for France during Algeria's war for independence demand that French President Francois Hollande honor a campaign pledge to officially recognize their abandonment by France during its retreat in 1962, which led to massacres.

25 EKİM/OCTOBER – 15 ARALIK/DECEMBER 2013

NEVER AGAIN!

*Apology and
Coming to Terms
with the Past*

